

Mikszáth Kálmán
Szent Péter
esernyője

*Mercator
Stúdió*

Minden jog fenntartva, beleértve bárminemű sokszorosítás, másolás és közlés jogát is.

A magyar irodalom és kultúra értékeinek ápolása érdekében az Országos Széchényi Könyvtárral együttműködve kiadja a Mercator Stúdió.

Felelős kiadó a Mercator Stúdió vezetője

Műszaki szerkesztés, tipográfia: Dr. Pétery Kristóf

ISBN 963 606 045 2

© Mercator Stúdió, 2005

Mercator Stúdió Elektronikus Könyvkiadó
2000 Szentendre, Harkály u. 17.

www.akonyv.hu

Tel/Fax: 06-26-301-549

Mobil: 06-30-305-9489

e-mail: peteryk@axelero.hu

MIKSZÁTH KÁLMÁN

SZENT PÉTER ESERNYŐJE

TARTALOM

ELSŐ RÉSZ A LEGENDA	5
VISZIK A KIS VERONKÁT	6
GLOGOVA RÉGEN	8
AZ ÚJ PAP GLOGOVÁN	10
AZ ESERNYŐ ÉS SZENT PÉTER	17
MÁSODIK RÉSZ A GREGORICSOK	28
A TAPINTATLAN GREGORICS	29
GYANUS JELENSÉGEK	37
GREGORICS PÁL HALÁLA ÉS HAGYATÉKA	44
A KAPZSI GREGORICSOK	53
HARMADIK RÉSZ A NYOMOK	68
AZ ESERNYŐ KIBUKKAN	69
A MI ROZÁLINK	77
A SZÁLAK GLOGOVÁRA VEZETNEK	80
A FÜLBEVALÓ	89
NEGYEDIK RÉSZ A BÁBASZÉKI INTELLIGENCIA	103
VACSORA MRVUCSÁNÉKNÁL	104
AZ ÉJ TANÁCSOT ÁD	119
ÖTÖDIK RÉSZ A HARMADIK ÖRDÖG	127
A CZOBOR MÁRIA RÓZSÁJA, A FÖLDHASADÉK ÉS A VÉN KÖRTEFA	128
HÁROM ÜSZÖG	139
VISZIK A KIS VERONKÁT	150

ELSŐ RÉSZ A LEGENDA

VISZIK A KIS VERONKÁT

Özvegy tanítóné halt meg Halápon.

Mikor tanító hal is meg, szomjasan maradnak a sírásók. Hát még mikor az özvegy megy utána? Nem maradt annak a világon semmije, csak egy kecskéje, egy hizlalás alatt levő libája és egy kétéves leánygyereke. A libának még legfeljebb egy hétig kellett volna híznia, de úgy látszik, ezt se várhatta be a szegény rektorné asszony. A libára nézve meghalt korán, de a gyerekre későn. Annak meg se kellett volna születnie. Bár akkor vette volna magához az Úristen, mikor a szegény urát. (Istenem, micsoda szép hangja volt annak.) A kis poronty az apja halála után született, de nem későre, egy vagy legfeljebb két hónap múlva. Megérdemelném, hogy a nyelvemet kivágják, ha rosszat mondanék. Se nem mondok, se nem gondolok.

Jó, becsületes asszony volt – de mire való volt már neki ez a vakarcs? Könnyebben ment volna a másvilágra, ha magával vihette volna a terhet, mintsem hogy itt hagyja.

Aztán meg nem is illett, Isten bűneül ne vegye.

Hiszen uramfia, egy nagy káplán fiuk volt már a tanítóéknak. Az bizony jó fiú, kár, hogy nem segíthette még anyját, mert maga is csak káplán volt eddig valami igen-igen szegény plébánosnál, messze Tótországban, hanem most, vagy két hete, úgy verik a hírek, önálló plébános lett egy Glogova nevű falucskában, valahol a selmecebányai és a besztercei hegyek között. Van is olyan eleven ember a faluban, Kapiczány János uram, aki ökörhajcsár korában megfordult ott egyszer, hogy azt mondja, utálatos egy fészek.

Ím most, mikor már egy kicsit talán segíthette volna a pap fiú, kellett meghalnia a kántornénak.

De hát biz azt föl nem támasztjuk többé semmiféle lamentációval, ennél fogva csak azt akarom elmondani (becsületére legyen nemes Haláp községének), hogy tisztességesen temették el a jó lelket. Elég pénz ugyan be nem gyűlt a temetési költségre, még a kecskét is el kellett adni, hogy kiteljen, hanem a lúd megmaradt, de minthogy kukorica nem maradt hozzá, tehát lesóványodék, lassú pihegése helyett visszatért rendes lélegzetvétele, lomha járását a nagy hasa miatt fölcserélte hajdani fürgeségével, szóval menekedék a közeli halál elől, éppen egy másik lénynek a bekövetkezett halála által. Isten bölcs végzése, mikor életet olt is, életet menthet, mert higgyétek meg nekem, hogy a mennyei jegyzőkönyvekben éppen úgy be vannak jegyezve az oktalan állatok, mint az okos állatok, s gond vagyon ezekre talán éppúgy, mint a királyokra és hercegekre.

Isten ő szent felsége mindenestre jó, bölcs és hatalmas – de bíró uram se csekélység. Elrendelte legott a temetés után, hogy a csöpp leányzó (Veronka a keresztneve) soros legyen a falusi gazdáknál, s a tizedes vigye mindennap más-más portára, hol is illendő ellátásban részesítendő.

– És meddig fog ez így tartani, bíró uram? – kérdeék a tanácsbeliek aggódva.

– Míg nem méltóztatom másképp intézkedni – felelte Nagy Mihály kurtán.

Így is volt a dolog vagy tíz napig, amikor aztán egyszerre híre ment, hogy Billeghi Máté és Koczka Ferenc uraimék Besztercebányára viszik eladni a búzájukat (merthogy azt mondják, arrafelé még nem oly okosak a zsidók, mint minálunk).

Kapott a jó alkalmon Nagy Mihály.

– No, ha oda viszik a gabonájukat, akkor hadd vigyék el a gyereket is, a pap bátyjának Glogovára. Arra esik valahol az a Glogova.

– Dehogyan esik arra, dehogyan – ellenveték ezek.

– Arra kell esnie, punktum – döntötte el a bíró.

Szabódtak, okoskodtak ökelmeik, hogy így-úgy, nagy kitérő és nagy alkalmatlanság az úton, de meg kellett lenni. Ami parancs, parancs. Egy szerdai napon föltettek a zsákok tetejére a Billeghi uram szekerén egy kosarat és abba a Veronkát, meg a libát, mert az mint örökség, vele jár. A felsővég fehérlépjai pogácsát, marcifánkot sütöttek az árva kis jószágnak az útra a borzasztó idegen világba, és teleraktak egy szeredást aszalt körtével, szilvával, és mikor a nehéz szekér megindult, még meg is siratták a parányi gyereket, aki nem tudta, hova viszik, miért viszik, csak azt látta, nagy mosolygással, hogy a cocók megindulnak és ő nem mozdul egy zsák tetejéről, a kosárból, de a házak, kertek, mezők és fák időbb jönnek.

GLOGOVA RÉGEN

Glogovát nemcsak Kapiczány uram látta, e sorok írója maga is járt benne. Sovány, kietlen vidék az, kopár hegyek között fekszik egy szűk völgyben meglapulva a falucska.

Messze, messze innen sehol sincs még jóra való országút sem, nemhogy vasút lenne. Most újabban úgy tetszik, jár valami kávémasina Beszterce és Selmecbánya között, de az se érinti Glogovát. Ötszáz esztendő kell ahhoz, hogy Glogova ott legyen, ahol a civilizált vonalba eső falvak vannak. A talaj agyagos, terméketlen és makacs. Azt mondja, hogy ő csak bizonyos növényeket hajlandó táplálni, például zabot, krumplit, a többire nem vállalkozik – de ezeket is úgy kell kicsalni az anyaföldtől úgyszólván erőszakkal.

De nem is anya ez a föld, inkább *anyós*. Tele van a belseje kövekkel, s csúnya repedések, árkok hasogatják meg, amiknek a szélein fehér fű (árvalányhaj) teng, mint az elaggott anyóka állán ősz szőrszálak.

Túlságosan öreg-e a föld? De hiszen nem lehet öregebb, mint a többi. Csak hamarabb kiélte magát. Lent az aranykalászos rónaság csak fűszálakat növesztett sok ezer év óta, itt pedig óriás tölgyek és cserfák nőttek. Nem csoda, hogy előbb fáradt ki.

Szegénység, nyomor van itt és mégis valami báj, valami édes poézis. A csúnya viskókat megszépítik a hatalmas sziklák, amelyek rájuk néznek. Szinte nem illenék e szép sziklákat elrontani cikornyás kastélyokkal, melyeknek tornyai eltakarják őket.

Boróka- és bodzaillat tölti meg a levegőt. Egyéb virág nincs itt. Legfeljebb egy mályvarózsa virít némely kertecskében, ki fehéren, ki veresen. Mezítlábos kenderhajú tót leány öntözgeti egy köcsögből.

Szinte még most is előttem van a kis tót falu az 1873. év óta (amikor benne megfordultam), látom házikóit, a kerteket bevetve lucernával, beültetve kukoricával, közbül egy-egy szilvafa, alátámasztva a rudakkal. Mert a gyümölcsfák megteszik a magokét. Mintha összebeszelnének: »Tápláljuk a szegény tótockákat«.

Mikor ott voltam, éppen a pap halt meg, annak a hagyatékát vettük fel a szolgabíróval. Nem volt valami sok dolgunk; kopott bútorok és rossz reverendák maradtak utána.

A falubeliek megsiratták az öreg papot.

– Jó ember volt – mondták –, de nem tudott gazdálkodni. Az igaz, hogy nem is igen volt miből.

– Hát miért nem fizetik jobban a papjukat? – hányta szemükre a principálisom.

Egy nagy varkocsos tót felelt, hetykén feljebb tolvá hasán a tüzőt:

– Nem a mi szolgánk a pap, hanem az Úristen szolgája. Mindenki fizesse a maga szolgáját.

A hagyaték fölvétele után, míg a kocsis befog, átmentünk egy percre az iskolát megnézni –, mert a szolgabíró előszeretettel játszotta magát tanférfiúra.

Alacsony, ütött-kopott házacská volt az iskola, természetesen zsúppal fedve – zszindelyig csak maga az Isten vitte fel Glogován; de az ő háza is csak szerény volt, torony már nem jutott rá; azt egy harangláb helyettesítette idelent.

A tanító az udvaron várt bennünket. Ha jól emlékszem, Majzik Györgynek hitták. Robusztus, erős ember volt, java férfikorban, értelmes, okos arcú, egyenes, igaz beszédű. Egyszerre rokonszenvet költött az emberben.

Bevezetett a gyerekekhez, az iskolás lányok ültek balról, a fiúcskák jobbról, szépen megfésülve. Mind felálltak nagy sustorgással és éneklő hangon kiáltották:

– »Vitajtye panyi, vitajtye!« (Legyetek üdvözölve, urak!)

A szolgabíró egy-két kérdést intézett a csinos, pufókképű gyerekekhez, akik rop-pant megbámultak bennünket kerekre nyitott diószínű szemekkel. Valamennyi-nek diószínű szeme volt. A kérdések persze nem voltak nehezek, hogy hány az Isten, miképpen híják ezt az országot s több ilyenek – a gyermekeknek mégis némi gondot, fejtörést okoztak.

De a principális nem volt szigorú ember, barátságosan veregette meg a tanító vállát:

– Meg vagyok elégedve, amice.

A tanító meghajtotta magát és hajadonfővel kísért ki bennünket az udvarra.

– Csinos gyerekek – mondá ott künn a szolgabíró kedélyesen –, de honnan van az, domine fráter, hogy mind olyan egyforma képűek?

A glogovai mester egy kissé zavarba jött, aztán őszinte kedélyesség öntötte el egészséges, piros képét.

– Hát az onnan van, tekintetes uram, mert nyáron az összes glogovai férfinép elszéled le az alvidékre mezei munkákra, és ilyenkor olyan magam vagyok itt egész őszig, mint az ujjam. (Csintalan mosoly jelent meg az ajkai körül.) Méltóztatik érteni?

– És hány éve van itt? – kérdé erre a szolgabíró élénkebben.

– Tizennégy éve, kérem alássan. Látom a kérdésből, hogy méltóztatik érteni.

Ez a kis párbeszéd maradt meg emlékemben egész mai napig Glogováról. A kocsira ülve elismételgettük, és mindig neveltünk rajta. A szolgabíró otthon sokáig beszélte a társaságokban, mint valami kedves csemegét.

Rá vagy két hétre híre jött, hogy egy fiatal káplánt kaptak oda papnak a glogovaiak. Valami Bélyi János nevűt. A szolgabíró, jól emlékszem, megjegyezte:

– Legalább a mester nem lesz már egyedül nyaranta.

AZ ÚJ PAP GLOGOVÁN

Az új tisztelendő úr beköltözött. Egyetlen fakó szekeren hozták haza papjukat a glogovaiak. A szekér elé két kajla szarvú tehénke volt befogva. Útközben meg is fejte őket az egyházi, Szlávik Péter, egy köcsögbe és megkínálta a fiatal papot.

– Nagyon kitűnő a tej – mondá –, kivált a Bimbó teje. Az fölséges, mintha valami almázia volna.

Az új pap holmija kevésből állott; egy festetlen deszkaláda volt az egész, egy csomag ágynemű, továbbá két bot és pipaszárok, összekötve madzaggal.

Útközben a falvakon egyre kötekedtek a glogovaiakkal:

– Hát nem tudtak kendtek külön fogatot összeállítani a papjuknak?

Mi tőrés-tagadás, a glogovaiak restellték a dolgot, s inkább a fiatal pap rovására vágták:

– Ej, no! Elég jó az. Ezt a holmit bizony egy üszőbornyú is elhúzná.

De ha nem hozott fölös számú javakat Glogovára tisztelendő Bélyi János, bizony ott se talált egyebet, csak a düledező parókiát – az előbbi pap rokonai minden holmit elvittek, csak egy kutyát hagytak, a néhai plébános kedvencét, amely csak olyan kutya volt, mint a többi, alakjára, szőrére nézve, de szerencsétlen természetű miatt bizonyos népszerűtlen külön állást kezdett most elfoglalni; ugyanis a pákosztaságából kifolyólag déltájban sorba járta az egész házsort, bepislantván a konyhákba, mivelhogy a megboldogult urának szokása volt, hogy minden napra más-más gazdához invitáltatta magát ebédre, és a kutyáját is magával vitte.

A kutya, név szerint Visztula (no, ugyan kár volt olyan messze menni folyamnévért, mikor itt a határon keresztül foly a csillámó Bjela-Voda), keservesen kezdte tapasztalni, hogy a pappal együtt ketten többet értek, – pedig azelőtt kutyafilozófiával azt gondolta, hogy a tisztelendő úr fogyasztja el előle az ennivalót. Úgy ám, de ő adta a tekintélyt és a befolyást! Most már kikergették Visztulát a konyhából, mielőtt valami műveletbe foghatott volna, sőt el is páholták néhanapján.

Szóval, nagyon cudar, sovány állapotban volt, mikor az új pap megérkezett, s mikor az egyházi megmutogatta neki új otthonát, a négy csupasz falat, a labodával benőtt kertet, az üres istállót és ólakat.

A szegény fiatal pap elmosolyodott.

– És ez mind az enyém?

– Mind, mind, amit itt lát. Még ez a kutya is – mondá Szlávik Péter némi kedélyességgel.

– Miféle kutya ez?

– Ez bizony a megboldogult tisztelendő hagyatéka. Őutána maradt. Már agyon is akartuk volna ütni a szegény alkalmatlan párát, de senki se meri, mert azt mondják, hogy hátha az égből nézi az öreg tisztelendő, s kísérteni jön miatta.

A kutya szelíden, szomorúan, szinte könyörgő szemekkel látszott az új papra nézni. Lehet, hogy a reverenda látása hozta ilyen melankolikus hangulatba.

– Megtartom magamnak – mondá a fiatal pap, s lehajolt és megveregette a sóvány állat hátát. – Legalább lesz valami eleven teremtmény a közelemben.

– Hát az bizony jó lesz – humorizált az egyházfí. (Mert nagy élvezet parasztnak pappal évelődni.) – Az embernek kezdeni kell valahol. Úgy is lehetne, hogy előbb az őrizni valót szerzi meg, azután az őrzőt. De így is jó az, tisztelendő úr.

Mosolygott, olyan rokonszenvesen tudott mosolyogni, mint egy leány. Maga is belátta, hogy az öreg Visztulára nem vár nagy hatáskör, valóságos magánzó lesz a kutyatársadalomban.

Azalatt egyre többen-többen gyülekeztek az udvarra, menyecskék, akik messziről nézték és azt mondták: »Istenem, milyen fiatal és már pap«. A férfiak egészen közel mentek hozzá, és kezet fogtak vele:

– Az isten hozta! Itt jó dolga lesz.

Egy öreg anyóka közbe kiáltott:

– Holtig itt lehet nálunk!

Az idősebb asszonyok egyike így szólt:

– Csinos egy ember. Derék anya volt, aki szülte.

Egyszóval tetszett az új pap mindenkinek, nyájasan, szépen beszélgetett az idősebb emberekkel egy kicsikét, majd azt mondta, hogy el van fáradva és átment a tanítóhoz, mert a tanítónál volt lakása addig az ideig, míg valami állapotba hozza a plébánialakót, s míg a jövedelmek befolyanak.

A tanítóhoz már csak a főbb emberek kísérték el, egyházi dolgokban bennfentesek, Szlávik Péter, Gongoly Mihály, a glogovai nábob, és a molnár, Klincsök György.

Ezektől tudakozta ki azután behatóbban a hívságos földi körülményeket és feljegyezte a jegyzőkönyvébe, hogy némi számítást csinálhasson.

– Hány lélek van a faluban?

– Nem sok híja van az ötszáznak.

– Mit fizetnek ezek a papnak?

A derék férfiak elsorolták hűségesen, mennyi a párbér, mennyi fa jár, hány véka rozs, mennyi a »zlevka«.¹

A fiatal pap mind szomorúbb, szomorúbb lett...

– Bizony kevés – mondá lehangoltan. – Hát mennyi a stóla?

– No, az bizony elég nagy – felelte a mindenben versatus Klincsök György –, temetés után, az a halottól függ, az esküvő díja pedig olyan, amicsodás az ősz-

---

¹ Zlevkának híják azt a bort, ami a papnak jut a szőlősgazdától, s ami egy közös edénybe összeöntve, különös italt képez.

szekötendő pár (mert ilyenkor gavallér az ember), hanem a keresztlevél kivételért egy pengő forint jár... Az már valami.

– És mennyi esküvés van évenként?

– Hja, az a krumpli mennyiségétől függ. Sok krumpli, sok lakodalom. A termés határoz. De négy-öt mégis akad.

– No, az kevés. Hát haláleset mennyi van?

– Hja, az a krumplitermés minőségétől függ. Rossz, beteges krumpli ha terem, sok halál van, jó krumpli mellett nincs halandóság. Senki sem bolond ilyenkor. Nem mondom, egy-kettőt mégis agyonüt évenként egy-egy lefűrészelt fa az erdőben. Vagy szerencsétlenség történik, valaki felfordul a szekerével egy árokba és szörnyethal. Jobb esztendőekben azonban nyolcra is tehető a halálesetek száma.

– Csakhogy az nem a papé mind! – mondá a glogovai nábob, megigazítva kevélyen a hátul fésűre szedett copfját.

– Hogy-hogy? – kérdé a pap megütközve.

– Egy része a lakosságnak nem kerül soha a temetőbe. Fölfalják télen a farkasok, anélkül, hogy bejelentenek a parókián.

– A másik része pedig nyáron idegen országrészekben adja be a kulcsot – tódítá Klincso György –, és csak egy irka-firka jön róluk a bíróhoz.

– No, ez ugyan rossz kilátás, de hát a parókia földjei? Mennyi földje van a parókiának?

De már erre aztán egyszerre akart beszélni mind a három. Klincso György hátrahúzta az előtérből Szlávik Pétert s maga állott oda az Isten szolgája elé.

– Föld? Hogy mennyi föld van? Amennyit csak parancsol. Ha száz hold kell...

– Mit, száz hold! Ötszáz hold! – kiáltá lelkesülten Klincso. – Földet csak nem vonunk meg a papunktól!

A pap arcán valami örömféle kezdett derengeni, amit azonban nem tűrhetett sokáig a gonoszlelkű Szlávik.

– Mert tetszik tudni, úgy van az, hogy a glogovai határ még a mai napig is tagosíthatatlan. Rendes telekkönyv nincsen; volt valami összeírás a földekről, de 1823-ban elégett a község ládája és vele az összeírás. Mindenkié annyi hát a határból, amennyinek a megműveléséhez elég igavonó és kézi ereje van. Ki-ki szántja a magáét, s ha évek folytán elromlik, elárkosodik, összehasadozik a földje, keres magának más szántani való területet. A fele határ mindig gazdátlanul áll, persze a rosszabbik fele, amelyikben nem érdemes babrálni.

– Értem – sóhajtott fel a pap –, ebben a felében van a parókia földje.

Vékony kilátások voltak ezek a jövőre nézve. De csak mégis megnyugodott apránként, ha aggodalmak szorongatták, leöblítette őket egy imádsággal. Az imádság volt a domíniuma, örökké termő földjével; minden percben mindent kaszálhat rajta, amire szüksége van: türelmet, reményt, vigasztalást, megelégedést. Lassan hozzálátott a lakása rendbehozásához, hogy végre egyszer a maga ura lehessen.

Csak egy káplán tudja, hogy mit jelent az. Szerencsére a szomszéd faluban, Kopanyicán, egy iskolatársát fedezte fel. Urszinyi Tamás volt ez, nagy brontos ember, nyers, egyenes szavú, de jószívű. Urszinyi segíté némi kölcsönnel.

– Glogova kutya fészek – mondta Urszinyi. – Hja, biz az nem a nyitrai püspökség, de ki tehet róla? Sovány nyáj, sovány pásztor. Ki kell állani. Dániel még rosszabb helyen volt az oroslánokkal. Ezek végre is csak birkák.

– Akiken nincsen gyapjú – jegyzé meg a tisztelendő nevetve.

– Még az is van, de neked nincsen hozzá ollód.

Kevés napok alatt bebútorozta magát a kölcsönvett pénzzel, és egy szép őszi délutánon beköltözött végre a saját parókiájába. Micsoda boldogság volt az, a saját házában járni-kelni, rakosgatni, s milyen édes álom esett tulajdon ágyában – azokon a vánkosokon, amelyeknek tollúját még az édesanyja fosztotta. Úgy elgondolkozott, hosszan elábrándozott ezen: lefekvés előtt megolvasta a gerendákat, hogy el ne felejtse, miről fog álmodni.

Nem is felejtette, nagyon szépről álmodott. Szülőfaluja rétjein pillangót kergetett, fészket szedett, ürgét öntött, pajkos leány– s fiú-pajtásokkal, össze is kaptak a Szabó Palival, jól el is náspángolta volna a Palit, éppen emelte már a vesszőjét, amikor megzörögte valaki az ablakot kívülről.

A pap felriadt, összeresztent, s kezdte az édes álmat kitörölgetni a szemeiből. Reggel volt már, a nap besütött.

– Mi az? – kiáltá.

– Nyisd ki az ajtót, Jankó!

Jankó! Ki szólítja őt Jankónak, te-nek, magyarul? Mintha a pajtások valamelyike volna, akiktől csak az imént vált meg az álomban.

Kiugrott az ágyból hirtelen, és az ablakhoz szaladt:

– Ki van odakünn? Ki szólít?

– Én volnék, a Billeghi Máté uram, otthonról. Gyere ki, Jánoskám, azazhogy tesék egy kicsit kijönni, tisztelendő úr, hoztam valamit.

A pap sietve rángatta fel ruháit. Szíve lázasan dobogott. A rossz hír előszelét talán már megérezte gyöngéd lelke. Kinyitotta belülről a pitvarajtót, és kilépett az eresz alá:

– Itt vagyok, Billeghi Máté uram. Mit hozott kegyelmed?

De Billeghi uram, már akkor nem volt ott, hanem künn az úton állott, a zsákokkal megrakott szekere mellett s a kosarat kötözgette le, melyben a kis Veronka ült és a lúd. A lovak, a Sármány és a Fecske, bágyadtan eresztették le fejüket. A Sármány szeretett volna egy kicsit ledőlni, próbálta is, de a kocsirúd miatt nem tehet. Amint féloldalra billent, érezte a hám köteleit bőrébe vágódni, s a lóbecsület nem engedi, hogy addig kényelembe helyezkedjék, míg a hám rajta van. Nagy dolognak kell annak lenni, hogy a fölszerszámozott ló lefeküdjék. A lóban nagy kötelességérzet van.

Billeghi Máté most megfordult, és észrevette a papot a küszöbön.

– Hopp, Jankó. Jaj, de megnőttél! Ejnye, de nyurga legény lettél. De elcsodálkozna az anyád, ha élne. Az ördög vigye el ezt a kötelet, ugyancsak erős görcsöt csináltam rajta.

A pap egy-két lépést tett előre a szekér felé, hol Billeghi uram még mindig a kosár leoldozásán fáradozék. A szó »ha anyád élne«, egyszerre a homlokára zuhant, mint egy éles kő, feje zúgni kezdett, lábai megtagadták a szolgálatot.

– Anyámról beszél kegyelmed? – dadogta sápadtan. – Anyám meghalt?

– Letette szegény lélek a kanalat. De ímhol (kivevén zsebéből a fanyelű bicskát, elnyisszantotta vele a kötelet) a húgocskád, vagy uram bocsáss, mert olyan kurta eszem van, mint a csirkének, mindig elfelejtem, hogy a tisztelendő úrral beszélek... elhoztam a tisztelendő úrnak a húgocskáját. Hová tegyem le?

S ezzel leemelte a kosarat, melyben a gyermek aludt szép csendesen, nyugodtan a liba mellett. A liba úgy vigyázott rá, mintha valami pesztonka lenne, kergetvén el mellőle örökké izgó-mozgó nyakával jobbról-balról a legyeket, amelyek szívesen szálltak a lányka piros szájacskájára, mint a mézre.

Az őszi nap elaggott fénye beragyogta a kosarat és az alvó gyermeket. Máté gazda kérdőn függesztette vízszínű szemeit a papra, várta, hogy az szóljon valamit.

– Meghalt? – kérdé aztán nagy sokára. – Lehetetlen az. Nem éreztem meg.

A homlokához kapott és felkiáltott fájdalmasan:

– Senki, senki sem értesített. Ott sem lehettem a temetésen!

– Magam sem voltam ott – mondá Billeghi uram. Talán vigasztalni akarta azzal, hogy ő se volt ott, aztán hozzátette jóakaratólag: – Isten őfelsége magához vette, az ő trónusához szólította. Nem hagy az itt egyikünket se. Ej ni, ezek a rusnya békák, hogy ráléptem az egyikre!

A paplak labodával, maszlaggal benőtt udvarán vígan ugráltak, cuppogtak a békák, melyek a templom lyukacsos, nedves fundamentumából járnak ki ide sütkérezni.

– Hova tegyem le a gyereket? – ismétli Billeghi uram, de miután nem nyert választ, szép óvatosan leeresztette a kosarat az eszterhaj alá.

A pap le volt sújtva, érzéketlenül, megzsibbadt lélekkel állt ott szemeit a földre szegezve. Úgy érezte, mintha szaladna a föld a házakkal, a líceumkerítésekkel, Billeghi Mátéval, a kosárral együtt, és ő csak állna, egyre állna rajta, képtelen mozdulni akár ide, akár oda. A háttérből az Ukrica-erdő fenyvesei zúgtak, mintha valami csodálatos, szívet összefacsaró szózat szövődne a zúgás közé, az édesanyja hangjához hasonló. Reszketett és figyelt, ezeket a hangokat igyekezett különválasztani, s mikor már szinte sikerült egyet-egyet felismerni, megkülönböztetni, egy idegenszerű bűgös kettécsapta, magába mosta. Pedig csitt, csitt! Ni, most is az anyai hang szól ki az erdőből: Neveld a gyermeket, Jankó, Jankó!

De míg a túlvilági hangokat kapkodta János pap, Billeghi Máté uram megorrolta a szótlanságát, legalább egy barátgarast mégiscsak megérdemelne, ha egyebet nem (barátgarasnak a »köszönöm«-öt híják arrafelé).

– Ha már így van, így van – szolt őkigyelme bosszúsan, és megsuhintotta az ostorát. – Az Isten áldja meg, tisztelendő úr! Gyí, Sármány!

János pap még mindig nem válaszolt, észre sem vette nagy fájdalmában, ami körülötte történik, a lovak már meg is indultak, mellettök gyalog Billeghi uram, mert dombnak megyen az út, lassú haragos mormogással, hogy ez se valami különös ám a világrendben, ha a kiscsirkéből páva lesz, mert a csirke állapotjára nem emlékszik. Fölvén a dombra, még egyszer visszapillantott, s meglátván a még mindig mozdulatlan kántorfiút, hogy mintegy nyugtatványozza magának az elvégzett kötelességét, rákiáltott:

– Aztán átadtam ám, ami átadni való volt!

Felocsúdott a kiáltásra, megrázkódott. Lelke visszatért a szomorú barangolásból. Mert messze barangolt az anyja után. Első dolga volt anyját fölkeresni, vele töltötte azt az időt még egyszer, amit már vele töltött azelőtt, és azután vele töltötte képzeletében azt az időt is – amitől a távolság megfosztotta. Ott volt a haldokló ágyánál, térdepelve, imádkozva, és amire akkor az anyja gondolt, ami mondani-valója volt, utolsó sóhaját a levegő átvette, a szélnek odaadta, szél az erdő által kikiabáltatta: Neveld a gyermeket, Jankó!

Nem szükség a gyermeknek otthon lennie, hogy a haldokló szüle utolsó akaratát, vágyát megtudja. Papirosra nem kell azt tenni, nem baj, villamos drót ha el nem viszi, vannak arra különb erők, nagyobb erők.

Jánosnak az volt az első ösztöne, utána futni Billeghi uramnak, hogy álljon meg, beszéljen el mindent az anyjáról, amit tud, hogy élt utolsó két évében, hogy halt meg, miképpen temették el, mindent, mindent, de a halápi szekér már messze járt, s e percben a kosarat pillantotta meg, az lekötötte a figyelmét.

A kosárban kis húgocskája aludt. A fiatal pap még nem is ösmerte, sohasem látta a gyermeket. Apja temetésén volt utoljára otthon, anyja szekeret küldött érte, most senki se értesítette, a kis Veronka még nem volt akkor a világon, csak édesanyja leveleiből tudta, hogy van, s e levelek is oly szégyenlősek, oly szűk-szavúak voltak.

János odalépett a kosárhoz s megnézte a pufók, rokonszenves arcocskát. Van benne valami a mamából, gondolá, s amint nézte, nézte, tovább nézte, kezdett ez az arc nőni, változni, s vibráló szemei elé egyszer csak vonásról-vonásra előpatant az anyai arc. Szent Isten, milyen csoda ez, milyen káprázat ez! Csak egy fél percig tartott az egész. Újra a kicsi gyermek volt. Ó! csak kinyitná a szemecskéit. Úgy szerette volna János, ha kinyitná, de nem nyitotta ki, csak hosszú pillái serkedtek ki a két hasadékból, mint fekete selyem rojtok.

És most ezt nekem kell felnevelnem!? – tűnődött János, s végtelen melegség futotta el a szíve táját – és föl is fogom nevelni. De miből? Istenem, miből? Hiszen magamnak sincs mit ennem. Mihez kezdjek, mihez?

Mint ahogy eddig is, ha lelkét a csüggedés szállta meg és a tanácstalanság, az imádságra gondolt; most is azt tette, hogy átment a templomba imádkozni. Éppen nyitva volt az Isten háza, két öreg anyóka meszelte a belsejét.

János pap nem ment az oltárhoz, mert éppen ott pepecselt a két anyóka, hanem mindjárt kívül, a szenteltvíztartó mellett állt a Jézus alakja fából és plébából, előtte térdepelt le.

AZ ESERNYŐ ÉS SZENT PÉTER

Igen, a Jézus elé térdepelt le a pap. A Jézushoz fordult – a mi urunkhoz, a Jézus-hoz.

Milyen szerencse az emberiségre ez a Jézus, ez az isten, aki ember volt. Az Istenről nem tudom, milyen, a Jézusról tudom. A Jézus ösmerősöm, és mindenkinek ösmerőse. Tudom, mit csinált, tudom, hogy gondolkozott, még az arcát is ösmerem. Nem az tölti el lelkemet megnyugvással, hogy ő uram nekem, de az, hogy ismerősöm.

Kétezer évnek előtte élt ezen a földön egy ismerősöm, milyen világokat összekapcsoló gondolat! Az akkori emberekből és az utánok valókból is por lett, a porból fű lett, a fűből tudja Isten, mi lett, de ő, az én ismerősöm, mindig élt, mindig volt és mindig lesz.

Ha elutazom messze, idegen országokba, idegen népek közé, az arcok mások, az állatok is mások, a füvek is mások, az ég is más, minden más, már azt kell hinnem, kietlen, megborzasztó elhagyatottságomban és magányomban, hogy nem is ezen a világon vagyok többé, mikor egyszerre valamely emberlakta telep szélén elémbé bukkan egy kereszt és azon egy sebektől vérző pléhember, az én ismerősöm.

Ah, itt van ő! Még itt is itt van! És én nem vagyok többé egyedül és nem vagyok elhagyatva. Letérdepelek előtte akkor én is és elmondom neki, éppúgy, mint most ez a pap, hogy a szívemet mi nyomja.

– Segíts meg engem, Uram Jézus – e gondolatokat terjeszté eléje János pap. – Anyám meghalt, kis húgomat elhozták, nekem kell őt fölnevelnem. Szegény vagyok, gyámoltalan vagyok, sohase tudtam, hogy egy gyermekkel mit kell csinálni. Ah, adj mentő gondolatot, Jézus! S hajítsd le kimeríthetlen bőségszarudból az eszközöket, hogy őt táplálhassam, gondozhassam. Tégy velem csudát, uram, Jézus.

A pléhre festett Istenfiú mintha hallgatná az ima szavait, az árnyék és a fénysávok, amik az ablakokból, a falakból őreá verődtek és őrajta rezegtek, mintha az ő arcának a megnyilatkozásai volnának, mintha ő mosolyogna sok szenvedései közepett és integetne a fejével:

– Jól van, jól van. Mindent tudok. Majd közbeavatkozom.

Sokáig imádkozott így elmerülve, újra meg újra kezdve, észre sem vette, hogy ezalatt, mint ahogy őszkor gyakran megtörténik, a tikkasztó, szinte természetellenes meleg után hirtelen beborul az ég, fekete felhő jó, vihar keletkezik. Mikor kilépett a templomajtón, óriási záporosó zuhogott. A falu mögötti hegyekről szilajon nyargalnak le a vízzel megtelt patakok, s a barmok bölgve szaladgálnak az utcákon.

Jánost a réműlet fogta el.

– A gyermeket ott hagytam az eszterhaj alatt. Jaj, annak vége van!

Mint az őrült rohant a lakóháza felé, s igen elcsudálkozott a látványra, amely előtte kitárult.

A kosár ott állt még most is. A gyermek a kosárban ült és a lúd az udvarban szadgált, s az eső zuhogott egyre, zuhogott az eszterhaj alá is, patakban folyt ott is az esővíz, de a gyermek szárazon maradt, sértetlenül, mert egy hatalmas, fakó, piros szövetű esernyő volt a kosár fölé borítva. Folt hátán folt volt már az esernyőn, az alján is alig lehetett felismerni az apró virágos csíkot, mely köröskörül futott, régi időknek divatja szerint.

A fiatal pap hálás szemeket vetett az égre, s fölkapván a gyermeket a kosárból, összecsókolta és bevitte az esernyő alatt a szegényes szobákba.

A gyermek szemei most ki voltak nyitva, kékek voltak, és bámészan tekintettek a papra.

– No, ez nagy szerencse – mormogta a pap –, hogy ez a gyermek át nem ázott, úgy áthűlhetett volna, hogy bele is hal, tekintve, hogy nem tudnék rá száraz ruhácskát adni.

De honnan kerülhetett föléje ez az esernyő? Megfoghatatlan! Glogován nincsen esernyője senkinek.

A szomszéd házakban a parasztok barázdákat ástak az udvarokon, hogy azokon a víz lefolyjon. A tisztelendő úr sorba kikérdezte.

– Nem látták-e, hogy volt valaki a gyermek mellett?

A gyermeket látták, de mellette tudtukkal senki sem fordult meg.

Az öreg Adamecz Mátyásné, ki a mezőről menekült haza, lepedőt borítva a fejére, látta, hogy valami vörös gömbölyű éppen akkor ereszkedett alá az égből. Kővé változzon át mindjárt, ha nem úgy van (már tudniillik Adameczné mondja), hogy a Szűz Mária maga eresztette le azt a szerszámot az árva védelmére.

Ostoba fecsegés az Adamacznéé! Adameczné szeret felhörpenteni a garatra, nem csoda, ha többet lát, mint kellene. A múltkor nyáron is, Péter-Pál éjszakáján megnyílt előtte a menny, hallotta énekelni az angyalok seregét, s látta őket, amint processzióval járulának Isten ő szent felsége elé, ki karbunkulus trónján ült. Ott ment a processziós népség között az ő harmadéve elhalt unokája, Plachta Jankó is gyolcs gatyácskájában, veres mellénykéjében (melyet maga Adameczné varrt annak idején), s a közelebbi évtizedben elhalt glogovaiak közül is megpillantott néhányat, amint ott lépkedének a mennyei énekszó mellett, lassan, ünnepélyesen, szakasztott azokban a ruháikban, amelyekben eltemettetének.

Képzelmehi, hogy Péter-Pál napja után, mihelyest a látomány híre szétment, mennyire kapós volt a szent özvegy: sorba jövének hozzája, kiknek elhalt kedveseik vagynak a föld alatt, ha nem látta-e azokat fent az égben? Hát az én lányomat? Hát az én apuskámat? Hát az én szegény uramat?

Hitték, mert van benne valami ésszerű, hogy Adamecznének többet megmutatnak a mennyi hatalmak, mint akit más anya szült. Mivelhogy az Istenben boldogult

apjával, Flinta Andrással, aki nagy tolvaj hírében állott, valóságos csuda történt. Midőn a glogovai temetőből országútnak szakítottak el egy darabot nyolc éve, felásták a sírját, hogy újba tegyék át, s megnézvén az öreget, csodálkozva látták, hogy szakálla nőtt a sírban, noha halálakor, öt tanú bizonyítja, szép tisztára megborotválta Gundros Tamás, a tehénpásztor.

Hát hogy az öreg Flinta most az égben van, az anyyi, mint kétszer kettő, s ha ott van őkgyelme, amilyen ravasz imposztor volt, bizony nyitva hagyja némelykor az ajtót egy kis bekukkanásra az ő Agnisa leányának...

Igaz ellenben, hogy Kvapka Pál, a harangozó, mást állít. Kvapka Pál azt mondja, hogy mikor a vihar kitörésekor a felhők ellen harangozott, amint egy picinyt hátrafordult, egy vén zsidóforma alakot látott cammogni az úton a parókia irányában, s annak a kezében volt az a piros, óriás vászontányér, melyet a tisztelendő úr a kosáron talált. Kvapka természetesen nem sokat ügyelt a dologra, mert álmos is volt, a szél is verte a képébe a port, csak úgy homályosan emlékszik, de amire emlékszik, arra esküt is merne tenni (pedig Kvapka Pál szavahihető ember).

Ezt a zsidóforma alakot mások is látták. Öreg volt, hosszú, ősz hajú, meghajlott hátú, a fogantyújánál malacfark módjára kunkorodó bot volt a kezében. A Pribilék kútjánál a szél lekapta a kalapját a fejről, s egy akkora fehér kopasztságot lehetett a fejebűbján látni, mint egy kantár-karika.

– Akármí legyek – mondotta az egyházi (ő látta így, kalap nélkül) –, ha nem úgy nézett ki, mint a templomi képek között a Szent Péter. Szakasztott olyan volt, csak éppen a kulcsok hiányoztak a kezéből.

A Pribilék kútjától átcsapott egyenest a Stropov István lucernásának, ahol is a Krátkiék kajla tehene, mely oda beszabadult, fel akarta öklelni az öreg zsidót, mire az a botjával megütötte, s azóta a tehén (kérdézzék meg kendtek a Krátki-familiától) tizenégy icce tejet ad naponkint. Azelőtt istenes volt, ha négyet adott.

A falu legvégén meg is szólította a molnár szolgálóját, hogy merre visz az út Lehotádra. Az Erzsi leány megmondta neki, mire megindult a kitaposott gyalogúton fel a hegynek. Úgy rémlik most utólag Erzsinek, hogy aligha ott nem volt feje körül, amint ment, a fénykarika is...

Hát persze, hogy a Szent Péter volt! Miért is ne lett volna? Hiszen eleget járt, eleget csütlött-botlott itt azelőtt Krisztus urunkkal. Maradt is annyi krónika az itt viselt dolgairól, hogy a századik emberöltő is meséli még. S ami egyszer nem volt lehetetlen, másodszer is megtörténhetik. Fülből fülbe szállott a csodás hír a faluban, hogy a pap kis húgocskájának egy vászonsátrat küldött le az Úr a nagy felhőszakadás óráján, hogy meg ne ázzék. Magát az öreg Szent Pétert szalasztotta le az árvák és gyámoltalanok gondviselője.

Bezzeg lett erre jó dolga a gyermeknek. Legott divatba jött. A falu öregasszonyai nekigyürkőztek: nosza, hamar kalácsot dagasztani, tejbekását főzni, mákos patkót sütni, hogy a kis jövevénynek vihessék. Alig győzte a tisztelendő úr az ajtót nyitogatni, napközben olyan sűrűn hordták hótiszta szakajtókendőkkel betakart

tálakban a sok finomabbnál finomabb elemőzsiát. János pap ámult-bámult, amint egyre jöttek.

– Jaj, lelkem, tisztelendő úr, egy kis nyalánkságot hoztam. Azt hallottuk, hogy a kis húga megjött, hát azt gondoltam, hogy jól fog neki esni egy-két ízes falat. Bizony lehetne különb is, de hát aminő telik szegény embertől. A szívünk kitűnő, lelkem tisztelendő úr, de a lisztünk bizony nem mundliszt, az a zsvány molnár megégette egy kicsit, már azt a részét legalább, amit el nem lopott belőle a gyehennára való. Szabad a kis anygalkát meglátni? Jaj, azt mondják, hogy valami remek jószág.

A tisztelendő úr hogyan engedte volna meg, hogy sorba odajáruljanak a csepp Veronka elé, simogassák, becézzgessék, összefalják-nyalják. Némelyik még a lábacsáját is megcsókolta.

A pap gyakorta elfordult, hogy észre ne vegyék hívei a könnyeket, amik elérzékenyülésében a szemeiből kiszivárogtak, s amellet a lelkiismeret is mardosta, szemrehányásokat tett magának:

– Mennyire félreismertem ezeket az embereket. A kerek világon nincsen jobb nép, mint a glogovai, s hogy szeretnek! Bámulatos, mennyire szeretnek!

Öreg uzsonna táján előjött Adameczné is, aki pedig nem sokba nézte eddigé az új tisztelendőt, s aki azon a réven, hogy az apja szakála kinőtt a holta után (ami által némileg a szentek közé keveredett), joggal vélt avatkozni az egyház dolgaiba.

– Tisztelendő atyuska – mondá –, a gyermekhez valami gondviselőné kellene.

– Hát az bizony kellene – szólt a pap elgondolkozva –, de szegény az eklézsia.

– Szegény az ördög – pattant fel Adameczné –, mert lelke nincs. Nekünk pedig van lelkünk. S végre is a tisztelendő úr nem tudja a leánykát sem felöltöztetni, sem megmosdatni, sem a haját befonni. S aztán az enni kér napközben is, a kántornál nem lehet kosztolni egy gyermekkel. Itthon kell főzteni, szent atyuskám. Azt én mondom, az öreg Adameczné. A harangozó meg jó arra, hogy takarítson, de mit értene az a mamlasz egy gyerekhez.

– Igaz, igaz, de hol vegyem...

– Hol vegye? Hát nem vagyok én itt? Engem az Isten is papszakácsnének teremtet, minthogy már énbennem a gyanú meg nem botlik.

– Igen, igen – ötlöthalt a pap –, de honnan vegyem én a fizetését?

Adameczné a csípőjére ütött két oldalról a két tenyerével.

– Hagyja ezt kettőnkre, édes lelkem; énrám meg az Istenre. Majd megfizeti ő azt nekem az atyuska helyett. Még az este beállok a szolgálatba s elhozom magammal az edényeimet is.

A pap egyre nagyobb bámulatba gurult. Hát még Urszinyi, mikor estefelé átjött látogatóba, s a pap elbeszélte neki a mai nap történetét, az Adameczné ajánlatánál összecsapta a kezeit:

– Az Adameczné? Az az öreg boszorkány? Fizetés nélkül? Hogy majd az Isten fizet meg érte? No, János, ilyen csoda még nem történt, hogy glogovai ember készfizető kezesnek az Istent fogadta volna el. Te valóban megbabonáztad ezeket az embereket.

A pap csak csendesen mosolygott, s mély áhítat rezgett lelkében. Ő is érezte, hogy csoda történt. Hiszen minden olyan rendkívüli, olyan megfoghatatlan. De sejtette a változások forrását. Az ima, melyet a Jézushoz intézett a hideg templomi kövön térdelve, meghallgatást nyert odafönt. Jézus beszédte a glogovaiak önző lelkét és mindeniknek a magáéból küldött. Jézus lehelete érzik ez emberek arcán, viselkedésén... Valóban csoda történt!

Az esernyőről forgalomba jött híreket részint nem hallotta, részint mosolygott rajtok. Igaz, hogy nem értette, miképpen került oda az esernyő, egy percig csudálkozott rajta, de aztán nem törődött vele s odatámasztotta egy szögletbe, ha a tulajdonosa jelentkeznék érte. Ámbár iszen összevissza nem ér őt garast.

Hanem a mai nap eseményei mindezzel ki nem merültek. Este villám gyanánt terjedt el a hír, hogy Gongoly Mihályné, a glogovai nábob neje belefűlt a Bjela-Vodába, mely a felhőszakadástól átkozottan megáradt. A szerencsétlen asszony át akart menni a padlón, hogy a túlsó parton rekedt libáit visszahozza. Vissza is hozta már a gúnárt meg egy fekete bóbitást a hóna alatt, de amikor újra átment a másik kettőért, valahogy megcsúszott a lába, s belepottyant a tajtékozva nyargaló folyamba. Uramfia, még reggel víz se volt benne, egy kecske is kiitta volna egyhuzomra s délre már örült folyammá dagadt, s a szegény asszonyt, senki sem lévén a közelben, örökre elnyelte. Keresték egész délután, hova lett, tűvé tettek érte csúrt, padlást, pincét, mikor aztán este Lehota mellett kivetette a víz a holttestét.

Ott bukkantak rá lehotai emberek, fölismerték, s lóháton nyargalt ide az egyik híradással Gongoly Mihályhoz:

A rémeset nagy izgatottságot keltett a községben. Az emberek csoportosan gyülekeztek egyes porták elé:

– Hja, az Isten bír a gazdagokkal is!

Klincsok György bezörgetett a paphoz is.

– Nagy temetése lesz holnapután.

A harangozó betért, egy kupica pálinkát remélve a hírért, a kántorhoz:

– No, kántor uram – mondá –, most szedje össze az eszét. Kövér halott van. Szép versek fognak kelleni.

Harmadnap csakugyan megvolt a temetés. Régen volt már ilyen Glogován. Gongoly uram a lehotai papot is elhozatta, hadd sirassa két pap, a koporsót Besztercéről hozták váltott lovakon, a keresztet elvitték Kopanyicára, hogy az asztalos befesse feketére, fehér betűkkel ráírván a megboldogult nevét és vízbefülésének napját. Rengeteg nép volt, hátha még szép idő lett volna, de amint már éppen megindult a pap teljes ornátusban a minisztránsokkal a halottasház felé, hát egyszerre megint nagy záporosó kerekedett, mire vissza is szalasztotta Kvapkát.

– Menjen kend hamar, és hozza el az esernyőt, az almárium mellé van támasztva!

Kvapka Pál bábész szemeket vetett a tisztelendőre. Tudta is ő, mi az az esernyő!

– Ej no – mondá a pap türelmetlenül –, azt a nagy vászonkarika-formát értem, amit a kishúgom kosara felett találtunk tegnapelőtt.

– Most már értem.

A tisztelendő úr, nehogy megázzék, behúzódott a Majgó Péterék eresze alá, míg kisvártatva hozta az esernyőt a gyors lábú Kvapka, melyet ötisztelendősége, mindnyájak nagy bámulatára, kezének egyetlen mozdulatával kipecskelt szélesre, kerekre, hogy úgy nézett ki, mintha száz denevérszárny volna egymásba forrasztva. Aztán megfogván nyelénél, felemelte a feje fölé, s ment lassan, méltóságteljesen, anélkül, hogy ázott volna, az esőszemek haragosan cuppogtak, kopogtak a furcsa alkotmányon, de a tisztelendő testéhez nem férhetvén, szép csendesen lefolytak róla.

A temetésen is mindenki az esernyőt bámulta. Erről suttoztak egymással az asszonyok és a férfiak.

– Ezt hozta Szent Péter!

Csak a kántor úr szép versei vonták el egy pillanatra a figyelmet, s feltört a zokogás itt-ott a gyülekezet közt is, amint a legérzékenyebb búcsúszavakkal szólaltatta meg a halottat:

Búcsúszom, búcsúszom felső, alsó szomszédomtól, Lajkó Pál komántól, Klincsok György sógortól.

Lajkó Pál egész házanépe sírni kezdett, Klincsokné elragadtatva felkiáltott:

– Istenem, hogy bírta ilyen szépre kigondolni.

Amely felkiáltás nagy animót öntött a kántorba, s följebb emelvén a hangját, még szebben, még érzékenyebben szölongatta a halott nevében a többi ismerősöket és rokonokat. Nem maradt itt talán egyetlen szem sem szárazon.

Alighogy elkaparták Gongolynét, még ki sem beszélhették magukat a falu öregasszonyai a temetési pompáról, Gongoly özvegyiségéről és, uram fia, bocsásd meg nekik a fecsegésüket, hogy már a temetésen keresgélte volna héjaszemeivel a Tyurek Anna szép arcát, amiről a vak is megjósolhatja, hogy a Gongolyné híres »mentyék«-je² nem sokáig marad gazdátlanul, mondom, hogy alig józanodtak ki a sírásók a sok pálinkától, amit a torban bevettek, mikor már ismét új sírt kellett ásni. Gongolyné után meghalt a Srankó János, aki azelőtt is sokat settenkedett Gongolyné körül, mikor az még helyes menyecske volt. Most aztán, mintha öszszebeszéltek volna, együtt mentek. Szinte így várta már ezt az ember. Azelőtt is, beszéltek, némelykor a mezőn eltűnt a Gongolyné a rozsokba, aztán kisvártatva

---

² Minden jómódú tót prémes mentét vesz a maga asszonyának, amely drága öltöny négy-öt generáción megmarad, s csak panyókára viselik a templomba, hívják pedig tótul »mentyék«-nek.

valahonnan csak előbukkant Srankó, és az is eltűnt a rozsokba. Ó, azok az istentelen rozsok! Olyan magasra megnőnek, hogy minden bolondságot eltakarnak!

Most is egymás után tűnt el a két árnyék a végtelen semmibe... Srankót meghalva találták a temetés után való reggelen az ágyban, úgy látszik, a halál »mennyköve«, a guta suhintotta meg.

Srankó is jómódú ember volt, »mágnács«,³ háromszáz birkája legelt a határban és sok földet szántott, neki is fényes temetés járt. De nem is volt fősvény a Srankóné, maga ment el a tanítóhoz, paphoz, s megrendelte, hogy minden úgy legyen, ahogy a Gongolyné temetésén volt. Kerül, amibe kerül, de a Srankó familia se kisebb, mint a Gongolyék.

Két pap legyen a temetésen, négy minisztránszgyerek fekete szoknyácskákbán, folytonos harangozás. És a többi meg a többi.

János pap megelégedetten bólintgatott a fejével.

– Meglesz, minden meglesz.

– És mibe kerül az egész? – kérdezte Srankóné.

János pap kiszámította krétával, hogy mibe kerül.

– Úgy ám – szölte Srankóné –, de adja még hozzá tisztelendő uram azt a *pirosat is*, hadd lássuk, hogy azzal vajon mennyivel lesz drágább.

– Miféle pirosat?

– Hát amit a Gongolyné temetésén tartott a feje fölött. Gyönyörű volt az.

A pap meg nem állhatta, hogy el ne nevesse magát.

– Hiszen az lehetetlen! Oh, oh!

Srankóné megneheztelve pattant fel, hátraszegve a nyakát kevélyen.

– Miért volna lehetetlen? Az én pénzem is csak olyan, mint a Gongolyé. Hát nem úgy van?

– De édes Srankóné, hiszen akkor az eső esett; holnap pedig valószínűleg szép idő lesz.

Srankónét azonban nehéz volt levetni a lábáról a kapacitálással, ő maga jobban értvén a dialektikához, mint a tisztelendő.

– Hogy akkor az eső esett? Hát annál inkább hozhatja, lelkem szent atyuskám, a pirosat, mert legalább nem ázik a drága jószág. Aztán megérdemli a szegény boldogultam. Nem volt ám az érdemtelenebb ember, mint a Gongolyné. Bíróviselt ember volt az én uram, az anyaszentegyházra is áldozott, most öt éve ő hozta azokat a tarka gyertyákat az oltárra Besztercebányáról, a nagy fehér oltárterítőt pediglen az ő testvérhúga slingelte. Hát meg kell lenni a veresnek.

---

³ A tizenkét leggazdagabb parasztot »mágnács«-nak nevezik a tótok, természetesen a mágnás szóból.

– De csak nem tehetem magam nevetségesnek, hogy esernyő alatt temessem derült napfényes időben. Hagyjon fel ezzel a hóborrtal, Srankóné!

Srankóné azonban erre sírva fakadt, hogy mivel érdemelte meg ő azt a szégyent, hogy az Isten szolgálja megvonja azt a tisztességet, ami a holtnak jár, s ami az élőknek is jól esik. Mit fognak mondani a faluban? Azt fogják mondani: »Srankóné még a tisztességes eltakarítást se adta meg az urának, belökte a gödörbe, ahogy a koldusokat szokás.«

– Tegye meg, tegye meg, tisztelendő uram – könyörgött, s míg a nedves szemeit törülgette a keszkenőjével, addig-addig morzsolgatta az ujjaival annak egyik csücskét, míg azon a bog kioldózott, s kihullott belőle egy tízforintos bankó.

Srankóné fölemelte a földről és odatette finom szerénységgel a pap asztalára.

– Ezzel még megtoldom, csak meglegyen a teljes pompa, kérem alássan.

Erre a jelenetre betört a konyhából Adameczné is kötényben, főzőkanállal, hozzácsatolván a maga kérését.

– Úgy, úgy, édes tisztelendő úr, a Srankó istenes ember volt. Nem igaz ám az a sok pletyka, amit róla beszélnek. De ha igaz volna is, akkor ez az igazság éppen a Gongolynét sújtaná – Isten nyugosztalja. Ha hát az egyiknél ott volt a szent esernyő, bátran ott lehet a másiknál is. Vagy már haragszik az Istenke eddig is s akkor mindegy, hogy egy kicsit jobban haragszik, vagy még nem haragszik, és akkor most sem fog megharagudni.

– Ugyan, ugyan, Adameczné, nem szégyenli magát ilyen ostobaságokat beszélni. Hagyanak nekem békét az efféle babonákkal! Az egész kívánságuk egyszerűen nevetséges.

Hanem a két asszonyt ugyancsak nem lehetett lebeszélni: »Tudjuk mi, amit tudunk, minket a tisztelendő úr el nem ámít«, s addig-addig rimázkodtak, okvetetlenkedtek, míg végre beleegyezett, hogy Srankó Jánost is az esernyő alatt fogja temetni, hozzátévén:

– Ha addig el nem viszi a gazdája. Mert az tény, hogy valaki itt hagyta, s ha érte jó, oda kell adnom.

Adameczné jelentősegteljesen hunyorgatott Srankónéra:

– No, afelől nyugton alhatunk, aki azt elhozta, minden ezer esztendőben egyszer szokott megfordulni a planétánkon.

Valóban az esernyőért senki sem jelentkezett, úgymint másnap, bár száraz, szép délután volt és egy csöpp felhő sem mutatkozék a mennybolton, a fiatal tisztelendő úr mégis kinyitá az esernyőt a koporsónál s az alatt menve, kísérte a beszentelt koporsót a temetőbe.

Négy erős férfiú: Szlávik, Lajkó és a két brontes Magát testvér vitték vállukon a szentmihálylovát, melyen a koporsó nyugodott. Isten akarata úgy rendelé, hogy a kovácműhely tájékán az egyik Magát megbotlott egy kőbe és leesett, mire megijedt az utána ballagó Lajkó Pál, megrázkódott, elveszté lélekjelenlétét, a szentmihálylova félrebillent, és a koporsó lezuhant a kövekre.

Nagyot reccsent, meghasadott, összetört, megvillant egy percre a slingelt szemfödő, majd később látható lett a halott is, aki a nagy rázkódás következtében felocsúdván a tetszhalálból, mély lélegzetet véve, megmozdult és felsóhajtott:

– Istenem, hol vagyok?

Lőn nagy ámulás-bámulás, népek csodálkozása, mire a kovácstól dunyhát, vánkosokat hoznának sebesen, s ágyat vetvén egy, az udvaron talált, vasalás alatt levő kocsira, oda tették fel az Isten különös csodatétele által feltámasztott halottat, s átváltozván gyászmenetből Istent dicsérő processzióvá, templomi zsolozsmák éneklése mellett kísérték haza a szegény Srankó Jánost, aki már útközben annyira magához tért, hogy otthon mindjárt enni kért.

Egy köcsög tejet hoztak neki. A fejét rázta. Lajkó feléje nyújtotta a pálinkásbutykost, mely a tor szempontjából meg volt töltve. Mosolygott.

E nevezetes eseménytől kezdődik voltaképpen az esernyő legendája, mely szállt, szállt, keresztül a fenyves erdőkön, az égnek meredő sziklákon, mindig messzebb, messzebb, megnövekedve, fölfrissítve, újabb és újabb részletekkel meg-aranyozva.

Ha a sziklán egy mélyedést találtak, az a Szent Péter lába nyoma volt, s ha különös színű virág nyílt ki valahol a határban, oda a Szent Péter botja ért. Minden, de minden hirdette, hogy Szent Péter nemrég Glogován járt. Mégis nagy dolog az, atyafiak!

S magát az esernyőt a miszticizmus csodálatos fénye ragyogta be. A titokzatoság köde voltaképpen csak azt a körülményt takarta, hogy miképpen került a kis Veronka kosara fölé. De ez elég volt. A babona keresi a ködöt, a köd vonzza a babonát. Ezek ketek osztoztak meg a prédán, a rozoga esernyőn.

És híre ment messzire, amerre csak a Bjela-Voda folyik, s egyszerű tót emberek mesélik a pásztortüzeknél, vagy a fonókban, ami fantáziájuknak imponáló, ami érdeklődésüket megragadja, a bámulatra keltőt, a rendkívülít. A népszerű Szent Pétert, a mennyország kapusát látni vélik, amint elhozza az esernyőt, hogy a pap húgocskája meg ne ázzék. Vajon hogy ereszkedett le az öreg az égből? Bizonyosan ráült valami felhőre, az lehozta szépen s valamelyik hegyre letette.

Aztán elbeszélik az esernyő csodás erejét, hogy a holt ember felkelt, amint megpillantotta, és így száll a legenda mindig tovább, tovább, magával hömpölygetve a glogovai pap alakját és a kis húgáét. (Hej, milyen legény lesz az, aki azt majd egyszer feleségül veszi!) S ha módos ember hal meg, még a tizedik faluba is elhozzák János papot a temetésre a dalmatikával és a szent esernyővel, amely immár ereklye lett. De nemcsak a temetésekre viszik, hanem gyóntatni is nehéz, reménytelen nyavalyásokat, néha kétnapi járőföldre, azzal a kikötéssel, hogy a Szent Péter esernyőjét borítsa a beteg fölé, amíg az gyón. Lehetetlen az, hogy ne használjon, vagy meggyógyul az ilyen beteg, vagy ha meg nem gyógyul, hát legalább üdvözülni.

A házassuló párok is, ha nagy parádét akarnak kifejtteni, pedig azok mindig akarnak, azonfelül, hogy otthon a saját papjuk összeesketi őket, még ráadásul elza-

rándokolnak a glogovai parókiára, hogy ott az esernyő alatt még egyszer egymáséba kapcsolják a kezöket. És ez aztán az igazi. Kvapka harangozó tartja fejük fölött a szent vászongombát, amiért aztán az ő tüszőjébe is csordul néhány hatos. Ami pedig a glogovai papot illeti, ahhoz csak úgy dől a pénz meg az ajándék, mintha zsákból öntenék.

Eleintén eleget szabódott, de lassankint aztán maga is hinni kezdte, hogy a veres esernyő, mely napról napra fakóbb, vedlettebb, isteni eredetű lehet. Nem egyenesen az ő imádságára lőn-e odateremtve a lányka védelmére, s nem ebből ered-e jólétének, vagyonának, melyért imádkozott, minden forrása?

»Uram Jézus – mondá azon a szomorú reggelen –, tégy csodát, hogy a gyermeket nevelhessem.«

S íme, a csoda megtörtént. Pénz, jólét, gazdagság árad az egyszerű, rongyos esernyőből, mintha a mesebeli báránka volna, mely ha megrázza magát, aranyok potyognak a gyapjából.

Az esernyő híre a magas körökig is feljutott. Maga a beszercei püspök őméltósága is kíváncsi lett rá, s maga elé idézván a papot az esernyővel egyetemben, miután megvizsgálta és elmondatta magának a történetét, ájtatosan keresztet vetett magára:

– Deus est omnipotens – mondá.

Ami azt jelentette, hogy ő is hisz az esernyőben.

Néhány hét múlva még többet is tett a püspök. Rendeletet adott ki János papnak, hogy az ereklyét ne magánál tartsa ezentúl, hanem a sanctuariumban, a templom holmijai között helyezze el.

Mire János pap nyomban visszafelelt, hogy az említett esernyő voltaképpen a hűgát, kiskorú Bélyi Veronkát illeti, és neki nincs joga azt elvenni, hogy a templomnak adja. Mihelyt azonban nagykorú lesz a leányka, semmi kétség, a templomnak fogja ajándékozni.

De nemcsak a papnak vált javára az esernyő, ki csakhamar igavonó barmokat szerzett be, s nagy gazdaságot kezdett művelni, néhány év múlva pedig csinos kőházat építtetett, fogatot tartott, hanem Glogova községét is emelte. Nyarankint egész rajokban jártak a környékbeli fürdőből úri asszonyok, sokszor grófnék is (többnyire vén grófnék), hogy az esernyő alá állva, egy imádságot elmondhassanak, s ezek számára egy vendéglő is épült, szemben a paplakkal, a Csodatevő esernyőhöz címezve. Egyszóval Glogova szemlátomást emelkedni kezdett, a haranglábat a sok látogató miatt megrestellték a helybeliek, s takaros ólomfedeles tornyot húztak fel a templomra, abba két új harangot hozatván Besztercéről. Srankó János a halál országából való visszatérése emlékéül egy gyönyörű Szentháromság-szobrot faragtatott a templom elé. A nevelőnő (mert Veronka mellett kalapban járó nevelőnőt tartott idővel János pap) teleültette a pap udvarát georginákkal és fuksziákkal, aminő virágokat még glogovai szem nem látott. Minden megszépült, megcsinosodott (kivéven Adamecznét, mert az még csúnyább lett azóta), s annyira ment a glogovaiak dolyfe, hogy vasárnaponként délután, mikor

az emberek ráérnek összevissza fecsegni mindenfélét, immár azt kezdték feszegetni, nem jó volna-e egy kálváriát építeni Glogován, olyanformát, aminő Selmecen van, hogy a búcsús népek ide seregelvén, koronkint pénzt és eleven-séget hoznának önekik.

MÁSODIK RÉSZ A GREGORICSOK

A TAPINTATLAN GREGORICS

Élt évekkel ezelőtt (tudniillik történetünk kezdete előtt) Besztercebánya szabad királyi városában egy Gregorics Pál nevű ember, akit közönségesen tapintatlan-nak neveztek, pedig egész élete arra volt bazírozva, hogy másoknak tessék. Gregorics Pál mindig a Népszerűség után futkosott, aki csinos kacér leány, s mindenütt a Kritikával találkozott, aki mérges arcú, vasvillaszemű boszorkány.

Gregorics Pál az apja halála után született, mégpedig a temetési naptól számítva kilenc hónapra, s már ezzel is bizonyos tapintatlanságot követett el a mamája iránt, aki különben igen tisztességes asszony volt. Ha néhány héttel hamarabb születik, sok kellemetlen pletykának ejti kútba a magvát. De erről végre is nem tehetett semmit Gregorics Pál; nagyobb baj volt az a többi élő Gregoricsnak, hogy egyáltalán született, az örökség most már többfelé ment.

A gyermek satnya volt, a többi Gregoricsok (a Gregorics Pál felnőtt fivérei) egyre a halálát lesték, de Gregorics Pál nem halt meg (hiszen azért volt tapintatlan embernek predesztinálva), hanem fölnevekedett, nagykorú lett, s átvette vagyonát, melynek nagy része időközben elhalt anyjától maradt, ebben nem osztakoztak az első feleségtől származó gyerekek, pedig ez volt a sok, bár az apja után maradt örökrész se mondható éppen jelentéktelennek, mert az öreg Gregorics jócskán gyűjtött a borkereskedésből. Akkoriban még könnyű volt e téren meggazdagodni azon a vidéken. Bor még volt, zsidók ellenben még nem voltak. Ma már az akkori borkereskedői kellékekből sok hiányzik, hanem a Garam vize, az még megvan.

Gregorics Pálnak szeplős arcot és veres haját adott a természet, amivel az a megkülönböztetés jár az emberi szájakon, hogy a veres ember egy se jó. No, hát majd bebizonyítja Gregorics Pál, hogy ő jó lesz. A közmondások is csak öreg fazekak, amikben már egész nemzedékek főztek. Egyet ezekből a fazekakból Gregorics Pál is összetör. Olyan jó lesz, mint a falat kenyér. Olyan puha lesz, mint a vaj, amely egyformán engedi magát rákenni fehér és fekete kenyérré.

Elhatározta lelkében, hogy nagyon jó lesz, hogy nagyon szeretetre méltó lesz, és egész életcélja abban állott, hogy szeressék az emberek.

És ő jó is volt, lépten-nyomon, de mit ért, ha valami gonosz dzsin, aki előtte járt, mindig úgy igazította fel az emberek eszét, hogy azok félszegen ítéljék meg a cselekedeteit.

Mikor hazajött Pestről (ahol a jogi tudományokat frekvenciálta), amint először megjelent a piacon, és bement egy trafikba, finom havannaszivarokat vásárolni, mindjárt megindultak a besztercei nyelvek.

– A fickó harmincöt krajcáros szivart szí. Ohó! Hát így vagyunk? Hiszen ez egy kolosszális tékozló! – Majd meglássátok, hogy a szegények házában fog meghalni! Ó, ha a szegény apja felkelhetne a sírjából, és azt látná, hogy harmincöt krajcáros szivart szí. Uramisten! Az öreg szárított krumpliceveleket kevert a dohánya közé, hogy több legyen, s kávéaljjal locsolgatta, hogy lassabban égjen.

Gregorics Pálnak a fülébe jutott, hogy a drága szivarjai megbotránkoztató feltűnést keltettek a városkában, mire rögtön rátért a rövid két krajcáros szivarokra.

Az embereknek ez se tetszett.

– Ez a Gregorics Pali voltaképpen egy közönséges knikker. Nagyobb kutya lesz ez még az apjánál is. Pfuj, de utálatos a fősvénység!

Gregorics Pál igen megrestellte, hogy őt knikkernek tartják, s a legelső alkalommal, midőn egy jótékonycélú bálon megjelent (a tűzoltói egyesület bálján, melynek lady patronesse-e a főispánné volt, s melyen a meghívók szerint »felülfizetések elfogadtatnak«), húsz forinttal váltotta meg a két forintos belépti jegyet, gondolván magában: »Gregorics Pál be fogja nektek bizonyítani, hogy ő nem knikker«.

Hanem erre azután össze is bújtak legott a rendezők és kimondták:

– Gregorics Pál egy pökhendi tapintatlan ember.

De valóban volt okuk a förmedésre.

Hallatlan szemtelenség az, hogy egy Gregorics rá mer licitálni a főispánra, egy báró Radványszkyra.

Radvánzszy tíz forintot ad a jegyért, Gregorics odadob húszat. Hiszen ez valóságos inzultus! Egy borkereskedőnek a fia! Milyen század ez, Istenem uram! Egy bolha nagyobbat mer köhinteni, mint egy oroszlán. Milyen század! Milyen csodálatos egy század!

Akármibe kezdett a világon a szegény Gregorics Pál, az mind ellene fordult. Ha összeveszett valakivel és nem engedte magát, azt mondták rá, hogy »krakéler«, ha összeveszett és ő engedett, azt mondták rá, hogy »poltron«.

Eleinte, bár elvégezte a jogot, semmi foglalkozáshoz se nyúlt, néha kikocsizott vadászni a birtokára, mely egy mérföldnyire feküdt a várostól, ezt örökölte az anyja után, máskor elrándult pár napra Bécsbe, ahol egy bérháza volt, szintén az anyja után, abból állott az egész foglalkozása, ami valóságos megvetést idézett elő a munkás beszercei társadalomban.

– Gregorics Pál – mondák – egy földterhe. Egy szalmát nem tesz keresztbe egész heteken át. Minek él a világon az ilyen here?

Gregorics Pálnak ez is fülébe jutott, s belátta, hogy az embereknek igazuk van, az életet nem szabad áthenyélni. Úgy van, úgy, minden ember szolgálja meg azt a kenyeret, amit megeszik.

Gregorics Pál ajánlkozott, hogy ő is szeretné szolgálni a városát vagy a megyéjét az eszével.

No iszen, csak az kellett Gregorics Pálnak. Száz nyelv öltődött ki legottan a terve ellen. Mit? Gregorics Pál valami akar lenni? Itt nálunk? Hát nem szégyenli magát? Más szegény ember szájából kivenni a kenyeret, mikor őneki kalácsa van. Ami kis hivatalok itt vannak, hagyja meg ő azokat olyanoknak, akik rászorulnak.

Gregorics Pál belátta, hogy ez is igaz, és lemondott a hivataloskodásról, a közügyekről, mindinkább visszavonult a férfitársaságokból, s elhatározta, hogy megházasodik és családot alapít. Hiszen elég tiszteletre méltó szép hivatás ez is.

Kezdett járogatni egyes házakhoz, ahol csinos lányok voltak, s hol őt mint jó partit, szívesen fogadták, de az intrikus féltestvérei, akik mindig remélték, hogy a vézna, köhécselő emberke egyszer mégis meghal, minden szövődő viszonyát elrontották hallatlan ravaszsággal és cselekkel (amikről érdemes volna egy külön beszélyt írni), úgyhogy Gregorics Pál annyi kosarat kapott egymásután, hogy elhíresült róluk az egész országrészben. Később talán akadtak volna leánykák, akiket már nagyon nyomott a párta (mert súlyos dísz ám ez is egy kis idő múltán), de ezeket már a szegény tartotta vissza. Hogyan? Hozzámenni ahhoz a leányhoz, aki már annyi leánynak nem kellett. Ki akar a kosarak királyának az királynője lenni? No, ugyan senki sem!... Szent András estéjén sok ólom megolvadt, sok ólom összekeményedett a Garam-menti udvarházakban, de bizony egyikből se bonyolódott ki a Gregorics Pál alakzata. Egy szó mint száz, ezeknek az ábrándos bakfiseknek nem kell Gregorics Pál. Poézis kell még őnekik és nem pénz. Lehet, hogy valami vénlány könnyebben nyúlna a gyűrűje után, azok fűr-gébbek...

De a fiatal leányoktól nem egy ugrás a vénlányok; az két ugrás: közbül a menyecskék vannak. A vénleányok az utolsó stáció.

A bakfisek és a vénleányok két külön világ. Gregorics Pálról azt mondják a kis Karolinának, a bakfisnek, hogy vért köp, s erre a kis Karolin megijed, és a Gregorics Pál másodszeri látogatásánál már csak a szájalom van abban a kicsi, sebesen kopogó szívben, mely még tegnap a négylovas hintó láttára egészen más érzelmeket igyekezett oda bedisputálni. Ah, szegény Gregorics Pál! Vért köp a szegény Gregorics Pál! Milyen szerencsétlenség! Hiába rázza künn a szán elé fogott gyeplős ló a nyugtalan fejét, ma már nem szól olyan hetykén a csengettyűje. Hiszen a Gregorics Pál vért köp.

Ó, te kis bamba Karolin! Tudom, elhiszem neked, hogy csúnya, satnya ember ez a Gregorics Pál, de milyen gazdag, és végre is ő a saját vérét köpi – hát mi közöd neked hozzá?

Hidd meg nekem, hogy Rozália, aki mindössze tíz évvel járt előtted, a »madame«-hoz, már nem volna olyan édes kis mamlasz, mint te. Rozália már filozóf, és ha azt mondanák neki Gregorics Pálról, hogy vért köp, azt gondolná magában:

– Valóban, ő egy értékes ember.

Felkiáltana hangosan:

– Ápolni fogom.

És mélyen alul az agy fenekén, ahol azok a sugalmak vannak, amik még nem válhatnak szavakká, mert még nem is gondolatok, csak önző érzések lerakódott iszapja, mélyen alul már ott rejlenék a számítás:

Ha máris vért köp a Gregorics Pál, legalább hamarabb lesz vele készen.

Ah, kis bakfisek, ti még nem ösmeritek az életet: a hosszú szoknyát már rátok adta az édes mama, de az eszetek még rövid maradt. Ne haragudjatok rám, hogy ezt a szemetekre vetem, de kénytelen vagyok, hogy az olvasó előtt megindokoljam, miért nem kapott közületek feleséget Gregorics Pál.

A dolog igen egyszerű. A kinyílt rózsa már nem tiszta; méh fürdött a kelyhében, bogár hált már benne, de a feslő bimbó belsejében még egy porszem sincsen a földiekből.

Ezért kapott annyi kosarat Gregorics Pál a bakfisektől; kezdte is belátni apránként (mert mondom, igen jó ember volt), hogy csakugyan nem való neki a házasság: a bakfiseknek igazuk van, ha kifogásolják, hogy vért köp. A vér végre is valami egyébre való.

Elhatározta, hogy nem házasodik meg, hát oda se nézett többé a lányokra, csak a menyecskékre. Azok körül kezdte csapni a levegőt, a szép vérbélű Vozárynének Bécsből hozta a bokrétákat, a délceg Muskulyi Mátyásnének a kertjében egy szép este ötszáz fülemilét eresztett el, amiket nagy fáradsággal fogdosztatott össze valahol Erdélyben. Egy nagyenyedi madárkereskedő liferálta. Bámult a szép asszony, mikor vánkosain hánykolódott azzal a habtestével, hogy miért énekelnek ma olyan szépen a madarak.

A menyecskéknek udvarolni, az egy reális mérték. A bakfisek se ítélik meg helyesen a férfit, a vénleányok se, mindeniknek ferde a nézőpontja, mindenik egy csalfa vesszőparipán nyargal, hanem a menyecskék, akik a tudás fája alól nézik, akik se nem álmodnak már, se nem türelmetlenek többé, egészen higgadtan megmutatják, mennyit ér egy férfi. Az a helyes súly, amennyit a menyecskék előtt nyom valaki.

Gregorics Pál, mit tódjuk-fódjuk a szerencsétlenségét, nem sokra vitte a menyecskéknél sem. Mindenütt az asszony adott ki rajta, nem a férj, pedig az ember egyenesen a férjekre utazik, hogy ők toporzékoljanak a legvégén.

Nagyon, de nagyon unta már magát, nem tudva mihez kezdjen, mikor a szabadságharc kiűtött.

Ott se vették be. Azt mondták, kicsiny is, vézna is, nem állja ki a hadi fáradságot, csak a sereget csúfítaná. De ő mindenáron tenni akart valamit.

A toborzó őrnagy, aki jó ismerőse volt, azt a tanácsot adta:

– Hiszen nem bánom, ha már éppenséggel velünk akar működni, válasszon hát valami veszélytelen foglalkozást. A hadjárat is sok irkafirkával jár. Beosztjuk valami irodába.

Gregorics Pál kevélyen, sértődve egyenesítette ki magát, mintha bagoly mímelné a pávát.

– Én a legveszélyesebb foglalkozást szándékozom kikeresni magamnak. Melyiket tartja annak, őrnagy úr?

– Kétségtelenül a kémisztolgálatot.

– Hát kém leszek.

És Gregorics kém lett. Felöltözött amolyan peregrinusfélének (aminő elzúllott alakok akkoriban bőven voltak), s egyik tábortól a másikhoz járt, hasznos szolgálatokat téve a magyar hadseregnek. Még ma is sokan emlegetik öreg katonák a »vörös esernyős emberkét«, aki vakmerően tudott keresztülhatolni az ellenséges

vonalakon, olyan bárgyú arcot vágva, mintha tízig se tudna olvasni. Keskeny madárképe, felgyúrt nadrágja, ócska, borzas, beütött cilinderje s a vörös, kampós nyelű esernyője a hóna alatt feltűnővé tették. Aki egyszer látta, nem könnyen felejtette el. Egyszer pedig mindenki látta, mert örökké járt-kelt, mint az Orbán lelke. Kevesen sejtették, hogy mi lehet a dolga, de Dembinszky tudhatta, mert így nyilatkozott róla:

– A vörös esernyős emberke maga az ördög, de a jó ördögök családjából.

A lezajlott csaták után, a síri csöndes időkben újra visszatért Besztercére, s valóságos embergyűlölő lett. Nagy, ócska kőházából ki sem mozdult. Nem gondolt többé se szereplésre, se házasságra. Az történt vele is, ami az agglegényekkel rendszeren, beleszeretett a szakácsnéjába. Egyszerűsíteni a dolgokat, egyszerűsíteni és folyton egyszerűsíteni. Ez a haladás, ez a bölcsesség. Ez volt az ő teóriája is már.

Egy asszony arra kell, hogy kiszolgálja az embert, egy pedig arra kell, hogy szeresse az ember. Ez tehát összesen két asszony. De miért ne lehetne ez a két asszony egy személyben is?

Wibra Anna nagy, tagbaszakadt fehérszemély volt, valahonnan Detváról, ahol a férfiak egy ölnél kezdődnek, akárcsak hatalmas erdők szálfái; az arca elég takaros, de azonfelül szépen szokott esténként dalolni, mikor az edényeket elmosogatta:

Tutaj szalad a Garamon,
Jankó pipál a tutajon.

Olyan lágy, behízelt hangja volt, hogy az úr behívatta egyszer a szobájába, leültette a bőrrel bevont puha székbe. Soha életében nem ült még ilyenben.

– Tetszik nekem az éneklésed, Anka. Csinos hangod van. Itt bent dalolj, hogy jobban halljam.

Anka rá is gyűjtött egy melankolikus tót dalt, a »besorozott legény levelé«-re, aki elpanaszolja szeretőjének a viszontagságait:

Tudod-e rózsám, mi az én ágyam?
Jéghideg kövön terített köpeny,
Ez az én ágyam.
Így alszom én. De hogy eszem?
Ételem lóbul, italom hóbul,
Tudod-e rózsám, így élek én.

Gregorics Pált elérzékenyítette a dallam, háromszor is felkiáltott:

– Milyen gégéd van, Wibra Anna, milyen csodálatos gégéd van!

Aztán egyre közeledett ahhoz a csodálatos gégéhez, és elkezdte a kezével simogatni, mintha csak a gégének különös alkotása érdekelné. Mindezt csendesen

túrte az Anka, hanem amint aztán, véletlenül-e, vagy igazán, lejjebb csúszott Gregorics Pál csontos keze, egyszerre elvörösödött s durcásan eltaszította.

– Ez nincsen benne a bérben, tekintetes uram.

Gregorics Pál is elvörösödött és rekedtes hangon mondá:

– Ne okoskodj, Anka. Ne légy ostoba!

De Anka okoskodott, felugrott és az ajtónak tartott.

– Ne fuss hát ki, te számár. Hiszen nem eszlek meg.

Anka rá sem hallgatott, kiszaladt a konyhába, s becsukakozott, hiába jött ki Gregorics Pál utána, s hiába ismételtette az ajtónál:

– Nem eszlek meg. Bizony isten, nem eszlek meg. No megállj, Ancsura, majd megbánod.

Ancsura másnap ki akart lépni a szolgálatból, de az úr kiengesztelte egy aranygyűrűvel és egy ígérettel, hogy egy ujjal se nyúl hozzá többé. Nem eresztheti el, mondta, mert nem tudna már hozzászokni másnak a főztjéhez.

Ancsának tetszett a dicséret meg az aranygyűrű, és megmaradt.

– De aztán megtartsa ám az ígéretét a tekintetes úr, mert ha még egyszer legyeskedik, hát megrúgom.

Biz az, mi tőrés, tagadás, megint legyeskedett egy idő múltán. Ancsura megint el akart menni, de Gregorics Pál megint kiengesztelte egy aranycsatos kalárisal, piros korállokból, aminőt a Radvánszky baroneszek viselnek a templomban, mely olyan szépen fogja magát kivenni izmos, fehér nyaka körül.

Olyan gyönyörű volt a kláris, hogy Ancsura ki se kötötte többé az incselkedések beszüntetését. Elég gazdag az úr, mit takarékoskodjék ő neki?

Sőt még aznap délben, mikor a klárist megkapta, azt a diplomatikus kérdést intézte az öreg szatócsnéhoz, özvegy Botár Károlynéhoz, aki egy kis boltot bérelt a Gregorics-házban:

– Ugyan nemzetes asszonyka, fáj-e nagyon az ember füle, ha kifúrják?

A szatócsné nevetett.

– Ó, te bolondos galagonya, csak tán nem akarsz fülbevalót viselni? Ej, Anca, Anca! Te rosszban töröd a fejedet, Anca!

Anca megnehezelt, és nagymérgesen csapta be az ajtót, hogy egy negyedóráig rezgett, csilingelt a csengettyű.

Hát persze, hogy fülbevalót akart. Miért is ne akart volna? Az ő fülét is csak az az Úristen teremtette, amelyik a selyemszoknyás fehérnépekét. És napközben azt is megtudta, hogy a fülkifúrás egy bolhacsípésnél aligha fáj jobban.

Igenis, fülbevalót akart, és most már ő volt rajta, ő türelmetlenkedett, hogy Gregorics Pál minél előbb *okvetetlenkedjék*. Hiszen lehet az ilyet *siettetni*. Minden Éva leánya kitalálja a módját. Csinosan, takarosán öltözködött, lángszínű selyempántlikát font a kenderszöszke varkocsába, felhúzta a patyolat ingvállat, olyan

finomat, mint a légyvesztő papiros, eldobta a kapcsos pruszlikot, amely az idomokat összehúzza, eltakarja, hanem úgy pőrén járt-kelt, férfiszemeknek veszélyesen, hogy azok még a mell pihegését is megláthassák.

Gregorics elég furfangos és ravasz lehetett kémnek az egész orosz és osztrák ármádiával szemben, de egy leány, ha csak együgyű detvai leány is, még százszor ravaszabb Gregoricsnál. A jövő vasárnap már arany fülbevalókkal jelent meg a templomban, ahol a legények és leányok, akik »granatéros«-nak nevezték egymás közt, nyomban összesúgtak nevetgélve.

– Hm, a granatéros megbotlott valakibe.

S valóban néhány hét múlva már az egész város pletykázta a szörnyű eseményt, hogy Gregorics Pálnak viszonya van vele. »No lám, a vén kecske házi sót nyal.« Apró, pikáns szcénákat tudtak elbeszélni, amikben sok burleszk-komikum volt. A Gregorics Pál testvérei kiszínezve kürtölték a városban.

– Egy Gregorics és egy szolgáló! Szörnyűség! Ilyesmi tán nem is történt soha a világon!

Az idegenek vállat vontak (Ej, dehogy nem történt!) és csitítgatták a rokonokat:

– Semmi az. Szinte természetes. Hiszen sohase volt egy korrekt dolga se Gregorics Pálnak. De néktek így jobb is, legalább nem házasodik meg, és a nagy vagyon rátok marad.

Mi volt igaz belőle, mi nem, biztosan megállapítani nem lehet, de az tény, hogy a hírek szép lassacskán elaludtak, s csak évek múlva éledtek fel ismét, mikor azok, akik a komor Gregorics-házba behatoltak, egy piciny fiúgyereket láttak játszadozni a gyepes udvaron, egy ott legelésző báránnyal.

Kié ez a fiú? Mit keres az itt? Hogy került a Gregorics-udvarba? Néha maga Gregorics is játszott vele. Aki a bezárt kapu kulcslyukán benézett, láthatta, hogy a különöc Gregorics hasán egy vörös öv van, s abból két spárga-szár ágazik ki gyeplőnek, amit a kis fickó fog, egy ostorkát tartva a másik kezében.

– Gyí, te Ráró!

És a vén szamár poroszkált neki a hámban, aprózta, ficánkolt, meg futni kezdett, néha-néha el is nyerítette magát.

S azóta még elvonultabb lett, csak ritkán lehetett őt látni, végigcsámpáskodni a piacon (mert mind a két lába balláb volt, amint egy gúnyolódó megjegyezte), kopott, különös ruhájában, melyhez kém korából volt szokva, a vörös esernyővel a hóna alatt, mely télen, nyáron, esőben, száraz időben mindig vele volt, s melyet sohase tett le az előszobában, ha látogatást tett valahol, hanem magával vitte, és a kezében tartotta folytonosan. Sokszor megtörtént, hogy figyelmeztették: »Tegye le, bácsi, az esernyőjét.«

– Nem, nem – ellenkezett ő –, megszoktam, úgy megszoktam, hogy a kezemben kell lennie; anélkül nem érzem magam jól. Becsületemre mondom.

Sok szó volt arról, miért ragaszkodott úgy az esernyőjéhez. Megfoghatatlan az! Ej, hátha ereklye? – Valaki mesélt (gondolom a telekkönyvi iktató, Pazár István, aki honvéd volt), hogy ebben az ócska esernyőben hordozgatta volna Gregorics Pál a fontos sürgönyöket és jegyzékeket annak idejében, mert az esernyő nyele üres egy helyen. Hát biz az igaz is lehet.

A többi Gregoricsnak, kik az örökséget várták, szemet szúrt a gyanús kisfiú a Gregorics-ház udvarán, s addig-addig fürkészték, míg megtalálták a privoreci katolikus anyakönyvben. (Privorecen volt a Gregorics Pál falusi birtoka.) »Wibra György törvénytelen«-nek volt bejegyezve, anyja Wibra Anna. Csinos kis fattyú volt, csupa tűz, csupa élet, bele lehetett abba szeretni idegen embernek is.

GYANUS JELENSÉGEK

A kis Wibra Gyuri szépen növekedett, erőteljes, hatalmas fickó lett belőle, olyan mellkassal, mint a dob. Gregorics Pál nem győzte mondogatni:

– Hol vette ezt a mellkast? Az ördögbe, hol vehette?

Neki, a szűkmellűnek, a mellkas imponált a legjobban, a Gyuri egyéb tehetségei alig érdekelték. Pedig ugyancsak talentumos fiú volt; az öreg nyugalmazott professzor, Kupeczky Márton, aki naponkint órát adott neki az elemi tanulmányokban, lelkesedéssel beszélte Gregoricsnak:

– Nagy tehetség, higgye meg, Gregorics úr. Nagy ember lesz belőle, Gregorics úr. Mibe fogad velem, Gregorics úr?

Gregorics boldog volt ilyenkor, nagyon szerethette a fiút, bár nem mutatta. Gregorics mosolygott ilyenkor, és így szólt:

– Hát egy szivarba fogadok, és úgy veszem, mintha már elvesztettem volna.

A legfinomabb szivarjaiból kínálta meg az öreg professzort, aki igen szeretett fogadni és fecsegni.

– Nekem még nem volt ilyen geniális tanítványom, higgye meg, Gregorics úr. Csupa közepszerű kölyökkel vesződöm egész életemben. Ezekre vesztegetem a tudományomat. Elég szomorú érzés, higgye meg, Gregorics úr. (S nagy szomorúságát egy csipetnyi burnóttal enyhítette.) Úgy vagyok velük, Gregorics úr – mint az állami pénzverő. Hallotta már, Gregorics úr? Mit, hogy még nem hallotta? Hát egy nagy darab arany veszett el a minap a pénzverőben. Keresik, nem találják. Nosza, nagy vizsgálat kerekedik, s kisül, hogy a nagy darab aranyat vigyázatlanságból belevegyítették a rézkrajcárókba. Hát ez az. Hiszen ért engem, Gregorics úr? Az én szellememet néhány generáción át csupa tökfilkóba töltögetem. Denique, most a vége felé akadok egy igazi talentumra. Hiszen ért engem, Gregorics úr.

Gregorics Pált pedig nem kellett sarkantyúzni; ő már magától is némi túlzott hajlamokat táplált a Wibra-gyerek iránt, s közel jártak a valósághoz azok, akik talán csak a többi Gregoricsok szepegtetése céljából, egyre jósolgatták: »Az lesz a vége, hogy elveszi Wibra Annát, és adoptálja a fiúcskát.« Maga Kupeczky is azt beszélte: »Az lesz a vége. Ki fogad velem, hogy az lesz?«

Az is lett volna; Gregorics Pál maga is erre gondolt, az lett volna – valljuk meg – a korrekt eljárás is, de Gregorics sokkal jobban szerette a kis Gyurit, hogysen korrekt mert volna lenni.

Az események logikus folyása elé két különös körülmény vágódott. Az egyik az, hogy Wibra Anna leesett egyszer a létráról és kitérte a lábát, úgy, hogy egész életére sánta lett, s kinek kellene egy sánta szolgáló?

A másik körülmény még jobban facsarította el a különc szívét. A kis Gyuri megbetegedett egy ízben, elkéült, görcsei voltak, a hideg rázta, azt hitték, meghal.

Gregorics félredobott minden álszemérmét, odaborult a gyermek ágyacskájára, zokogva csókolta arcát, szemeit, a hidegülő kezét s először szólította a szíve hangján:

– Mi bajod van? Mid fáj, édes fiam?

– Nem tudom, bácsika – nyöszörögte a gyermek.

Valami csudálatos volt e percben égnek meredt gyér vörös hajával az öreg Gregorics, látta a gyermek kínját, halálos szenvedését, és az ő vézna teste is érezte a kínokat, tagjai rángatózni kezdtek; szíve összetört, és a titka kiesett belőle.

Megragadta a doktor kezét:

– Az én fiam ő. Hallja-e, az én fiam. Egy szakajtó aranyat adok, ha megmenti.

Az orvos meg is mentette, meg is kapta a szakajtó aranyat, amint azt Gregorics a veszély percében megígérte. Igaz, hogy a szakajtót nem a doktor választotta, hanem Gregorics fonatta külön a zólyomi tótokkal.

A fiút meggyógyította a doktor, de Gregoricsot beteggé tette. Gregorics lelkébe nagy gyanút öntött, mert a fiú betegségénél mérgezési tüneteket állapított meg.

No iszen, éppen ez kellett Gregoricsnak, hogy örökké töprengjen, tépelődjék. Hogyan történhetett ez? Nem ettél, szívecském, valami ártalmas gombát?

Gyuri a fejét rázta.

– Nem ettem, apabácsika. (Ez volt az új cím. Az »apát« fölvette, de a régi »bácsi-kát« el nem hagyta.)

Hát akkor mit ehetett? Az anyja is váltig találgatta. Talán ez, talán az? – Meglehet, az ecet volt megromolva az ételben. (Mit is főztünk csak azon a napon?) De az se lehetetlen, hogy a rézedény volt tisztátlan. Gregorics keserűen rázta a fejét.

– Ne beszélj bolondokat, Ancsura!

Gregorics mást gondolt, nem közölte a gyanúját, de ott volt a legtitkosabb gondolatai közt, furkálta, emésztette, álmát, étvágát rontotta. Gregorics testvéreire gondolt. Azoknak a keze ez. Az örökségért kinyújtott kéz ez.

Most már örökre vége volt a terveinek: adoptálni a fiút, megadni neki a nevet és a vagyont.

– Nem, nem. Az életébe kerülhetne, megölnék, ha az útjukba állítanám. Tehát nem állítom az útjukba.

Reszketett a gyerekért, de nem merte szeretni többé.

Megállapított egy új rendszert. A védelem taktikáját. És ez kegyetlen és bolond taktika volt. Ráparancsolt a fölébredt fiúra, hogy szólítsa őt ezentúl tekintetes úrnak, és ne szeresse többé.

– Az csak afféle tréfa volt – mondá –, hogy apádra játszottam magamat. Megértted-e?

A fiúcska szemeiből kibuggyantak erre a szóra a könnyek.

Az öreg Gregorics reszketett, lehajolt, lecsókolta a könnyeit és a hangja véghetetlenül szomorú volt.

– El ne mondd senkinek, hogy megcsókoltalak. Mert nagy veszedelem érne, ha megtudnák.

Valóságos óvatossági hóbotba esett. Kupeczkyt odavette a házhoz, és annak éjjel-nappal ügyelnie kellett a fiúra s minden ételt előbb megköstölni. Ha a fiú kiment a zárt kapujú házból, előbb levetkőztették otthon, a bársonyzekét meg a csinos lakkcipőket lehúzták róla, hadd szaladgáljon odakünn mezítláb, rongyosan (külön ócska, piszkos ruhát szereztek be erre), hadd kérdezzék a városban:

– Kié ez a kis csirkefogó?

S hadd felelgessék, akik tudják: »A Gregorics szakácsnéjáié.«

Sőt, hogy teljesen eláltassa a rokonokat, a Mari testvére, férjezett Panyókiné egyik fiacskáját felkarolta, hogy ő fogja oskoláztatni. El is vitte Bécsbe a Teréziánumba, tartotta úri fényel, hercegek, grófok gyermekei közt, a többi unokaöcsöknek is egyre küldözgette az ajándékokat, úgyhogy a Gregoricsok, akik sohase szerették Pál öccsüket, kezdtek vele apránként kibékülni.

– Nem rossz ember – mondogatták –, csak nagy számár.

Magát a kis Gyurit, mikor megjött a latin iskolák sora, elküldték messze eső országrészekbe, Szegedre, Kolozsvárra, ahova a rokonok ármánya el nem érhet. Ilyenkor Kupeczky is eltűnt a városból nagy titokban. Pedig bizony kimehetne akár dobszóval, a kutya se kérdezné, hova megy.

Kétségkívül volt valami túlzás e roppant elővigyázatban. De hisz éppen a túlzások képezték a Gregorics Pál alapjelmét. Örökké a határmezsgyén járt. Ha valami bátor dologra adta magát, merészebb volt az ördögnél, s ha megszállotta a félelem, ezer rémet látott elősuhogni minden szögletből. A szeretete is túlzott volt a Gyuri iránt, a félelme is túlzott volt a Gyuri miatt, de erről ő nem tehetett.

Míg a fiú szépen fejlődött, és kitűnő sikerrel végezett osztályt osztály után, azalatt a vörös esernyős emberke kezdte a fekvőségeit eladogatni. Azt beszélte, hogy egy nagy birtokot vett Csehországban. Ennek a vételárához el kellett adnia a bécsi bérházát, nemsokára aztán valami cukorgyárat épített a cseh birtokán, mire vevőt kezdett keresni a privoreci jószágára. Akadt is rá mindjárt egy gazdag kassai kereskedő. Volt mindebben valami rejtélyes, titokzatos, hogy a kis vörös emberke most öreg korában ilyen nagy változásokba ereszkedik. Egy szép napon a besztercei házát is átíratta Wibra Annára. És a kis emberke olyan víg volt, olyan fürge, megelégedett volt, mint azelőtt soha. Újra járt a társaságokba, érdeklődött, fecsegett, kellemeztette magát, felváltva ebédelgetett a testvéreinél, célzásokat ejtve el itt is, ott is. »Hiszen nem viszem el a hátamon a másvilágra, amim van.« Újra látogatni kezdte az asszonyokat, akiknek hasztalanul udvarolt fiatal korában, azonfelül gyakran utazott el kopott esernyőjével a hóna alatt, melyet soha el nem hagyott, hetekre, hónapokra. A városban már nem igen törődtek ezzel: »Bizonyosan a cseh birtokaira ment az öreg«.

Ezekről a cseh birtokokról keveset beszélt, pedig kivált a testvérek sok érdeklődést mutattak. Egyik-másik ajánlkozott is, hogy szeretné egyszer elkísérni, mert még nem látta Csehországot stb., de Pál úr mindig ki tudott siklani a kérdések alól, s egyáltalában nem látszott sokat foglalkozni elméjében ezzel a birtokával.

Amit annál is inkább megtehetett, mert nem volt öneki egyéb cseh földje, csak amennyit a körme alatt hozott egyszer Karlsbadból, ahol a veséjét gyógyíttatta. Az egész csehországi birtok csak a rokonok számára volt kigondolva.

Gregorics Pál egyszerűen pénzzé fordította mindenét, hogy egy bankba tehesse, és odaadhassa a fiának. Egy bankutalvány lesz az öröksége, egy darabka papíros, amit senki se lát, amit a mellény zsebébe eltehet, s mégis gazdag ember lesz belőle. Szépen, okosan volt kigondolva. Nem is a cseh birtokaira utazgathatott tehát, hanem azokba a városokba, ahol a Gyuri tanulgatott az ő öreg mentorával.

Ezek voltak az ő boldog hetei, az egyedüli verőfény életében, amikor szabadon szerethette a gyereket, akiből csinos, sugár termetű diák lett, első eminens az osztályban, s jellemre, magaviseletre is kiváló társai közt.

Az öreg hetekig ott maradt egyhuzamban »Mátyás városában« (ahogy Szegedet nevezik), s kigyönyörködte magát a Wibra Gyuriban. Gyakorta lehetett őket látni sétálgatva a Tisza-parton, s amint Kupeczkyyvel meg a Gyurival tótul beszélgetének, minden élő lélek megfordult a csodálatos hangok hallatára, hogy miféle szerzet, a babiloni torony melyik megkompolyodott nyelvű építőmunkásának származékai?

Gregorics ilyenkor csak a fiúnak élt. Az utolsó leckeóra után ott várta már az iskola kapujában, s a fiú szeretettel futott feléje – pedig a gonosz nebulók, kikről azt hinné az ember, hogy az eszük a pige-játékon és a labdán kívül nem vet más világi dolgokra, eleget csúfolódtak vele a vörös emberke miatt. Azt beszéltek, hogy az maga a pokolbeli sátán, ő készíti Wibra Gyuri penzumait, ő önti fejébe egy varázsmondattal a feladott leckét, könnyű így első eminensnek lenni. Volt olyan gézengúz is, aki mennyre-földre esküdzött, hogy a rejtélyes öregnek lólába van, ha a csizmáját levesi. A rongyos vörös esernyőnek is, melyet mindig magával hordott, valami varázslatos tulajdonságot képzeltek, olyanformát, mint az Aladdin lámpájáé lehetett. Parocsányi Pista, aki a legjobb verselő volt a klassziban, egy disztichont is írt a vörös esernyőre, melyet gyakran szavaltak az első eminens bosszantására az irigyei. De meg is kapta érte Parocsányi a honoráriumot Wibra Gyuritól, olyan nyaklevest, hogy orrán, száján vér buggyan ki.

A Gyuri fiút ezentúl bosszantani kezdte a rongyos vörös ernyő, mely nevetségessé tette osztálytársai előtt az »apabácsit«, s egy nap maga is előhozta Gregoricsnak:

– Bizony vehetne már, apabácsika, egy új esernyőt.

Az öregúr furfangosan mosolygott:

– Micsoda? Talán nem tetszik neked az esernyőm, te mizi-mázi?

– Kinevetik érte az apabácsikát, higgye meg. A diákok már verset is írtak rá.

– Mondd meg, kis cselédem, a diákoknak, hogy nem mind arany, ami fénylik, ezt eddig ők is tudják, de tedd még hozzá, hogy némelykor arany lehet az is, ami nem fénylik. Majd egyszer megérted te ezt. Majd, ha nagy leszel.

Elgondolkozott egy darabig, szórakozottan piszkálta a csillámló fővenyt az esernyő nyelével, s aztán hozzátette: »Ha majd tied lesz az ernyő.«

Gyuri egy kedveskedő grimaszt csinált a mozgékony ajkszögleteivel és arcával.

– Köszönöm szépen, apabácsika. Már látom, hogy a névnapomra szánta... de csak nem a megígért póni helyett?

És csintalanul kacagott. Mire az öreg is nevetni kezdett, meglepődötten simogatva négy-öt szőrszálból álló bajszát. Volt az ő nevetésében valami ravaszkas, jelentőségteljes, mintha *befelé*, a saját lelkének nevetne.

– Nem, nem, a pónit megkapod. De biztosítlak, hogy egyszer majd hozzád kerül az esernyő, és jó lesz a felhők, esők ellen.

Milyen makacsság! Gondolta Gyuri. Ezek az öregurak úgy ragaszkodnak a megszokott tárgyaikhoz és túlbecsülik őket. A Havránek professzor úr is negyvenegy éve faragja a tollakat egy és ugyanazon penicillussal, csak a nyelet és pengét változtatta azóta néhány ízben. Hanem egy epizód a Gyuri fejébe is szeget ütött, s végképp abbahagyta a kísérleteket az esernyő ellen. Egy nap a »Sárgára« csónakáztak. A Sárga egy piciny sziget, mely a Maros és a Tisza összefolyásánál képződött, s ahol a fölséges halpaprikást főzik a szegedi öreg halászok. Az ifjabbja már nem tud deákul. Pedig ez az egyetlen étel, aminek a főzéséhez szükséges a deák nyelv, már természetesen a kecsegén, harcsán, a paprikán és a tiszavízen kívül. Így vagyon ez feljegyezve Márton híres szakácskönyvében, s voltaképpen oda céloz, hogy *asszony halpaprikást nem tud főzni, vagy pedig nem lehetetlen, hogy a szegedi halászok régi hármás regulájára vonatkozik, melyet a halpaprikások főzésénél idők kezdete óta szem előtt tartottanak: »habet saporem, colorem et odorem«* (Megvan az íze, színe és illata).

Hát mondom, a Sárgára rándultak ki, Kupeczky, Gregorics és Gyuri. Amint már a parthoz ért volna a lélekvesztőjük, valami bolynak nekiment és félrebillent. Az éppen felállni akaró Gregorics megtántorodott, elveszté egyensúlyát, felesett a csónakban, s ijedtében kiejtette az esernyőjét, úgyhogy az egyenesen a vízbe pottyant, s az ár szépen csendesén vinni kezdte lefelé.

Gregorics felkiáltott: »Jaj, az esernyőm!« Arcán síri sápadtság ömlött el. Szemeiből a rémület beszélt. A két evezős mosolygott, az öreg Ördög Márton fitymálva jegyzé meg, áttolva pipáját a másik agyarára:

– Nem nagy kár érte, nemzetes uram. Nem volt az már való, csak a *búzaembernek* a kezébe. (Búzaember a rongyokból felöltöztetett báb, aki a verebek elijesztésére van hivatva a búzák között.)

– Száz forint annak, aki visszahozza! – hörögte kétségbeesetten.

Az evezősök összenéztek, a fiatalabbik, a Börcsök Jancsi kezdte a csizmáit lehúzni:

– Igazán nem tréfál az úr?

– Itt a száz forint – szólt lelkendezve Gregorics, kihúzva fekete bőrtárcájából a százas bankjegyet.

Börcsök Jancsi, a szegedi »superek« egyik csinos példánya, Kupeczky felé fordult.

– Nem bolond ez az úr? – kérdezte a maga lassú tempójában, mialatt az esernyő csendesesen ringott a víz felületén, s mint egyre tovább a lusta magyar Nílus bordás hátán.

– Nem, nem – felelte Kupeczky, kit szintén csodálkozásba ejtett a Gregorics különös ragaszkodása az esernyőhöz. – Nem éri meg, domine spektakuláris, becsületesre mondom: nagy bolondság...

– Hamar, hamar – lihegte Gregorics.

Most még csak egy kételye támadt Börcsök Jancsinak:

– Nem hamis az a bankó, nemzetes uram?

– Nem, nem, csak hamar, hamar!

Börcsök Jancsi már ekkorra lehúzta a csizmáit, levetvén a mándlit, egy szempillanat alatt beugrott a vízbe, mint egy fúrge béka, s elkezdett az esernyő után úszni; Ördög Marci nem győzte utána kiabálni:

– Nagy számár vagy, Jankó! Mit csinálsz, Jankó? Szállj ki, Jankó! Ne kínozd magad ok nélkül.

A megijedt Gregorics hozzáugrott, magánkívül megragadta egyik kezével a nyakravalóját, és fojtogatni kezdte.

– Ne kiabáljon, mert megölöm... mindjárt megölöm. Tönkre akar tenni?

Ördög Marci nagy flegmával vette mindezeket.

– No, hát mi légyen ez? Csak nem akar az úr megfojtani? Eressze el a kendőmet.

– Hagyja hát a legényt az esernyő után úszni.

– De mikor arra való a tyúk, hogy oktassa a csirkét – mentegetőzött Ördög Marci.

– A víznek nagy itt a sebje, utol nem éri az esernyőt, de minek is, mert eljön magától egy félóra múlva a »Sárga« túlsó partján, minthogy karikára fordul meg a víz a sziget körül. Egy félóra alatt kiterítik a halászok túl a nagy ólmos hálót, s az úrnak az esernyője beleszalad egész bizonyosan, még akkor is, ha valami nagy hal lenyeli addig. Legfeljebb kivesszük a hasából.

Úgy is lett, ahogy a vén halász mondta, az esernyő belekerült a hálóba, s nagy volt öröme Gregoricsnak, mikor újra kezében tarthatta kedvenc jószágát. Egész jó szívvel fizette ki a száz forintot Börcsök Jánosnak, habár csakugyan utol nem érte az esernyőt, még tetejébe megajándékozta gazdagon a halászokat is – kik telekürtölték másnap a várost a különös történettel, hogy egy bolond vénember száz forintot adott az esernyő kihúzásáért. Ilyen kövér harcsa se volt már a Tiszában réges-régen. Találgatták szerte az irigy »fisérek« meg a piaci cofák.

– Talán aranyból volt az esernyő nyele?

- Volt ördögöt. Fa volt a nyele.
- Talán a vászna lehetett nagyon finom?
- Ostobaság! Van is száz forintot érő vászon a világon. Piros kanavász volt, az is rongyos, foltos.
- No, hát akkor nem is úgy volt az.
- Pedig biz az úgy volt.

Maga Kupeczky is megszólta érte Gregoricsot a Gyuri előtt, nagy bizalmasan:

- Fogadni mernék rá, hogy az öregnek a kobakjában eltört valami sróf.
- Szeszélyes ember, de jó ember – mentegette Gyuri. – Ki tudja, milyen emlékek kötik az esernyőjéhez?

GREGORICS PÁL HALÁLA ÉS HAGYATÉKA

Az eset egyébiránt csak később, évek múlva nyert jelentőségében, mikor már senki sem emlékezett rá, mikor már Gyuri is elfelejtette, Kupeczkynek pedig épenséggel nem juthatott többé eszébe, mert az öreg mentort arra a villámként lecsapott hírre, amit a sürgöny hozott egy napon Besztercebányáról, hogy Gregorics Pál meghalt, egyszerre kilelte a hideg, maga is ágyba feküdt, és így szólt zokogó tanítványához:

– Meghalok, Gyuri. Érzem, hogy meghalok. Gregorics tartotta bennem a lelket. Azaz én tartottam a lelkemet az ő kedvért, de mostan kieresztem. Végem van. Nem tudom, mi lesz belőled, szegény fiú! Gondoskodott-e rólad Gregorics? De én rólam nem gondoskodott. Hiába minden, érzem, hogy meghalok. Fogadni mernék.

És megnyerte volna a fogadást, mert az öregre csakugyan olyan leverőleg hatott a Gregorics halála és a későbbi hírek, hogy soha többé nem kelt fel az ágyból. A temetésre hazautazott Gyurit egy hét múlva értesíté a gazdasszonya, hogy a mentor is meghalt, küldjenek temetési költséget.

De mi volt a Kupeczky halála a Gregoricséhoz képest? A vén molyra csakugyan nem volt többé szükség, jól tette, hogy elment, nem igen vette azt most észre senki. Szépen, szerényen vonult el a másvilágra, ahogy illik, míg élt, se zavart sok vizet. Itt volt, elment, punktum. Hanem Gregorics Pál ezt a dolgot is cifrán csinálta.

Éppen zöldcsütörtökön történt, hogy az öreg úgy déltájban gyomorgörcsökről kezdett panaszkodni, nagyon elsápadt és nagy fájdalmakat érzett, lefeküdt, melegített zabzsacszkókat kért a gyomrára. Ancsura behozta a zabot és megigazgatta a vánkosait. Gyomorgörcsei csillapodtak egy kissé, de rettenetes bágyadtság fogta el, egész estig aludt.

Este felnyitotta a szemeit, és így szólt:

– Add ide, Ancsura, az esernyőmet, tedd ide a fejem alá. Így ni, most már jobban érzem magamat.

Egy picinyt elaludt ismét, de csakhamar felriadt eltorzult arccal.

– Borzasztó álmom volt, Ancsura. Azt álmodtam, hogy ló lettem, s elvittek a vásárra. Eljöttek a bátyáim, az unokaöcsém, és alkudtak rám. Én pedig szepegtem, hogy melyik vesz meg. A Boldizsár bátyám felnyitotta a szájamat, megnézte a fogaimat, és így szólt: »Nem való ez már semmire, csak a bőre ér öt forintot.« Amint így alkudoznak felettem, odajön egy kaszás ember, megveregeti a lapockámat. Jaj, még most is fáj tőle az oldalon. Érzem, Ancsura, itt veregetett meg. »Enyém a ló – mondá –, én megveszem.« Ránéztem a kaszás emberre, hát a halál volt. De a kötőféket nem adom – ellenkezett a gazdám. »Úgy se baj –

hagyta rá a kaszás ember –, majd hozok én mindjárt egy kötőféket a szomszéd boltból, várjon rám, mindjárt jövök.« Erre ébredtem fel, Ancsura. Borzasztó ez!

A rőt hajszálai égnek álltak, s a halántékán halálos verejték gyöngyözött. Ancsura egy kendővel törülgette.

– Ostobaság, higgye meg, hogy ostobaság. Az álom nem az égből jön, hanem a gyomorból.

– Nem, nem – nyögdécselte a beteg –, érzem, hogy végem van, érzem. Csak annyi időm van, Ancsura, míg az a kötőféket elhozza. Ne vigasztalj engem, nem szeretem az üres fecsegéseket, hanem adj hamar tintát, papiroost, egy sürgönyt teszek fel a fiúnak, a Gyurinak, hogy rögtön jöjjön haza. A gyereket bevárom. Igen, bevárom.

Odatoltak neki egy asztalt, s gyorsan, erőteljesen leírta egy papírra: »Jöjj gyorsan haza, apabácsika haldoklik, valamit át akar neked adni. Anyád.«

– Azonnal vigye az inas a sürgönyt!

Nyugtalan volt, míg az inas haza nem jött. Háromszor is kérdezte. Végre hazajött, de rossz hírral. A távíró-hivatal már be volt csukva, nem lehetett a sürgönyt feladni.

– No, semmi az, majd feladjuk reggel. Az úr úgyis csak képzelődik, nem lesz semmi baja, hanem annyira ideges, hogy nem szabad felbosszantani. Mondja csak odabent, hogy a sürgöny elment.

Ez a hazugság megnyugtatta, egészen megkönnyebbült. Kiszámította magának, hogy mikorra jöhet meg a fiú. Holnapután délre bizonyosan itt lesz.

Csendesen aludta át az éjet, reggelre fölkel, nagyon sápadt volt, nagyon gyenge, de feljárt, tett-vett, rakosgatott a fiókjában, régi emlékei közt. Ancsura azt gondolta magában: »Főlöskéges a sürgönyt elküldenem, nem lesz semmi baja, már most is jobban van, egypár nap alatt helyrejön.«

Egész nap csetlett-botlott, délután bezárkózott az írószobájába, megivott egy üveg tokaji aszút, és folytonosan írt. Ancsura egyetlen-egyszer kérezkodott be hozzá, megtudni, nincs-e valamire szüksége?

– Nincs.

– Nem fáj-e valamije?

– Az oldalom fáj, az a hely fáj, ahol a kaszás ember megveregetett álmomban. Odabenn fáj valami.

– Nagyon fáj?

– Nagyon.

– Ne küldjek orvosért?

– Ne.

Estefelé elhívatta a közjegyzőt, Sztolarik János urat. Nagyon víg volt, mikor a közjegyző jött, még nevetett is. Leültette, és még egy üveg tokajit hozatott.

– A februári termésből, Ancsura.

Ez még az apjától maradt rá, a híres borkereskedőtől, abból az évből való bor volt, amikor kétszer szüreteltek Tokajban: egyszer februárban, egyszer októberben. Csak a királyok isznak olyat.

A »februári termés« az előbbi évben korán beállott tél miatt künn volt a tőkén egész tavaszig. Képzeltetni, hogy a megtepedt szőlőnek micsoda sajtáságos finom és erős leve lett. A megboldogult Gregorics »Lebensretter«-nek nevezte ezt az italt, váltig mondogatván: »Ha az öngyilkos két kupicányit iszik meg belőle az aktus előtt, ha nőtlen, násznagyot fut keresni, ha nős: prókátort.« (Vagy nőszülni, vagy válni akar, de meghalni nem.)

Koccintottak az erős eszenciával.

Gregorics a nyelvével csettentett.

– Pokoli jó. Ebből ivott keresztapám a születésem napján. Ez volt a kezdet, most én is ezzel szegem be a véget.

Azután újra koccintottak. A közjegyzőnek is ízlett a bor. Gregorics úr egy bepecsételt iratnyalábot húzott ki a zsebéből:

– Ebben a végrendeletem van, Sztolarik úr. Azért hívtam, hogy átadjam megőrzés végett.

A kezeit dörzsölte és nevetett:

– Lesz benne cifra dolog is.

– Korán van ez még – jegyzé meg Sztolarik úr, átvéve az iratot. – Minek siet úgy?

Gregorics úr bágyadtan mosolygott.

– Azt már én jobban tudom, mint ön, Sztolarik úr. De igyék még egy kupicával, igyék még. Hagyjuk a halált. Az most a kötőfékre alkuszik. Érdekesebb az, Sztolarik úr, hogy miképpen jutott az én apám ehhez a borhoz. Az egy igen csinos dolog.

– Kíváncsi vagyok rá, Gregorics úr.

– Hja, az én apám nagy selyma volt. Furfanggal dolgozott, ahol az egyenes út nem használt. Valamit én is örököltem ebből a furfangból. De az nem az igazi. Ami egyébiránt úgyis mindegy. Egy nábob lakott Zemplénben, egy nagyon gazdag gróf, aki amellettt nagy számár volt. Azaz, hogy csak jószívű ember volt, szívesen okozott másoknak örömet. Hát iszen éppen ezért volt nagy számár. Az apám borokat szokott vásárolni tőle, s ha jó vásárt csináltak, mindig megkínálta ebből a nektárból egy liliputi pohárkával. Mint szenvedélyes borkereskedő, természetesen, hogy egyre molesztálta a gróft, adjon el belőle vagy két akót, de az halani se akart róla: »Ferenc császárnak sincs annyi pénze, hogy azt megvehesse«. Hát egyszer, amint éppen ily áldomást innának a lebensretterből, csak elkezd az én megboldogultam sopánkodni: »Oh, de felséges nedv, oh, de remek jószág, jaj ha a szegény beteg feleségem ebből ihatna naponként, ha csak egy gyűszűnyivel vagy két hétig, tudom, helyrejönne.« Mire elérzékenyült a nemes gróf, és legott hívatta a pincemesterét, parancsolván: »Töltesse meg a Gregorics úr kulacsát a

»lebensretter« hordóból.« Rá néhány napra vendégei jöttek a grófnak, csinos úri dámák, meg akarta őket kínálni a konty alá való tündérialból, jelenti azonban a pincemester: »Nincs már abból egy csöpp se.« – Hát hova tette? – riadt fel a gróf csodálkozva. »Mind belement a Gregorics kulacsába, még elég se volt.« Az öregem ugyanis egy háromakós kulacsot csináltatott itthon a Pivák kádárnál (az öreg Pivák még ma is él, és emlékszik rá), azt vitte el külön béresszekéren Zemplénbe, hogy ezen az úton jusson a borhoz. Hanem igaz-e, hogy nagyon jó? No, igyék még az útra, Sztolarik úr, egy kupicával.

Amint a közjegyző elment, behívta a Matykó inast.

– Eredj el rögtön a kolompárhoz, és végy meg nála egy üstöt. Aztán keress nekem akármi pénzért két kőművest. De el ne mondd senkinek a világon, hogy mi-
ben jársz.

Hej, pedig éppen ez volt a Matykó gyenge oldala. Csak legalább meg ne tiltották volna. Akkor még talán lehetséges volna hallgatni.

– Gyorsan járj, gyorsan végezz! Itt legyen az egyik lábad.

Gyertyagyújtás előtt ott voltak a kőművesek is, az üst is.

Gregorics Pál behívta a két mesterembert a legbelsőbb szobájába, és gondosan becsukta az ajtókat.

– Tudnak-e kendtek hallgatni?

A kőművesek összenéztek, gondolkoztak, végre felelt az idősebbik:

– Hát hallgatni csak tud az ember, hiszen mindjárt azon kezd, mikor a világra kerül.

– És addig nem is nehéz, amíg beszélni meg nem tanul.

– Azután is meg lehet vele próbálkozni – mondá a fiatalabb kőműves –, ha érde-
mes.

– Hát érdemes. Ötven-ötven forintot kapnak, ha ma éjjel egy olyan nyílást építe-
nek a közfalba, amiben egy üst elfér, és azt úgy elcsinálják, hogy nem lehet
ráösmerni.

– Csak ennyi?

– Csakis ennyi. S azontúl minden esztendőben ötven-ötven forint jár ki a ház
gazdájától, amíg hallgatnak a dolog felől.

A kőművesek újra összenéztek és felelte az idősebbik:

– Megcsináljuk. Hol kell a munkát végezni?

– Majd elvezetem.

Gregorics egy rozsdás kulcsot akasztott le a szögről, aztán elől eresztvén a mun-
kásokat, kiment velük az udvarra, pedig terhére esett a járás.

– Jöjjenek utánam.

Végigment a kerten. A kert háta mögött állt a »Libanon«, egy kis kőházikó kéthol-
das telekkel, mely tele volt ültetve almafákkal. Fölséges zamatú almák termettek

itt. Ezeknek a kedvéért vette meg a kis házat Gregorics az özvegy papnétól, és a kis Gyurinak ajándékozta, mindjárt a nevére is írták. Míg itthon volt Gyuri, ő tanýázott benne Kupeczkyvel, azóta lakatlan, elhagyatott.

A kis házikóba vezette Gregorics a kőműveseket, kijelölván a helyet a közfalban, ahová a fülkét vájják, meghagyván nekik, hogyha készen lesznek, jöjjenek el érte, hogy akkor elvihessék a katlant – annak a befalazásánál jelen akar lenni ő maga egész végig.

Éjfélre készen volt a lyuk. A kőművesek eljöttek és megkopogtatták az ablakot. Gregorics beeresztette őket. Már akkor a szoba közepén állt a katlan. Nem látzott a tetején semmi, csak fűrészpör, de azért szörnyű nehéz volt, alig bírta vinni a két erős kőműves. Belül volt, ami volt.

Gregorics mindenütt a nyomukban ment. Aztán el nem mozdult addig, míg csak be nem építették, míg csak be nem malterozták.

– Ha holnap bemeszelteti az úr, az ördög se találna rá holnapután.

– Meg vagyok elégedve – mondá Gregorics Pál, és kifizette nekik az ígért összegeket.

– Most már elmehetnek.

Az öregebb kőműves csodálkozni látszott, hogy ilyen könnyen eleresztik.

– Azelőtt másképp ment az efféle – mondá némi fitymálással. – Olvastam is, hallottam is ilyen dolgokról. Azelőtt rendszeren kiszúrátták ilyen alkalmakkor a kőművesek szeméit, hogy ők se találhassanak többé oda, de az is igaz, hogy nem ötven forintot adtak érte, százszor annyit.

– Az még a régi jó világban volt! – sóhajtott fel a másik.

De Gregorics Pál nem állott velök többé szoba, bezárta a házikó erős tölgyfa ajtaját, és hazament lefeküdni.

Reggelre megint fölléptek a gyomorgörcsök, ordított, sokat szenvedett fájdalomban. A borostyánecsöppek és a hasára rakott mustárpapír csak pillanatnyira csillapították. Rettenetesen bágyadt lett és a szeme karikaiban valami tompa, kísérteties homály jelent meg. Nyögött, sziszegett és csak egyszer-egyszer mutatott érdeklődést a külső világ iránt.

– Jó ebédet készíts, Ancsura, jó ebédet. Mákos csík is legyen, mert a fiú megjön délre.

Egy félóra múlva újra odaszólt Ancsurának:

– Mézzel legyen a mákos csík, Ancsura, mert a fiú úgy szereti.

Maga számára savanyú vizet kért, folyton ivott, egyszerre felhajtott egy egész üveg savanyú vizet, nagyon jólesett neki, rettenetes belső forrósága lehetett.

Déltájban még erősebbek lettek a görcsök, s vért kezdett hányni. Ancsura megijedt, sírásra fakadt. Kérdezte, ne küldjön-e orvosért vagy papért?

Gregorics a fejét rázta.

– Nem, nem. Én már készen vagyok. Mindenem rendben van. Csak még a fiút várom. Hány óra most?

Éppen a déli harang kondult meg a székes templomban.

– Ilyenkor jön meg a postakocsi az utasokkal. Eredj, mondd meg a Matykónak, álljon ki a kapu elé, várja be a Gyurit, hogy behozza a táskáját.

Ancsura a kezeit tördelte kétségbeesésében. Bevallja-e, hogy a sürgönyt nem küldte el a fiúnak? Istenem, milyen nehezen várja.

Nem merete bevallani, inkább csak folytatta az alakoskodást, hogy jól van, kiküldi a Matyit.

De a beteg egyre türelmetlenebb lett:

– Vidd ki Matyinak a tülköt, Ancsura. (Egy óriási szarv lógott zöld zsinóron felakasztva a falon.) Fújjon bele, mikor a fiú megérkezik, hogy azzal is elébb tudjam.

Hát biz a szarvat is le kellett venni és kivinni, de Ancsura mostan még kevésbé merete megvallani a mulasztását.

A beteg elcsendesedett ezután, nem nyögött, nem szuszogott, hanem figyelt, föl-fölemelve fejét a párnákról, és a fejéhez támasztott kopott esernyő nyelét megsimogatva a kezével, mintha enyhülést szerezne neki.

– Nyisd ki az ablakot, Ancsura, hogy meghalljam a Matykó tülkölését.

A kinyitott ablakon beözönlött a napsugár, s a lengedező szél mámorító akácillatot hajtott maga előtt. Gregorics beszífta, és a lelkének egy réges-régen eltompult érzékét még egyszer fölbirizgálta a napsugár és akácillat.

– Simogasd meg a homlokomat, Ancsura, a tenyereddel – lihegte alig hallhatóan –, hadd érezzek még egyszer asszonyi kezet a testemen.

Behunyta a szemét, míg Ancsura rajta tartotta kezét a halántékain, úgy látszott, mintha jólesne neki, hogy a feje pántok között van. Egy csepp forróság se mutatkozott a homlokán, még inkább hideg volt és száraz, nem volt meg a bőrnek a rendes nedvessége, szinte porzott, hámlott.

A beteg sóhajtott:

– Nem elég sima a kezed, nem elég... El van durvulva a kezed, Ancsura!

Azután hozzátette:

– Hanem a fiúcskáé, az olyan puha és olyan meleg...

Mosolygott bágyadtan, és újra kinyitotta a szemeit:

– Semmit se hallottál?... Pszt! Mintha tülkölne a Matykó...

– Nem gondolom, semmit se hallok.

Gregorics ingerülten mutogatott a kezeivel a másik szobába:

– Az a kutya óra zörög ott, az zavar, az bosszant. Állítsd meg, Ancsura, hamar, hamar...

Egy ősi óra ketyegett a szomszéd szobában a szekrény tetején. Szép óra volt, még a Gregorics apja vette, mikor egy Szentiványit licitáltak Gömörben. Ébenfa

előcsarnokot ábrázolt, két alabástromoszloppal, aranyos lépcsősorompókkal, s az előcsarnokban egy nagy karikájú inga lóbálódzott az egyik faltól a másikhoz, tompa, recsegős ketyegéssel.

Ancsura egy székre állott, felágaskodván, megállította az ingát.

Ebben a pillanatban egy hörgő kiáltás hallatszott a beállott csendben, egy idétlen, érthetetlen hang, mintha azt kiáltaná fuldokolva: »Hallom a tülköt, hallom«, aztán újra egy hörgés és egy zuhanás.

Ancsura leugrott és a hálószobába rohant. Már akkor minden csöndes volt, az ágy el volt öntve vérrel, s Gregorics ott feküdt meghalva, fehéren, nyitott, merev szemekkel. Egyik keze lelógott, és az esernyőt tartotta görcsösen.

Így ért véget a szegény Gregorics Pál. A rokonok és a szomszédok közt gyorsan híre futott a halálának. A városi orvos gyomorfekélyből származottnak mondotta a halálát. Valami olyat kotyogott latin szavakkal megtarkítva, hogy a gyomorfal átlukadt, innen a vérömlés, s ha előbb hívták volna, segíthetett volna a dolgon. Boldizsár testvér csakhamar ott termett, valamint Gáspár is az összes gyerekeivel. Ellenben Panyókiné (szül. Gregorics Eszmeralda), a megboldogultnak legidősebb féltestvére, ki nyáron falun lakott, és csak estefelé értesült a szomorú esetről, kétségbeesetten ordított fel:

– Milyen csapás, milyen csapás, hogy nyáron kellett meghalnia! Mindig imádkoztam, hogy télen haljon meg és ne nyáron, s íme mégis most hal meg. Hát érdeemes a mai világban imádkozni? Istenem, milyen csapás! Az a két tolvaj mindent ellop azalatt énelőlem.

Rögtön befogatott, nagy lóhalálában ment, csak éjjel ért oda, mikor már Boldizsár és Gáspár átkutattak, összeturkáltak mindent, átvéve teljesen az uralkodást, még az Ancsurát is kikergették. Hiába ellenkezett a jámbor lélek, hogy övé a ház, az ő nevére van írva, itt ő az úr.

– Csak a négy fal a magáé – feleselt vele Gáspár úr. – Azt majd megkapja. Minden egyéb a mienk. Nincs itt semmi keresete egy tisztátalan életű személynek! Takarodjék innen!

A Gáspár fiskális volt és bőbeszédű ember, de hogy bírt volna vele az Ancsura. Csak sírt, sírt, aztán vette a kendőjét, ládáját, batyuit, és áthurcolkodott a Matykó anyjához, de előbb még a holmiját is átmotozták az istentelen Gregoricsok, nem visz-e közte kincseket, takarékpénztári könyveket s más effélét.

Harmadnap eltemették Gregorics Pált. Sovány, szegényes temetés volt, senki se sírt, csak a szegény Ancsura, aki közel se mert menni a koporsóhoz a gonosz rokonság miatt, hanem csak úgy hátul ódalgott valahol. A fiú nem jött meg Szegedről. (Jobb is, hogy elkésett, mert talán még az udvarból is kilökdösték volna.) De ha hátul volt is az Ancsura, mégiscsak őt nézték, szembetűnt mindenkinek; a nagy, úrias Gregorics-ház, mely órája maradt, még sokkalta jobban, s amint véletlenül elejtette a könnyáztatott zsebkendőjét, a gyászgyülekezet valamennyi özvegy embere (köztük egy tanácsbeli is) rohant azt felemelni.

A leesett kendő volt a mértéke annak, hogy ő mennyit emelkedett az emberi véleményekben a mai nappal.

Harmadnap összegyűlt az egész rokonság Sztolarik közjegyzőnél, ahol a végrendeletet felbontották. Hát biz ez egy kicsit furcsa volt.

A magyar tudós akadémiának hagyott az öreg kétezer forintot.

Hagyott továbbá mindazon nőszemélyeknek, akiket jobban ismert, vagy akikhez eljárógatott valamikor, vagy akiknek udvarolt, egyenként két-kétezer forintot. S ilyen asszonyságot név szerint kilencet sorolt fel, a hagyományozott összeget pedig, húszezer forintot o. é.-ben odacsatolta készpénzben a végrendelethez, Sztolarik közjegyzőt bízva meg annak kiosztásával.

A rokonok lélegzetelfojtva hallgattak idáig, s Boldizsár testvér, vagy néha Gáspár testvér, az egyes tételeknél kifejezték megnyugvásukat egy fejbólintással, esetleg valamely ilyenforma közbeszólással:

– Hát ez is helyes.

– Méltányos.

– Isten neki.

– Jól tette.

Csak a Panyókiné vigyorgott gúnyosan, mikor a kilenc asszony neve elhangzott.

– Ah, no! De különös... de különös!

Boldizsár testvér, aki azt tartotta, hogy nem érdemes a kicsinységeken fennakadni (hiszen teljes életében bolond volt a megboldogult Pali), nagylelkűségét fitogtatva kiáltott fel:

– Tessék tovább olvasni, közjegyző úr!

A közjegyző kurtán felelte:

– Nincs tovább.

A csodálkozás felszisszenése hangzott. Egyszerre a végrendelethez rohantak.

– Az lehetetlen.

A közjegyző vállat vont:

– Pedig egy betű sincs több.

– De hát a többi vagyona? A csehországi uradalom?

– Arról nem végrendelezik. Én csak annyit olvashatok, amennyi írva vagyon. Ezt az egyet beláthatják az urak.

– Megfoghatatlan! – hörögte Gregorics Gáspár.

– Az egészben az a különös – vélte Boldizsár –, hogy a szakácsnéjáról és annak a porontyáról nem emlékezik meg, pedig az egész világ belát a szita alá.

– Igen, igen – bizonyította Gáspár –, ebben valami turpisság van.

A közjegyző sietett őket megnyugtatni:

– Az végre is mindegy az uraknak. Ami vagyontöbblet van, az mindenesetre a testvéreké.

– Igen, igen – jegyzé meg Gáspár –, ami az ingatlant illeti. De hol a készpénz? Mert sok, igen sok készpénzének kellett lennie. Félek, hogy ezzel valami suskus történt.

Panyókiné gyanakodva nézett a testvéreire.

A KAPZSI GREGORICSOK

A végrendelet tartalma csakhamar kiszivárgott az előkelő helyi körökbe, és rop-pant megbotránkozást keltett az egyszerű patriarkális szalonokban, hol az öreg cseresznyefa zongora felett »Zrínyi Miklós kirohanása« van felakasztva, s hol a slingelt fehér kendővel beborított kis asztalkán üres belsejű ezüst gyertyatartók állnak fényességnek, köztük egy Pöstyénből hozott óriás pohár a pöstyéni fürdő-épületek képeivel, s ebben a pohárban orgonavirág illatozik.

Ah, ezekben a kedves kis szalonokban valóságosan pezsegtek, forrtak a vélemények.

– Mégiscsak rettenetes, amit Gregorics csinált. Mindig tapintatlan volt, de hogy a halála után is így kompromittáljon tisztességes úri asszonyokat, akik ősz hajjal immár unokáikat ringatják (a fele legalább ilyen), az mégis hallatlan dolog.

A kilenc asszonyság erkölcsi pellengérré lett állítva. Az egész város róluk beszélt, egyik szájból a másikba ment át a nevük, s ha voltak, akik Gregoricsot szidták, olyan is akadt, aki így szólt:

– Végre is ki tudja, mi volt köztük! Gregorics nagy ördög lehetett fiatalabb korában.

Sőt azok is, akik föltétlenül elítélték Gregoricsot, ilyenformán okoskodtak: valami barátságna mégiscsak kellett lenni, hogy megemlékezett róluk, de az eljárás semmi esetre se gentlemanlike, még akkor se, ha a legrosszabbat vesszük; sőt az esetben még nagyobb tapintatlanság.

– Olyan stikli ez – mondá a városi aljegyző (Vertány Mihály) –, melyért ki kellene a kaszinóból golyóznia... azaz ki kellett volna. Azaz ki lehetne golyózni, ha még élne. Istenemre mondom, ha oda lesz írva a sírkövére, hogy nemesember, a saját penicillusommal vakarom le.

A főlevéltárnok s egyszersmind tűzoltóparancsnok, aki becsületbeli ügyekben húsz év óta dolgozott mint szakértő, egészen másképpen fogta fel az esetet.

– Egyszerű poltronság az egész. Mit az asszonyok? Az asszonyok csak harmincöt éves korukig számítanak. Ezek pedig mind a kilencen matrónák. Mit árt ezeknek egy kis indiszkréción vagy egy kis rágalom? A rozsdás acélpengén nem hagy már a lehelet semmi foltot. A hernyót is csak olyan fáról szedegetik le, ugye, amelyiknek levele, virágja van, vagy még gyümölcse lesz, a kiszáradt fákon ott hagyják. Hanem igenis, a férjeket sértette meg Gregorics, gyávaságot követett el, mivelhogy poltronság, ha olyan ember sérteget, aki nem képes elégtételt adni. Márpedig Gregorics, bátran ki merem mondani, nem képes elégtételre. És ebben az egyben van elhibázva.

Magok a Gregorics-testvérek is jobban meggondolkozva, nagy csúfságot csaptak városzerte a megboldogultnak kilenc Flamme-járól, mire mindjárt másnap reggel nagy dérral-dúrral beállított a közjegyzőhöz Vozáry István, kinek a felesége szín-

tén közte volt az örökösöknek, és kijelentette, hogy miután az ő nejének sohase volt semmi viszonya ama szemtelen Gregoriccsal, a kétezer forint hagyatékot el nem fogadja. Amint ennek a híre is szétszárnnyalt, rendre érkezének Sztolarikhoz a többi asszonyságok, hogy ők se fogadják el az örökséget, mert önekik se volt semmi viszonyuk Gregoriccsal. Sztolarik úr régen élvezett annyit, mint ezen a napon, mert valóban mulatságos volt e ráncosképű anyókákat látni, amint még egyszer kénytelenek fogatlanul, ősz hajtincsekkel, nagy pironkodva az erényeiről beszélni.

De még mulatságosabb volt a Gregorics-testvéreknek, megmaradván nekik ilyenformán a végrendelethez csatolt húsz ezres – már tudniillik kettőt kivéve, mert a tudós akadémia elfogadta az összeget, pedig neki sem volt semminemű viszonya Gregoriccsal. De a tudós akadémia (a tizedik vén néneke) nem olyan szemérmes, mint a többi kilenc volt.

Ám a Gregorics-testvérek öröme csakhamar savanyúságra fordult. Sehogy se bírtak ráakadni a csehországi birtokra. Gáspár úr elutazott Prágába, és ott nyomozott, de hasztalan. Már itthon is feltűnt, hogy sehol semmiféle nyomot nem találtak az iratok közt a cseh uradalomról: adásvételi okmányt vagy csak valamely gazdasági levelet, amit a gazdatiszt írt volna. Megfoghatatlan volt ez. Boldizsár káromkodott: ilyesmi még elő nem fordult a világon. Sztolarik közjegyző humorizált:

– Az a bolond tenger csinálhatja a konfúziót, amit Shakespeare Csehországba tett; az nyelhetette el a Gregorics-birtokokat.

Tajtékoztak a dühtől, toporzékoltak, elzárással fenyegették Matykót és Ancsurát, ha ki nem vallják, hol vannak a cseh birtokok. Végre a hagyatéki tárgyalásnál ki is hallgatták erre a pontra nézve a két cselédet, hiszen a Matykónak tudni kell, együtt járt az úrral, mikor a cseh birtokaira utazott.

Matykó aztán vallott is, hogy a megboldogult ura csak idehaza híresztelte a csehországi utat, de voltaképpen Szegedre vagy Kolozsvárra jártak, hol a Gyuri fiú tanult.

Ah, a csalafinta Gregorics Pál! Hogy becsapta a szegény rokonait!

Nem volt most már nehéz kitalálni, miben sántikált a vén gonosztevő (de ki fogja annak a csontjait vetni még a föld is), miért tette alattomban pénzzé az összes fekvőségeit. Világos, hogy annak a fattyúnak akarta juttatni kéz alatt a bécsi ház és a földbirtok árát.

De hát odaadta-e? Azt már csak mégse tehetette, hogy egy tacsukóra százezreket bízson. Hát akkor hová tette, kinek adta? Ez volt a nagy rejtély, amely után szimatoltak a Gregoriccsok. A közjegyző, aki utoljára beszélt a boldogulttal, azt állította, hogy előtte egy betű említést se tett semmi pénzről; Ancsura mennyre-földre esküdzött, hogy egy árva garas pénze nincs, s maga is el volt keseredve, amiért üres kézzel hagyta őket. Bizony nem mondhat jót a boldogultról. Szerencsétlenné tette a szegény fiút, bőkezűen költött rá, míg élt, s most egyszerre kiapad a jólét forrása, az úrfiból, akinek mentort tartottak, leckét adó diák lesz, ha ugyan lesz,

mert nem bizonyos, hogy a ház jövedelméből képes lesz-e őt az egyetemre küldeni.

– Ej – vélte Sztolarik –, hiszen ha az lett volna a célja, hogy a fiú kapja meg összes pénzét, nyíltan is neki ajándékozhatta volna, az urak nem tehettek volna ellene semmit. Igaz-e, vagy nem?

Biz ez igaz volt, s éppen azért tűnt fel megmagyarázhatatlannak, rejtélyesnek az egész dolog. A bécsi házat eladta Gregorics száznyolcvanezerért, a privoreci birtokot hetvenötezerért, ami összesen egynegyedmillió forint. Uramisten, hát hova tette volna azt a rengeteg pénzt? Ha aranyra váltja, felolvasztja s kanállal ha eszi azóta, még akkor se bírta volna elpocsékolni, de Gregorics takarékos volt, a pénznek tehát meg kell lennie valahol. De hol? Meg lehetett ennek a találgatásában bolondulni.

Nem látszott ugyan valószínűnek, hogy a pénz Ancsuránál legyen, vagy a fiúnál, vagy Sztolariknál, aki Wibra Gyuri gyámja lett, a Gregorics-testvérek mégse mondtak le ennek a lehetőségéről, s kémeket fogadtak, akik titkon ügyeljenek az Ancsurára, s elejtett szavait megvigyék, valamint Pesten is találtak egy ügyes fickót, aki az időközben jogásznak odakerült Gyurival barátságot kössön s életmódjából és szavaiból leszűrje a dolgok mibenlétét.

Gyuri azonban szegényesen élt, szorgalmasan hallgatta az egyetemi előadásokat, a »Hét Bagoly«-ban lakott, s egy kis olcsó vendéglőben étkezett a Képiró utcában, mely az »Első Április« címet viselte. E kis vendéglő jogászpublikumával egyike volt azoknak a specialitásoknak, melyeket különös falánksággal nyelt el a modern élet. Étlapján le volt festve egy kövér úriember, aki szóba áll az utcán egy sovány alakkal, s alattuk a következő párbeszéd vala lenyomatva:

Soványi úr: Ugyan hol étkezik, bácsi, hogy ilyen pompásan néz ki?

Kövéri úr: Hát itt, az »Első Április«-ban.

Soványi úr: Ejnye, akkor én is oda megyek.

Ennek dacára azonban mégis rosszul főztek az »Első Április«-ban, s talán éppen e *felültető* párbeszéd által volt indokolt a vendéglő elnevezése »Első Április«-nak. Hja, a régi korcsmárosok őszinték voltak; még ha hazudtak is, olyan ártatlanul tették, hogy mindenki értse a csalafintaságot.

A Gyuri napi életéről valóságos bulletinek érkeztek Gáspár úrhoz: egy kávémérésben reggelizik, délelőtt az előadásokon van, délben megebédel az »Első Április«-ban, a délutáni órákban egy ügyvédi irodában körmöl, este egy kis szalonnát vagy túrót vacsorázik, amit a szatócstól vesz, azután tanul egész éjfélig. Mindenki szereti, magasztalja, jeles ember lesz belőle.

A ravasz Gregorics Gáspár már szinte azt kezdte óhajtani, hogy bárcsak nála lenne a negyedmillió, s bárcsak elvinné idővel az ő lányát, a Minkát, aki most kezdett átfőrdődni rügyből bimbónak – lehetett vagy tizenegy éves.

Ostoba föltevés volt – az Ancsuráék kezén nem lehetett a pénz, mert lett volna látszatja egyben-másban legalább a fiúnál. Ancsura bérbe adta az örökölt házat, s annak a béréből küldözgetett Sztolarik úr a Gyurinak harminc forintot havonként.

A Gregorics-testvérek pedig megosztottak az asszonyok által visszautasított tizenhét ezerezt, meg azon a néhány százon, ami a Gregorics Pál bútorainak és mindenféle ingó-bingóinak elárverezéséből befolyt, a többi vagyonnak pedig végképp nyoma veszett. Az egész város törte ezen a fejét, s különböző ostobaságokat gondoltak ki. Beszéltek, hogy az öreg kiküldte a pénzt Klapkának, s – egyszer csak megláttátok, visszahozza Klapka szuronyok alakjában. Olyat is locsogtak, hogy Gregorics Pálnak valahol a lopatai erdőségben egy tündérekastélya volt s abban egy szép asszonyt őrzött. S ha ő nem bírta volna evőkanállal se megenni a vagyonát aranyra felolvasztva, bezzeg egy szép asszony kávéskanállal is ki tudja azt szörpölgetni rövid idő alatt.

De a tereferék közül az a valóság ütötte meg a rokonok figyelmét legjobban, ami a kolompárostól jött ki, hogy Gregorics Pál a halála előtti napon egy nagy üstöt vétetett nála, és azt ki nem fizette, tehát Gáspár úrnál jelentkezett a számlával.

Gáspár a homlokára ütött.

– Ezer villám, ez az üst nem volt a hagyatékban.

Átnézte az árverési jegyzőkönyvet, hol az eladott tárgyak fel voltak írva, de üst elő nem fordult köztük.

– Nyomon vagyok – vigyorgott Gregorics Gáspár. – Az üstöt nem hiába vétette az én szerelmes öcsémuram. De hát miért vétette? Hogy valamit beletegyen. S ez a valami az, amit mi keresünk.

Boldizsárral is közölte a gyanúját, Boldizsár ujjongott örömeiben:

– Az Isten ujjá, testvér! Most már hiszem, hogy megtaláljuk a kincset. Pali valahová elásta az üstöt, hogy a pénzt elvonja tőlünk, és sikerült volna is, ha el nem követi azt a tökfilkóságot, hogy a katlan árával adós marad. De éppen az a szerencse az ilyen tényeknél, hogy a gonosztevő mindég elhibázza valamiben.

A kolompáros visszaemlékezett, hogy az üstöt Matykó inas választotta ki és vitte el, Gregorics Gáspár tehát meghívta egy nap a Matykót, megvendégelte, etette, itatta, szépszerivel kikérdezgetvén a boldogult utolsó napjait, beleszótta ravaszul az üstöt, amelynek az árát most kéri a kolompáros.

– Hát mi van ezzel az üsttel, fiam Matykó? Csakugyan az urad rendelte volna azt? Szinte hihetetlen! Mire való lett volna az neki? Félek, Matykó, hogy te magad jártál valami turpisságban az urad számlájára!

Éppen csak az kellett a jámbor Matykónak, hogy az ő becsületében gázoljanak, felvágták ezzel a nyelvét, mint a szájkőét, elmondott sorjába mindent, hogy a tisztaságát bizonyítsa: a halála előtti napon azt parancsolta neki az úr: keríts nekem gyorsan egy üstöt és két kőművest. Elő is kerítette azonnal. Úgy estefelé történt a dolog. Az üstöt bevitte a Gregorics úr hálószobájába, a két kőművest ugyanakkor beeresztette az úrhoz. A két kőműves is látta az üstöt, s tanúskodhatik rá.

– Ej no – mondá Gáspár úr vidáman –, szerencsés ember vagy, Matykó. Hiszen ha tanúid vannak a dologra, akkor szüret, akkor a te becsületed olyan tiszta, mint a frissen szűrt tej. Én magam is visszavonom a szavamat. Ejnye, de sokért nem

adom, fiacskám, hogy ilyen szépen kivágtad magadat a hínárból. No, igyál még ebből a bikavérből egy pohárral, és ne haragudj a hebehurgya beszédemért, mert látod, indokolt volt a gyanú; az üstöt sehol se találtuk az ingóságok között, s a kolompáros mégis az árát kéri, hogy azt mondja, te vitted el. De hát hova is tűnhetett voltaképpen?

A Matykó vállat vont:

– Azt az Isten tudja.

– És te nem láttad volna azután többé?

– Nem.

– Hát a kőművesekkel mi lett? Mit csináltak a kőművesek?

– Nem tudom.

Gregorics Gáspár gúnyolódva nevetett a Matykó szeme közé.

– Olyan vagy, mint a »Nemtudom János« a mesében, az is azt mondta mindenre, hogy nem tudom. Természetesen azt a két tanút se tudod, akik az ártatlanságot bizonyítanák az üst-dologban. Hja, barátom, akkor aztán benne maradsz a mártásban.

– Csakhogy ösmerem ám az egyiket!

– Hogy hívják?

– Hiszen ha a nevét tudnám.

– Hát akkor mit ösmersz rajta?

– Három szőrszál van az orrán.

– Ostobaság! Hátha azóta lenyírta a három szőrszálat?

– Akkor is rátalálok az ábrázatáról, olyan, mint egy bagolyé.

– És hol szedted fel a két kőművest?

– A székes templom falát tatarozták, onnan híttam őket.

Gregorics Gáspár mindent kiszedett a Matykó fejéből, ami értékes volt benne, s most már égett a föld talpa alatt, s legott nyakába vette a várost, nagy sebbel-lobbal keresni a kőművest, akinek három szőrszál van az orrán.

Nem volt nehéz ráakadni. Az első kőművesi körben, amint a három szőrszál felől tudakozódék, egyszeriben feleltek hárman is:

– Az bizony a Prepelicza András lesz. Annak a bajusza tette meg azt a nevezetes tréfát, hogy főlzaladt az orra tetejére.

Most aztán gyerekjáték volt megtalálni Prepeliczát, minden kőműves és téglát adogató gyerek tudta, hogy most Pestet építi. Valahol a Kerepesi úton dolgozik egy nagy házon.

Bizony nem sajnálta Gáspár úr a fáradságot, legott kocsira ülni, és a fővárosig meg sem állva ott a tótok közt megkeresni Prepeliczát.

Éppen egy csigán húzták fölfelé a harmadik emeletre, mikor megtalálta. Gregoricsnak megborzongott a háta ijedtében. Jaj, ha most a csiga elszakadna!

– Hopp hó, Prepelicza! – kiáltotta utána. – Megálljon! Éppen magát keresem. Beszélni valónk van együtt.

– Jó, jó – felelte közömbösen a kőműves, a jöttet vizsgálva a magasból –, jöjjön hát fel, ha beszélgetni akar.

– Maga jöjjön le, mert sürgős a dolog.

– Kiáltsa fel, ide is meghallom.

– Az nem lehet, négy szemközt kell beszélünk mindenáron.

– Jó vagy rossz? – firtatta Prepelicza a magasból.

– Nagyon jó.

– Nekem jó?

– Magának jó.

– No, ha nekem jó, este is jó lesz, várjon vele estig, akkor majd lejövök, de most a legfelső ablakot csinálom.

– Ne okoskodjék! Jöjjön le rögtön, Prepelicza. Nem bánja meg.

– Ej, azt se tudom, hogy kicsoda az úr.

– Hát majd mindjárt megüzenem.

S a legközelebbi csigával felküldött a magasba Prepeliczának egy ropogós tízforintost. Egy forintot kapott az, aki vitte.

Erre a vizitkártyára azon módon lecsapta Prepelicza a kalapácsot meg a malterozó kanalat az állványra, s a legközelebbi csigával lejött az anyaföldre, ahol Mózes és Krisztus óta is folyton történnek csodák.

– Parancsoljon velem a tekintetes úr.

– Kövessen!

– Akár a pokolba is, tekintetes uram.

– Olyan messzire nem megyünk – szólta Gregorics Gáspár mosolyogva.

S valóban csak a »Kakas« című korcsmába vitte, ahol bort hozatott, s barátságos koccintgatás közben így szólott hozzá nyájasan:

– Tud-e maga beszélni, Prepelicza?

Prepelicza elgondolkozott, hogy ugyan miről lehet szó, hosszan, fürkészőn nézett az ismeretlen ember acélszürke, apró szeméibe, aztán így felelt óvatosan:

– Beszélni a szajkó is tud, uram.

– Én Besztercebányáról való vagyok.

– Úgy, no. Ott derék emberek laknak. Csakugyan, mintha már láttam volna az uraságát valahol.

– Az nyilván a testvéröcsém volt, akit látott – szólta közbe ravaszul Gregorics –, tudja, az, akinél az üsttel volt az a titokzatos dolguk.

– Az üsttel! (Prepelicza szája nyitva maradt a meglepetéstől.) Az az öccse volt? Úgy hát értem. Azaz hogy... (zavartan kezdte vakarni a füle tövét) miféle üstről van szó? Uramisten, ha én minden katlant és serpenyőt eszemben tartanék, amit életemben láttam.

Gregorics el volt készülve egy kis alakoskodásra. Nem is hederített azt rá, s megkínálta szivarral Prepeliczát, aki megnyalozta előbb, hogy lassabban égjen, aztán rágyújtott, és a nagy, szögletes kőművesi ceruzájával egykedvűen dobolt az asztalon, mint egy olyan ember, aki véletlenül rájött, hogy eladó portékája van, s érzi, hogy megjött rá az igazi vevő. Most már csak flegma, minél több flegma, és a portéka ára mesésen megnövekszik.

Szíve hangosan dobogott. A fehér kakas, mely egy rázában ott függött a zöldre mázolt boros asztal felett, megelevenedni látszott az ő káprázó szemeiben, s mintha közbe-közbe kukorékolna is egyet: »Jó napot, Prepelicza András. Kikiriki! Megtaláltad a szerencsét, Prepelicza András!«

– Hogy azt mondja, nem emlékszik az üstre, Prepelicza? Ej, ej! Hát olyan bolond embernek tart engem? Hát úgy nézek én ki? Egyébiránt jól teszi, Prepelicza, jól teszi. Magam is talán azt tenném. De ugye nem rossz ez a borocska? Hogy hordó-szaga van? Ej, uramfia, hiszen nem lehet neki ágy-szaga. Hozz még egy üveggel, fickó, aztán eredj a pokolba, hagyj magunkra! Hát igen, hol is hagytuk el? Izé, no. Azt mondta az imént, hogy a szajkó is tud beszélni. Helyes szó volt, igazi beszéd volt. Maga okos ember, Prepelicza. Mindenből látom, hogy embe-remre akadtam. És én azt szeretem. Hamar megértjük egymást. Hát igen, a szajkó is tud beszélni, úgy értette, de csak ha a nyelvét föl vágják. Hát ugye, így értette?

– Ühüm – mondá a kőműves, s a három szőrszál mozogni kezdett az orrán, amint nagy lélegzetet vett rajta keresztül.

– Azt is tudom – folytatta Gregorics Gáspár –, hogy a szajkó nyelvét bicskával szokták felvágni. De minthogy maga nem szajkó, Prepelicza...

– Nem, nem – hebegte Prepelicza szemérmesen.

– Bicska helyett tehát e két bankóval vágom fel a nyelvét.

S ezzel két százast tett ki a bőrtárcájából maga elé.

A kőműves szeme mohón tapadt a csodaingerű két papírdarabra, a két meztelen kölyökre a szélein, búzakévé tart az egyik, könyvet a másik. Majd kidüldet a szeme Prepeliczának, úgy nézte, de azért leküzdötte magát, és így szóló rekedtes, tompa hangon:

– Az üst nagyon nehéz volt... Borzasztó nehéz volt az üst.

Egyéb nem jutott eszébe, pedig keresett valami szót még, miközben egyre nézte a bankókat, s azokat a kedves gyerekeket a bankókon. Neki is van otthon vagy hat darab, de azok nem olyan kedvesek.

– No, mi az, Prepelicza? – kérde Gregorics csodálkozva. – Még mindig hallgat?

– Nagy kő lenne a lelkiismeretemen, ha beszélnék – sóhajtott a kőműves –, nagyon nagy kő lenne. Meglehet, el se bírnám.

– Ostobaság! Ugyan ne beszéljen zöldeket! Kő, kő! Egész életében kövekkel dolgozik és most azon kezd siránkozni, hogy kő lesz a lelkén. Hát cipelje! Csak nem kívánja tán, hogy kétszáz forintot adjak és ne követ, hanem egy meleg cipőt tegyek a lelkére. Ne legyen gyerek, Prepelicza!

Prepelicza elmosolyodott erre, de a piszkos, vörös kezeit tüntetve hátra rakta, annak jeléül, hogy nem akar a pénzhez nyúlni.

– Talán kevesli?

Egy hangot se felelt, mereven nézett maga elé, és a haját borzolta, egy beteg kakaduhoz hasonlított, egy darab idő múlva felhajtotta fenéig a poharat s olyan erőteljesen vágta le az asztalra, hogy a talpa menten letört.

– Cudarság! – fakadt ki keserűen. – A szegény ember becsülete kétszáz forint. Pedig az Isten egyformáknak teremtett bennünket. Nekem is olyan becsületet adott, mint a püspöknek vagy a radványi bárónak. De az úr mégis kétszáz forintra taksálja az enyimet. Szégyen, gyalázat!

Gregorics erre a tromfra a maga tromfját vágta ki.

– Hát jól van, Prepelicza. – Nem kell ezért mindjárt megharagudni. Ha olyan drága a becsülete, hát keresek olcsóbbat. (S ezzel visszatette a két százast a nadrágja zsebébe.) A másik kőművest keresem fel, a pajtását.

Kivette a penicillusát, és megcsendítette vele a palackot.

– Fizetek.

Prepelicza elnevette magát.

– No, no! Hát már ne is szóljon a szegény ember? Persze, hogy a másikat keresi fel. S az nem olyan becsületes ember, mint én. Persze, persze. (Kedvtelenül vakarta tarkóját, melyet egy mérges kelés éktelenített.) Hát jól van... tegyen hozzá az úr még egy ötvenest és mindent elmondok.

– Isten neki! Megvan az alku.

Prepelicza most már körülményesen elbeszélte ama utolsó éjszaka történetét, miként vitték el az üstöt az udvaron, kerten át egy piciny házikóba.

– A Libanonba – sziszegte kéjjel Gáspár úr, és az üstöke is csapzott az izzadságtól. – A poronty házikójába.

Elmondott mindent, miképp került oda másik társával egy este, hogyan vitték az üstöt a kis házba, hogyan állott ott őrt Gregorics Pál mindaddig, míg a közfalba beépítették. Gáspár úr izgatott kérdéseket tett közbe.

– Nehéz volt-e az üst?

– Roppant nehéz volt.

– Nem látta senki, mikor az udvaron keresztülvitték?

– Egy lélek se. Mindenki aludt a házban.

Élvezettel nyelte a kőműves minden szavát, tüdeje tágult, szeme csillogott, gondolatai a jövőbe száguldtak, ahol elképzelte magát gazdag embernek, töméntelen kincsek urának – még tán báróságot is vehet. Báró Gregorics Gáspár! Hm, nem is rossz! A Minka pedig baronesz lesz. Az a számár Pali nem tudta használni a vagyonát. Sokat gyűjthetett, nagyon sokat. Hiszen olyan takarékos volt.

– Mit adott az öcsém maguknak?

– Ötven forintot egynek-egynek.

– Igen helyes, nagyon helyes.

Szinte kő esett le a szívéről, hogy csak ötven-ötven forintot adott nekik a Pali. Attól kezdett félni, hogy ezreket dobott oda a hallgatásért.

Bántotta volna – hiszen az ő kára lenne az most, mert a Libanon az övé lesz, mindenáron az övé lesz, üstöstől, mindenestől. Holnap mindjárt megveszi a gyámtól. S előre kéjelgett a gondolaton, miképp főzi le Boldizsárt és Panyókinét.

Amilyen gyorsan csak lehetett, otthon termett, és le se szállott a háza előtt, hanem Sztolarikhoz hajtattott egyenest, azzal az ajánlattal, hogy meg szeretné venni a Libanont.

Így hitták a megboldogult pap kúriáját, amelyet Gregorics Pál Wibra Gyurinak vett meg a pap özvegyétől. A megboldogult tiszteletes egyetlen beszédet se mondott a szószékről, hogy ne említette volna benne a Libanon cédrusait, s mikor a kis tagot megszerezte, maga is cédrusokat próbált tenyészteni a kertben az almafák közt; de a jámbor beszercei föld ellene szegült, megfojtotta őket, nem adott nekik táplálékot, az istentelen beszerceiek pedig csupa merő csúfságból elnevezték a kedves kis birtokot Libanonnak.

Sztolarik úr nem mutatott semmi meglepetést.

– A Libanont akarja megvenni? Csinos gyümölcsös és szépen hajt. Az idén is egy előkelő bécsi vendéglős vette meg az összes almákat, el sem gondolná, milyen áron. De hogy jut önnek eszébe a Libanont megvenni?

– Házat szeretnék ott építeni, egy nagyobb házat.

– Hm, az efféle eladásokkal mindig baj van – mondta Sztolarik hidegen –, a tulajdonos kiskorú, sok irka firkával jár az árvaszékhez. Én örömebb hagyom a dolgot úgy, ahogy van. Maholnap végez a fiú, nagykorú lesz, csináljon aztán az ő kis *skvarkájával*⁴, amit tud. Még szemrehányásokat tenne nekem. Nem, nem Gregorics úr, én nem bocsátkozom ebbe. A fiúnak végre is pretium affectionis ez a kis viskó s ez a két hold, ott játszott, ott töltötte a gyermekéveit.

– De ha nagyon megfizetném? – vágott közbe Gregorics úr izgatottan.

Sztolarik úr kíváncsi lett.

– Mit nevez ön nagyon-nak? Mit szándékoznék érte adni?

---

⁴ Apró földbirtoknak fitymáló elnevezése a vidéken. A *skavarka* szóra fordítva tepertyűt jelent.

– Hát adnék érte – s itt egyszerre fuldokló köhögés fogta el, vörös lett, mint a skarlátposztó –, adnék érte tizenötezer forintot. Hm, az csinos összeg. Gregorics Pál ötezer forintért vette meg a papnétól. A földje két hold és meglehetősen kívül esik a piactól, három forintnál többet nemigen ér öle. A házikó értékét tegyük kétezerre... de ez már a maximum.

– Utcumqe – mondta hangosan Sztolarik –, az ajánlat nem kedvezőtlen. Sőt, sőt... Hát tudja mit, Gregorics úr – tette hozzá hirtelen elhatározással –, én belemegyek a dologba a fiú érdekében, de előbb még írok neki és beszélök az anyjával is.

– De nekem sürgős a dolog.

– Még ma írok hát a fiúnak.

Gregorics úr nem erőltette tovább, nehogy gyanút keltsen, hazament, s harmadnap délután egy kis hordócska tokaji bort küldött Sztolariknak (a Gregorics Páltól örökölt borokból, melyeken megosztotak), kérdeztetvén egyszersmind, nincs-e még válasz Budapestről.

Sztolarik úr azt üzente, hogy minden órán várja a választ, és hogy köszöni a becses küldeményt, olyat is mondott még a Gregorics úr pincemesterének, aki a bort vitte, hogy reméli, simán lefolyik minden. Hogy a bor fog-e lefolyni, vagy valami egyéb, azt nem tudta a pincemester.

Alig hogy elment a pincemester, nyomban jött a levél (Gyuri beleegyezett az eladásba), Sztolarik úr éppen a segédjét akarta küldeni a hírrel Gregorics Gáspárhoz, midőn megnyílt az iroda ajtaja, és belépett rajta a pocakos Gregorics Boldizsár, szuszogva, mint egy túlságosan megtömött lúd, látszott rajta, hogy sietve jött.

– Tessék helyet foglalni, Gregorics úr. Mi jót hozott nekünk?

– Sok, sok pénzecskét hoztam – lihegte, még ki sem fújva magát.

– No, az éppen elkel a háznál.

– Meg akarom venni ennek az árvácskának azt a kis földecskejét, a Libanont.

(Boldizsár úr híres volt a mézes mázos beszédjeiről.)

– A Libanont? – kiáltott fel Sztolarik meglepetve s magában dörmögte a többit: Mi az ördög lelte ezeket? Majd fennhangon felelte: – Talán a bátyja számára?

– Nem, nem, a magam számára veszem. Nagyon alkalmas kis jószágocska, csinos, kedves, s az a fölséges kilátás, azok a pompás almafácskák.

– Igen különös... valóban különös.

– Miért volna olyan különös? – kérdé ez megütődve.

– Mert éppen van már rá egy vevő.

– Ah, csigavér! Nem engedjük neki! A rokon mégiscsak rokon. És végre is többet adok érte, mint az a másik...

– Azt bajjal hiszem – vélekedék a gyám –, az eddigi vevő tizenötezeret kínál.

Boldizsárnak még csak a szemöldöke sem rándult meg.

– Nem tesz semmit. Én megadom érte a húszat.

Csak azután jutott eszébe, hogy biz az tizenötöt se ér, s nyugtalan kíváncsisággal fordult a gyámhoz.

– Tizenötezret kínál? Ki lehet az a bolond ember?

– Hát az bizony a Gregorics úr testvére, a Gáspár.

Mint mikor taglóval homlokon ütik az ökröt, úgy megtántorgott erre a névre Boldizsár úr s holthalaványan rogyott egy székre.

Ajkai mozogtak, de semmi hang sem jött rajtok, Sztolarik azt hitte, hogy szél érte az öreg urat, rohant ki eszeveszetten vízért, segítségért kiáltozva, de mire visszatért a szakácsnéval, aki ijedtében magával hozta a metéltnek való tésztagyurmát is, már akkorra magához tért Boldizsár úr, s mentegetőzni kezdett.

– Elszédültem egy kicsit, sokszor vannak ilyen rohamaim, öreg vagyok már, s az emberi gépezet tökéletlen... Egyébiránt térjünk a tárgyra, hát igenis megadok húszezer forintot a Libanonért. Akár ki is fizetem most mindjárt.

Sztolarik elgondolkozott.

– Hja, nem lehet ám azt olyan gyorsan csinálni. Az árvaszék beleegyezése szükséges előbb. Még ma megteszem a gyámi előterjesztést.

Be is adta még aznap (hiszen a gyámfiú valóságos ternót csinál), miközben váltig azon gondolkozott, vajon miért törik magukat Gregoricsék a Libanon után. Valami okának kell lenni. Hátha aranyér van a Libanon gyomrában? Végre is nem lehetetlen. Hiszen az Árpád-házi királyok is itt turkáltak eleinte, nem Selmecebányán.

Ei is határozta, hogy mindjárt holnap közli a gyanúját Drotler István nyugalmazott bányamérnökkel, az amilyen nagy tudós, ha beleereszti fűróját a földbe, okvetlenül kivallja neki, mi lakik benne.

De mielőtt még elmehetett volna a mérnökhöz, másnap jött Gregorics Gáspár tudakozódni, van-e már levél. Sztolarik némi zavarban volt.

– A levél megjött... igen, igen, megjött a levél, de valami más is történt. Új vevő akadt, aki húszezer forintot ígér a Libanonért.

Valóságos mennykőcsapás volt ez Gáspár úrra.

– Lehetetlen – hebegte. – Csak talán nem a Boldizsár?

– De éppen a Boldizsár.

Gregorics Gáspár dühös lett, káromkodott, mint egy kocsis, ajka reszketett a felindulástól, és a hadonászó botjával (minthogy éppen az ambituson történt a beszélgetés) leütötte a Sztolarikné öngysága egyik virágcserepét, melyben ritka szép hiacintus-példány virágzott.

– Oh, a gazember... gazember! – sziszegte fogai közt.

S aztán bambán nézett maga elé a levegőbe, szinte egy negyedóra hosszáig, mialatt félig hallhatóan tűnődött:

– Hogyan tudhatta meg? Megfoghatatlan!

Pedig nagyon egyszerű volt. A jámbor Prepelicza könnyen megtudott annyit a besztercei illetőségű munkásoktól, hogy Gregorics Pálnak, akinél az üstöt falazták, több testvére is él még. Ha mármost az egyiknek megért a titok kétszázötven forintot, bizonyosan megad érte valamit a másik is, minélfogva Prepelicza András vasútra ült, és felkereste Besztercebányán Boldizsár urat. Nincsen ebben semmi megfoghatatlan a világon. Hacsak nem megfoghatatlan az, hogy Prepelicza András nem számár ember.

– Ó, a gazember, a gazember! – hajtotta egyre szenvedélyesebben. – Nem lesz az övé, azért se lesz. Én veszem meg a Libanont. Huszonötezer forintot adok a Libanonért.

Sztolarik úr mosolygott, hajlongott, dörzsölgette a kezeit.

– Aki többet ad, azé lesz. Ha az én birtokom volna, állnám a múltkori szavamat tizenötezerre. Mert amit egy férfi kimond, az ki van mondva. Egy férfi szava vas. De miután a birtok egy gyereké, egy gyereknek az érdekeit nem szabad agyonnyomni, még az efféle vassal sem... Nem találja Gregorics úr, hogy ez egy igen szép mondás tőlem? – Gregorics Gáspár beösmerte a mondás szépségét, és újra meg újra szavát vette Sztolariknak, hogy neki adja a birtokot, tehát valóságosan megvasalva távozott.

De mit ért? Sztolarik úr még ugyanaznap este találkozott a kaszinóban Gregorics Boldizsárral, s egy csöppet sem titkolta, hogy Gáspár úr ma megint nála járt, és újabb ötezer forinttal ígért többet a Libanonért, mint ő.

Boldizsár úr ezúttal egy csöppet sem jött ki a sodrából.

– Legyen hát harmincezer forint.

S ez a bolondos licitáció így folyt napokig, hogy már az egész város kezdett figyelmes lenni rá, megőrültek-e a Gregoricsok – vagy pedig valami más fogantyúja van a dolognak?

Jött Gáspár, harminckét ezeret ígért, meghallotta ismét Boldizsár, ráígért három ezer forintot és így tovább, tovább, hogy már a hajuk szála kezdett égnek meredni az embereknek a rettenetes vetélkedésnél. Az árvaszéki elnök szándékosan késleltette az eladási engedélyt: »Hadd nőjön a birtok értéke, csak hadd nőjön!»

És az nőtt is, egészen ötvenezer forintig. – Ennyit ígért már Gregorics Boldizsár. És még tudja Isten, hol fognak az eszeveszett testvérek megállni. Ami pedig annál csodálatosabb, mert Drotler bányamérnök, ki a felmerült körülmények folytán csakugyan tett a Libanonon Sztolarik megbízásából fúrásokat, kereken kijelentette, hogy a besztercei föld gyomrában egy uncia arany sincs, arra meg mer esküdni, kivéven talán azt, amit az *asszonyi fogakon* beletemettek.

– De hátha köszén van a Libanon alatt?

– Az sincs.

– Akkor hát valaki bolonddá tehetette a Gregoricsokat.

– Mindegy, akármi viszi őket! Az az egy bizonyos, hogy a Gyuri fiút nagy szerencse érte, amit illendő a gyámnak kihasználni az utolsó cseppig. A szőlőszemeket csak akkor dobják a törköly közé, mikor már semmi nedv nincs bennök, ki hallott olyat, hogy akkor hajítsák el, mikor még magoktól csepegnek?

Sztolarik úr tehát hagyta a versengést. A férfi szava ugyan vas, de az arany előtt a vasnak is be kell adnia a derekát. Itt pedig ugyancsak hullott az arany.

Már éppen azt várta, hogy a Boldizsár ötvenezer forintját hogy üti le Gáspár ötvenkettővel, mikor egyszerre meglepő fordulat következett be. Gáspárnak támadt egy ötlete. (Gáspár sokkal okosabb és furfangosabb volt.)

Gáspárnak ugyanis feltűnt, hogy Panyókiné, a harmadik testvér nem mozog. Honnan van ez, miért van ez? Hát ez csak úgy lehet, hogy Panyókiné nem tud semmiről, s Prepelicza András neki nem adta el a titkot. Prepelicza ebben is elárulta, hogy nagyon okos ember. Mert ha Panyókinének is eladja vala a titkot, akkor az ő szerepe végképp lejár, így azonban a két férfi-testvér aknázván ki az üst belsejét, örökös adófizetője lesz, hogy a harmadiknak ne szóljon.

Mindezt ekképp állítván fel elméjében Gregorics Gáspár, nagy ostobaságnak kezdte tartani, hogy ők ketten Boldizsárral az egész világ hahotájára szórják oda a vagyonukat a törvénytelen porontynak a Libanonért, s ezzel a harmadik testvér gyanúját is felkeltik. Az bizonyos immár, hogy akármelyikök szerzi is meg a Libanont, a másik bajt csinál neki az üst miatt. Nem volna-e tehát olcsóbb és célszerűbb, ha közösen vennék meg, közösen bontanák fel a kincset rejtő falat, s féken tartván a Prepelicza nyelvét, egész hallgatagon raknák zsebre a megboldogult Pál kincseit. No már bizony, százszor okosabb lenne.

Gáspár tehát egy szép napon megbékült Boldizsárral, és Sztolarik úr nagyot csodálkozott, mikor a rá következő napon benyitott hozzá Boldizsár úr, és kijelentette, hogy visszaveszi a szavát a Libanon megvételére nézve, meggondolta otthon, aludt rá egyet, egy kis számadást is csinált, és belátja, hogy ötvenezer forintot nem ér meg.

– Semmi az – felelte Sztolarik úr –, majd megveszi negyvennyolcért a Gregorics Gáspár.

Alig várta, míg találkozik vele, hogy legott felszólítsa a szerződés megkötésére. Gáspár úr azonban vállát vonogatta.

– Ostobaság volt tőlem – mondá hanyagul. – Kipárolgott a fejemből, mint egy rossz álom. Köszönöm, kedves Sztolarik úr, hogy mindjárt akkor nem fogott szavamon, de most már bele nem megyek. Az ördögbe is, negyvennyolcezer forintért csaknem egy uradalmat lehet venni.

A gyám kétségbeesett. Azt hitte, hogy a húr feszítésével ő rontotta el a dolgot, érezte, hogy az egész város nevetni fogja ügyetlen sáfárkodását, s szemrehányással halmozza majd el Gyuri, ha felnő. Rohant tehát Boldizsár úrhoz s felajánlotta a Libanont negyvenötért. Boldizsár azt felelte kurtán, a tokáját vakargatva:

– Hát bolondnak néz engem az úr?

Boldizsártól lóhalálában nyargalt Gáspárhoz:

– Nem bánom, no, tartsa meg a Libanont negyvenért. Gáspár csendesen rázta a fejét:

– Talán csak nem ettem maszlagot.

S most újra megindult a licitálás, de már *lefelé*, kínálta harmincötért, harmincért, huszonötért, míg végre sok mindenféle hercehurca után valahogy rájok szóta tizenötezer forintért. Közösen vették meg, s közösen írták a nevükre a telekkönyvben.

Aznap, amikor átvették a gyámtól a kis házikó kulcsát, bezárkóztak abba ketten, csákányokat vivén magukkal a köpönyegjük alatt (amint az a későbbi tanúvallomásokból kiderült), s természetes, hogy mindjárt akkor felbontották az üstöt rejtő falat, de hogy mit találtak az üstben, azt egész bizonyossággal sohasem lehetett megállapítani, bár éppen ez volt a főkérdés a Gregorics-pörben, mellyel egy évtizedig vesződött a besztercebányai királyi törvényszék.

A pör ugyanis akképpen kezdődött, hogy Prepelicza András egy pár hónap múlva megjelent a Gregorics testvéreknél, s részt követelt a kifalazott kincsből azzal a fenyegetéssel, hogy különben mindent elbeszél Panyókinénak.

A Gregoricsok dühbe jöttek, amint meglátták.

– Megcsaltál, gazember! Te is cinkosa voltál annak a megholt zsviványnak, aki ki akart fosztani a holta után – a fattyú kölyke javára. Azt akarta, hogy drága pénzen vegyük meg a kalyibáját. Azért tettetek ócska vasat és szegeket a katlanba. Jó, hogy idejöttél. Majd mindjárt kikapod a részedet a kincsből.

Ezzel felkaptak egy-egy furkós botot, s piff-paff, úgy elverték a jámbor Prepeliczát, hogy az rögtön futott az orvoshoz, hadd vegyen írásbeli mappát a hátát átszeldelő kék vonalokról, aztán futott a Krekics János tyúkprókátorhoz, írjon egy gyönyörű panaszkodó instanciát magához a királyhoz Bécsbe a Gregoricsok ellen, akik egy Esztei kiszolgált káplárt merészkedtek így csúffá tenni. (Ha a király nem szégyenli – jegyzé meg Prepelicza a prókátornál –, én ugyan nem szégyenlem, mert ketten voltak ellenem.) Harmadik megtorlásul pedig nyomban fogadott egy szekeret (mert nem bírt gyalogolni az összetört csontjaival), s elvitette magát Varecskára, ahol Panyókiné lakott, elbeszélvén előtte egész őszintén mindent, elejétől kezdve egész végig.

Innen kezdődött aztán a roppant Gregorics-pör Panyókiné felperessége alatt, mely az egész felvidéket foglalkoztatta több mint tíz esztendeig. Egy légió tanút kellett kihallgatni, s az akták idők múltával hetvenhárom fontra nőttek. Panyókiné az üst létezését, befalazását és a két Gregorics rosszszeműségét bizonyította (többre nem bírta vinni), a Gregoricsok és ügyvédjeik ellenben a halott családságát vitatták, aki szeget és ócskavasat rakott az üstbe, hogy őket bolonddá tegye és kifossa.

Minthogy a halottnak nem volt se ügyvédje, se protekciója, végre is ő maradt bent a csávában. De valószínű is, hogy ő csinálta a szegekkel és ócskavasakkal; ő hagyta nekik örökül, furfangosan előre kiszelve a végzetes pört, mely csak akkor ért véget, mikor már mindegy volt, hogy ki veszti, ki nyeri, mint-

hogy egyiknek se maradt semmi vagyona: az a hetvenhárom font papiros és öt-hat ügyvéd megette mindenüket.

A Gregoricsek rendre elhaltak (valamennyien szegénységben). Hírük is egyre halványodék, csak a prókátorok emlegették néha Gregorics Pált:

– Ej, az egy roppant eszű ember volt!

Hanem a vagyona hová lett, azt senki sem bírta eltalálni.

Azaz, hogy mégis! Örökölték a *mesék*. Ezek rendelkeztek vele szabadon, fogyasztották, gyarapították, tették ide, tették oda, ahova nekik tetszett.

HARMADIK RÉSZ A NYOMOK

AZ ESERNYŐ KIBUKKAN

Sok esztendő elmúlt, sok tutaj ment át azóta a Garamon, sok megváltozott Besztercén, de minket az összes változások közül legjobban érdekel az a kis aranybetűs táblácska a Gregorics-ház folyosóján, melyen ez van felírva: „Wibra György köz- és váltóügyvéd.«

Megy a világ, megy, megy... a kis Gyuri fiúból hírneves ügyvéd lett. Bölcs megyei urak kérik véleményét, ha a tanácsban ül, muskátlis ablakoknál szép leányfejcskék mosolyognak, ha az utcán jár. Igazán csinos ember és sok esze van. S mi kell a világon egyéb? Fiatal, egészséges – nyitva előtte az egész jövőendő. Lehet abból valaha még talán követ is.

De ily messzire nem járnak előre a kisvárosi fantáziák. Ők csak egy garádicsot lépnek. S mi lenne az az egy garádics, ha nem az: hogy kit fog elvenni Wibra Gyuri?

Hát biz ahhoz elmenne a Krikovszky Katka is, pedig a legszebb lány a városban; két kézzel kapna utána a Hupka Matild, pedig ugyancsak rátartós, gúnyoros jószág. Sőt talán a Biky Mariska se adna neki kosarat, habár nemes leány és ötvenezer forintja van. Nagyon olcsók mostan a leányok!

De Wibra Gyuri nem gondolt mindezekre, nagyon komoly volt és elmélyedő. Az ismerősei mintegy érezték, hogy valami más föl a fejében, mint a többi embernek. A rendes szokás az, hogy az ember megszerzi először a diplomát, azután irodát nyit, azután klienseket szerez, s a primitív fészkek egyre tágul, míg egyszer a nagy tágasságtól olyan üresnek látszik, hogy okvetlen kell valakit belehozni. Egy szép női fejecske hiányzik, vagy szőke, vagy barna. Így csinálja ezt a többi fiatal prókátor, akinek az Isten fölviszi a dalgát.

Gyurinak esze ágában se volt. Mikor egyszer a Krikovszky-mama valami olyasféle kérdést tett, hogy mikor olvassuk már nevét a hymenhierek között, valóságos méltatlankodással felelte:

– Bocsánat, de én nem szoktam házasodni.

Valóban, csak egy rossz szokás, de egy olyan szokás, amelyik sehogy sem akar a divatból kimenni. Évezredek óta emberöltők után új emberöltők csinálják végig, panaszkodnak is miatta, vakarják a fejüket, hogy bolondot tettek, de okosabbá a világot mégse teszik. Amíg szép fiatal leányok nőnek, mindig valakinek nőnek...

Az irodája pompásan indult, a szerencse mindenünnen mosolygott feléje, de ő meglehetősen savanyú képpel fogadta. Dolgozott, hiszen dolgozott, de inkább megszokásból, mint ahogy az ember megmosakszik, megfésülködik mindennap, úgy végezte az ő ügyvédi teendőit. A lelke valahol másutt volt. De hol?

Ej, hát hová szokott járni ebben a korban a lélek?

Barátjai azt hitték, hogy tudják, s váltig unszolták ők is:

– Miért nem házasodol »öreg«?

– Nincs pénzem.

– De hiszen éppen azért; az asszony hozza a pénzt. (Ez a felfogás van a lateiner-világban.)

Gyuri a fejét rázta, szép, férfias oválfeje volt, lelkes, borongós fekete szemekkel.

– Nem igaz. A pénz hozza az asszonyt!

Ah, milyen asszonyt akarhat ez! Valami nagyralátó terveket vélték lappangani benne.

– Mennykő nagy stréber a Wibra Gyuri. Sokat akar, valami nagyot akar.

Nem kellene neki ezek a szerény polgári leánykák! Talán egy Mednyánszky vagy egy Radvánszky baronesz kóvályog fejében. Egyszóval nagy stréber, olyan, mint a vadszőlő, magasra kúszik először és csak aztán kezd virágozni. Pedig ha most nőszülne is, emelkedhetnék. Lám, a futópaszuly együtt kúszik a virágaival...

Mind bolond beszéd ez. Nem volt Wibra Gyurinak más baja, ami az ő pályafutásának egyenletességét, egyéniségének összhangját zavarta, csak az a szerencsétlen legenda az örökségről. Nem háborgatta leányarc, sem nagyravagyás, csak az a legenda.

Mert legenda volt az másoknak, de őneki majdnem valóság, mely fénylik előtte, mint a lidércfény: nem bírja sem elhagyni, sem elérni. Fut, fut utána a köznapi vágányból kiterelve, fut izgatottan, szakadatlanul, eléje botlik mindenünnen, üldözi ébren, álmában, egy hang kiált ki a falakból, az utcakövekből: »Hiszen te milliomos vagy.« Mikor a nyomorult öt- és tízforintos keresteteket írja, egyszerre csak rávigyorognak a kacskaringós betűk: »Cspad le a tollat, Wibra Gyurit, van tenedek elég kincsed, Isten tudja, mennyi kincsed. Hagyott az apád, mert a te apád volt, neked gyűjtötte, a te jogos örökséged. Nagy úr vagy te, Gyuri, és nem egy szegény kezdő prókátor! Dobd a pokolba azokat az aktákat és láss a kincseid után. Hogy hol keresd? Persze, hogy hol? Hiszen éppen ez az, amiben meg lehet bolondulni. Meglehet, rajta ülsz, mikor fáradtan leheveredel valahova, meglehet, éppen melegszenek a tenyeredtől, mikor a kezedet megtámasztod valamiben, és az sincs kizárva, hogy sohasem találod meg. Pedig milyen úr tudnál lenni! Mennyit tehetnél azzal a pénzzel. Négy lovon járhatnál, pezsgőt innál, inasokat tartanál. Más világ, más élet nyílnék meg számodra. Címeres ajtóknak ezüstkulcsa megcsikordulna a lépteid neszére. És hogy ez így legyen, csak egy kis eltalálás dolga. Az elmének egy szerencsés villanátja kell hozzá... De minthogy ez nincs, csak ird tovább, barátom, a keresteteket, és egzekválné nemes nyugalommal a szegény tót alpereseket.«

Valóságos szerencsétlenség volt őrá nézve az eltűnt vagyon tudata. Maga is érezte ezt, és sokszor óhajtotta, hogy bárcsak sohase hallott volna felőle. Sokért nem adná, ha egy olyan részlet találna kibukkanni a homályból, mely kétségessé, sőt valószínűtlenné tenné az örökség létezését. Bárcsak előállna egyszer egy ember, és így szólna:

»Láttam az öreg Gregoricot Monakóban, roppant összegeket vesztett!«

De nem, csupa olyan részletek vágódtak ki, melyek még jobban bizonyítják az elrejtett vagyont, s olyan emberek bukkantak ki, akik megbíztatták a fiatal ügyvédet:

– Nagy vagyont, kétségtelenül nagy vagyont hagyott önre a megboldogult Gregorics Pál. Istenemre mondom, sok pénzének kellett lennie. Igazán nem sejt ön felőle semmit?

Nem sejtett semmit – de gondolata mindig rajta járt s megrontotta minden örömét, nyugalmát. A jeles ifjú valóságosan csak *félemler* lett, mert két ember lelkiállapotát kellett viselnie. Egyik nap abban élt, hogy ő egy szolgálonak a fia, az is csak törvénytelen. Érezni kezdte, hogy sokra vitte saját eszével, egyéniségével, és boldog, megelégedett volt ilyenkor, a munka nemes vágya hevítette. De egy szó kellett, egy gondolat, s a fiatal ügyvéd átfordult más emberré. A dúsgazdag Gregorics Pálnak lett a fia, aki most földönfutó, míg az örökséget meg nem leli. Időről-időre tantalusi szomj fogta el e végzetes vagyon után; gyakran ott hagyta virágzó irodáját hetekre, s elutazott Bécsbe, kutatni azoknál, akik egykor apjával üzleti összeköttetésben állottak.

A gazdag kocsigyáros, aki a Gregorics Pál bécsi házáat vette meg, csakugyan mondott is egy jelentékeny adatot.

– Az ön atyja így szólt előttem egy ízben, midőn a vételárat kifizettem: »egy utalványra teszem be a pénzt valamely bankba«, s kérdezgette tőlem az utalványok és csekkek természetét.

Gyuri minden banknál kutatott ezen az alapon, de eredménytelenül. Teljesen kifáradva, elkedvetlenedve, azzal az erős elhatározással tért vissza Besztercebányára, hogy nem létezőnek veszi ezentúl az egész dolgot. »Nem járom többé a bolondját. Nem engedem, hogy az aranyborjú örökké böggjön a fülemben s mindenemet főlegye. Egy lépést se teszek többé, úgy veszem, mintha álmodtam volna.«

De lehet-e azt úgy venni? Lehet talán hamut kotorni a parázs fölé, de nem füstölög-e az mégis? Nem fújja-e fel egy széláram untalan?

Egyszer ez fecseg, másszor amaz. A mama, a jó öreg mama, aki már mankón jár, főlemlergeti a régi jó időket, bizalmasan, őszintén, meleg kandalló mellett. Régen volt, mindegy már. Ki-kivallogatja, hogy mikor a jó Gregorics Pál haldoklott, sürgöny útján kívánta volna Gyurit az ágyához.

– Jaj, de nehezen várt, meghalni se tudott, míg te nem jössz. De én voltam a hibás.

– És miért várt olyan nehezen? Nem mondta?

– De bizony mondta. *Át akart neked adni valamit.*

Hogy világosodik, hogy szürkül a homály. Apró fehér pontok keletkeznek itt-ott. A bécsi kocsigyáros előadásából megállapítható, hogy bankutalványban kellett lennie a Gregorics Pál vagyonának. Az öreg mama szavából kitetszik, hogy őneki, fiának, akarta átadni az utalványt. Tehát nála volt. De hát hová lett? Melyik bankra

szólt? Hát lehet ezt nem kutatni? Lehet ebbe megnyugodni, józanul, higgadtan elfelejteni örökre?

Nem, nem. Nem veszhet el végképp, nyomtalanul. Hiszen egy búzaszem is, ha elesik, árok szélére vagy báhová, egyszer csak előbúvik váratlanul, még a kabátzsebből is kicsírázik. Hát még egy ilyen dolog! Egy szó fölszakítja, egy szikra megvilágítja...

Nem is kellett sokáig várnia. Egy nap a haldokló polgármesterhez, Krikovszky Tamáshoz hítták Gyurit, végrendeletet csinálni. Jelen volt a városi főjegyző és néhány szenátor, akiket szintén hívatott utolsó órájához.

A város feje (ez a makacs, parancsoló fej) bágyadtan, sárgán feküdt a vánkoso-kon, de még most is volt benne egy ünnepélyes dikció, amellyel elbúcsúzott a tisztikartól, szívökre kötve a nemes város további gondozását, aztán kihúzáván feje alól a város hivatalos pecsétjét, egy mély sóhajjal nyújtá a főjegyzőnek:

– Húsz évig nyomtam vele az igazságot.

Majd a végrendeletét diktálta le a Gyuri tolla alá, miközben mintegy áttekintvén egész életén, forradalmi emlékeiről kezdett beszélni.

– Teringette, milyen idők voltak azok! – szólt a szavait Gyurihoz intézve. – Az ön apjának volt egy vörös esernyője, amelyiknek a nyele ki volt fúrva. Abban az esernyőlyukban hordta a legtitkosabb értesítéseket tábortól táborhoz.

– Úgy? Az esernyő – dadogta Wibra György, és a szemei megvillantak.

Villám gyanánt ütött fejébe a gondolat. Oh, jaj! Ebben az esernyőben volt a bankutalvány! Vére sebesen kezdett nyargalni ereiben, halántékairól izzadság csurgott, s elméje tomboló diadalmassággal nyomult előre a bizonyosság felé.

Ott volt, ott volt, biztos, hogy ott volt! Egyszerre eléje toppant a tiszai jelenet, mikor az ernyő leesett a csónakról a szép szőke vízbe, hogy elrémült az öreg, hogy ígért nagy jutalmat az esernyőért.

Ah, biztos, biztos! Meg is csendültek fülében a Gregorics akkori szavai: »ha egyszer majd hozzád kerül az esernyő, jó lesz a felhők, esők ellen«, megcsendültek és kongtak-bongtak, mintha most frissen jönnének a másvilágról.

A szenátorok el nem bírták gondolni, mi lelta a fiatal ügyvédet, mi izgatja fel annyira a Krikovszky uram haldoklásában, hiszen végre is jól teszi, ha elmegy, úgymint csak ímmel-ámmal húzta már idefent a csúzos lábait, jól teszi, ha fiatal erőknak enged helyet; bizony nem élt hiába, megfestetik arcképét a tanácsterem számára, s ezzel szépen bevégzé – ha még új tíz évig tartaná a város gyeplőjét, akkor sem érhetné több, mint hogy az arcképét megfestik, de a kép már akkor csúnyább lenne.

Még jobban meglepte a szenátorokat az a furcsa, sőt valóságosan bamba kérdés, melyet dacára az ünnepélyes pillanatnak, a haldoklóhoz intézett:

– És nagy volt az üreg, kedves polgármester úr?

– Miféle üreg? – kérde a haldokló, aki már elfelejtette, mit mondott.

– Az esernyőnyélnek a lyuka.

Üveges, meghomályosodott szemeit bágyadtan, csodálkozóan emelte rá, miközben kapkodva szífta be a levegőt a fogain keresztül.

– Bizony nem tudom, sohasem kérdeztem az apjától.

Majd behunyta a szemeit, s halk hangon hozzátette, azzal a sajátságos hányaveti kedélyességgel, mellyel csak a magyar ember tud meghalni:

– De ha vár egy kicsit, mindjárt megtudakolom tőle.

S amit ígért, meg is tehetette, mert alig hogy eltávozott az ügyvéd és a tanácsbeliek, egy félóra múlva már nagy fekete zászlót illegetett Privoda hajdú a városház homlokzatára, s a katolikus tornyokban rendre megkondultak a halottat sirató harangok.

Wibra Gyuri pedig ezalatt hazaérkezve, lázban, izgalomban szaladgált föl s alá irodájában. Szíve majd mámorosan ugrált az örömtől: »Megvan a kincs, megvan«, majd összeszorult reménytelenül: »Azaz megvolna, ha az esernyő kéznél lenne. De hol van?«

Se enni, se inni, se aludni nem tudott addig, míg ennek a végére nem jár. Legelsőbben az anyját kérdezte ki. Az öregasszony erőltette is az emlékezőtehetségét, de csak annyit bírt mondani:

– Ki tudhatná már azt, édes fiam, anyyi esztendő után? És minek is volna neked az a rongy esernyő?

Gyuri felsóhajtott:

– Kiásnám én azt most a föld mélyéből is öt körmömmel, ha lehetne.

Az asszony vállat vont és a fejét csóválta.

– Talán a Matykó tud róla.

A Matykót könnyű volt megkeríteni, most is ott pipázgatott a »mladi pan« (fiatal úr) előszobájában, mint annak inasa, de ő is ugyanabból a kottából énekelt, hogy az esernyőnél nagyobb dolgokat is elfelejtett azóta, de arra emlékszik, hogy a megboldogult öreg úr még haldokolva is odakérte magához. A jó Isten tudja, miért vigyázott rá olyan nagyon.

(Tudja már azt más is, nemcsak a jó Isten.)

Legtöbbet értek özvegy Bothárné megjegyzései, aki még mindig bérlője a kis szatócsboltnak a Gregorics-házban, s jelen volt, sőt segített a megholt Gregorics megmosásánál és felöltöztetésénél. Mennyre-földre esküszik a derék asszony-ság, hogy az esernyő ott volt a halottnak az összeszorított merev kezében, úgy kellett az ujjait szétfeszíteni, hogy kivegyék, helyébe tevén, amint illik, a szent feszületet.

Az ügyvéd elfordult, egy-két lepergő könnyút morzsolt szét a szemében e részleteknél.

– Igen, igen, ott volt a kezében az esernyő – ismétlé özvegy Bothárné –, soha ne mozduljak erről a helyről, ha nem igaz.

– Nem ér semmit – dörmögte Gyuri úr –, azt kellene tudnunk, hogy hol van most.

– Nyilván elkótyavetyélték, mint a többi holmit!

Ez volt a legvalószínűbb. Nosza, szaladt Gyuri a levéltárba, ott még meg kell lennie a hagyatéki iratok közt az árverési jegyzőkönyvnek. Meg is találta csakhamar az eladott tárgyak jegyzékét: ki vette meg és mennyiért a szekrényeket, asztalokat, székeket, volt ott elősorolva bunda, puska, vadásztarisznya, botos, hurkátóló, de esernyő nem fordult elő. Tízszer átolvasta, hasztalan, nincs semmi nyom, ha csak a következő sort nem vesszük annak:

»Hasznavehetetlen tárgyak 2 forint. Megvette a fehér zsidó.«

Ki tudja ez-e az? De csak ez lehet. E hasznavehetetlen tárgyak közt lehetett az esernyő. Megvette a fehér zsidó. Nos, fel kellett tehát a fehér zsidót keresni. Ez az első teendő.

De ki voltaképpen a fehér zsidó?

Mert a boldog bányavárosokban még az árverés idejében ritka volt a zsidó. Egykettő ha akadt, könnyű volt megkülönböztetni. Az egyik sárga volt, a szőke hajánál fogva, a másik fekete, a harmadik esetleg vörös, vagy ha megőszült, fehér; ezzel a négy színnel a város valamennyi izraelitáját meg lehetett különböztetni – de azóta több száz családra növekedtek Besztercén, a hajszínek szaporításáról ellenben nem gondoskodott az Úristen.

Mégsem volt nehéz kisütni, öregebb emberek emlékeztek rá, hogy hajdanában Müncz Jónást hítták fehér zsidónak, és annál inkább valószínű, hogy ő volt, mert a város ócska nadrágjai és mellényei az ő Búza utcai kis boltjába gyűltek össze, mielőtt földi szereplésük második korszakát megkezdenék. Még sokan emlékeznek e kicsi boltra, melynek cégéréül vedlett csizmák, krispinek, szűrők és gubák voltak felakasztva a következő (szénnel az ajtóra írt) felirattal: *»Csak a mezők liliomai ruházkodnak olcsóbban, mint ezen boltban lehet.«*

(Ez bizony igaz is volt, azzal a hozzáadással, hogy a mezők liliomai valamivel szebben is ruházkodtak, mint ezen boltban lehetett.)

Gyurit mind e magyarázatok nemigen elégítették ki, s bár nem volt eltelve vérmes reménységgel az esernyő feltalálására nézve, mégis átment a levéltárból a törvénytudó elnökhöz, nagyságos Sztolarik úrhoz, tudakozódni bővebb részletekről, minthogy ő hosszú ideig volt a városban közjegyző, s ősmert minden embert, minden viszonyt.

Őszintén és részletesen elbeszélte fölfedezését, hogy a Gregorics Pál vagyona, mely minden valószínűség szerint egy külföldi bankban van letéve utalványra, *majdnem* megkerült. Az utalvány, semmi kétséget nem szenved, a Gregorics Pál esernyőjének a nyelében volt eldugva, az esernyőt meg valószínűleg megvette az árverésen valami Müncz Jónás nevű zsidó.

Mindezt lihegve, gyorsan, egy szuszra hadarta el Gyuri az egykori gyámjának.

– Ennyit sikerült megtudnom. De mármost mitévő legyen?

– Ez sok, ez több, mint amennyit hittem volna. Most már csak tovább kell kutatni!

– De hol kutassak? Hiszen már Müncz sincs meg. S ha megvolna is Müncz, ki tudja, melyik szemétdombon rothadt meg azóta az esernyő.

– Mégsem szabad a fonalat elejteni.

– Ösmerte, gyámatyám, Müncz Jónást?

– Hogyne! Igen becsületes zsidó volt, azért nem vitte szegény semmire. Gyakran megfordult nálam, mintha most is látnám kopasz fejével, lengedező fehér hajával a széleken. Istenemre mondom (s itt felugrott Sztolarik, mint egy kecske), a Gregorics Pál veres esernyője volt a kezében, mikor legutoljára láttam. Hallod-e, Gyuri, most már tisztán tudom, meg mernék rá esküdni, még tréfáltam is vele: »Talán bizony a másvilágra is eljár házalni, Jónás, és ott vette ezt az esernyőt Gregoricstól?« Mire ő nevetett, és kedélyesen ellenveté, hogy annyira még nem vitte, ő csak Zólyomban és Hontban jár, a többi megyéket felosztotta a fiai közt, Móricé Trencsén, Nyitra, Számié Szepes, Liptó, a legkisebbik kölyök, a Kóbi, csak a múlt héten kapta Bars vármegyét, de a másvilágra sem ő nem szándékozik, sem a gyerekeket nem eresztí, ha nem *muszáj*.

A Wibra Gyuri szemei megcsillantak az örömtől:

– Bravó, kedves gyámatyám! – kiáltott fel (de beillett az rikoltásnak is). – Ilyen memóriája csak az isteneknek volt!

– Szerencsés fickó vagy, Gyuri. Valami előérzet súgja nekem, hogy most jó nyomon vagy, hogy megtalálsz az örökségedet.

– Most már én is hiszem – lelkesedett az ügyvéd, ki éppoly könnyen hajlott az optimizmusra, mint az ellenkezőre –, de hát mi lett a szegény Münczcel?

– Van egy keresztény legenda a zsidókról. Hogy minden hosszúnapon elvész a világban nyomtalanul egy zsidó. Így veszett el az öreg Jónás is, most vagy tizen-négy esztendeje őrá esett a sor. (Ne félj, a Rotschildok közül egy sem vész el.) A felesége, a gyermekei csak várták, csak várták, de Jónás nem jött. Akkor aztán elindultak a fiai nyomról-nyomra a fölkeresésére, s kisült, hogy az öreg Jónás megtévelyedett s mint ilyen kóválygott szanaszét a tót falvakban, egy darabig itt látták, ott látták, a kereső fiúk előtt fel-felbukkant a híre, míg végre egy napon kivetette holttestét a Garam.

Az ügyvéd szép arcán a kedvetlenség és elcsüggedés borulata futott végig.

– De hisz akkor az ernyő is a Garamba veszett.

– Hátha nem. Miért ne hagyhatta volna otthon? S ha otthon hagyta, most is ott heverhet ócska holmija közt – mert azt ugyan nem vehette meg senki. Próba szerencse, fiam, Gyuri! Ha neked volnék, most rögtön kocsira vetném magamat, s mennék, mennék, míg csak...

– Mennék én is, de hová menjek?

– Hát persze, persze. (Sztolarik elgondolkozott.) A Müncz-fiúk szanaszét vannak a világban, – a gyufapaklik, melyekkel kezdték, azóta talán házakká dagadtak valahol, a Müncz-fiúkról semmit sem hallottam, hanem tudod mit, eredj el Bábaszékre, az özvegy anyjuk ott lakik.

- Merre esik Bábaszék?
- Mindjárt Zólyom mellett, a hegyek közt, azzal csúfolják, hogy kánikulában megfagyott Bábaszéken a birka.
- És bizonyosan tudja, hogy Münczné ott lakik?
- Egész bizonyosan. Egy pár év előtt megfogadták és elvitték zsidónak Bábaszékre.

A MI ROZÁLINK

Igenis, az öreg Müncznét elvitték zsidónak Bábászékra, negyven váltóforint fizetéssel, mivelhogy Bábászéken nem volt zsidó, és okvetlenül keríteni kellett egyet.

A dolog voltaképpen úgy áll, hogy Bábászék ama kolibri városkák egyike, melyek csak abban különböznek a szegényes felföldi falvaktól, hogy a bírójukat polgármesternek titulálják, s hogy az év egyik napján odahajtanak a »laz«-oknak nevezett tanyákról és a szomszédos falukból egy-két üszőt, tinót és néhány görhes lovacskát, s ugyancsak e napon eljön a zólyomi mézeskalácsos, Plokár Sámuel is s kirakodik a sátorában; mézeskalácsból való szíveit, huszárjait és bölcsőit gyorsan szétkapkodják s viszik a környékbeli leányoknak és gyermekeknek. Egyszóval, vásár van Bábászéken. És erre századok óta rátartó minden bábászéki bennszülött, kétfelé osztván a naptári esztendő és a világeseményeket, olyanformán, hogy az egyik részük történik a vásár előtt, ennyi és ennyi héttel vagy hónappal, a másik részük ellenben a vásár után következik be, mint ahogy például a Deák Ferenc halála éppen két napra esett a bábászéki vásár után.

Mindennek pedig okai a régi királyok, kik a zólyomi vagy a véglesi várban vadászgatván, a szomszéd falvakat borraivaló helyett városokká emelték.

Hát végre is szép privilégium. A városban minden többet ér, többet mutat, a fundus, a kert, sőt maga az ember is. Mégiscsak polgár az ember, s ez már valami. Ha bevásárlják a tanácsba, hát szenátor, a szalmafedeleles ódon ház, ahol a tanács ül, városháza, a bocskoros »kisbíró«, dolmány helyett ámbár rézcsatos tüszű van a hasán, hajdúnak neveztetik. A hajdúnak még dobolni is kell tudni, mert a városkának saját dobja van – sőt a gazdagabb városok még vízipuskát is szereznek. Hiába, rang a rang – de fenn is kell azt tartani.

Kivált mert olyan szelek kezdenek fújni a megyeháza felől, hogy a kis nyolckilencszáz lakosú városkák nagy részét eltörlik, megindult ennél fogva a versengés közöttük, mindenik mutatni akarván életképességét, mindenik siet nagy lóra ülni, pedig a zabos tarisznyája csak egy csikófejhez való... Nem lesz ennek jó vége; meglátja, aki megéli.

Jó Zólyom városa Tótpelsőc ellen tör.

– Hiszen nem város ez, még patikája sincs.

Megfojtaná Zólyom egy kanál vízbe Pelsőcöt. (Pedig én istenem, hiszen nem lehet minden zug és szöglet Beszterce vagy London!)

De Pelsőc is kutya, ő meg a nyomorult Bábászék ellen ugat és acsarkodik:

– Hiszen nem város az! Még zsidó sincs benne! Ahova pedig zsidó nem telepszik, annak a helynek nincs jövője, az már csakugyan nem városnak való.

Bábászék ismét a nálánál kisebbeket marja... De nem azért vagyok én most itt, hogy ezt a csúf birkózást kifessem, csak azt akarom röviden megjegyezni, hogy Bábászék érdemes előljárósága, okulván az ellenség irigy piszkolódásából – mint

ahogy a méh a mérges növényből is ki tudja szedni a mézet – alkudozásba lépett vala az említett özvegy Müncz Jónásnéval aziránt, hogy átjöjjen lakni Bábaszék-re, nyitván ott a piac kellő közepén boltot, szemben a kovácsműhellyel, hogy minden átutazónak legott szemet szűrjön, kelendők lévén kiváltképpen a következő árucikkek: szappan, ostor, pirosító, kékítő, lókefe, vakaró, ár, szög, só, kocsi-kenőcs, sáfrány, gyömbér, cimet, csiriz, kenderolaj, szóval mindazon cikkek, melyek Bábaszék határában nem teremnek és Bábaszéken nem is készíttetnek, s valóban a felsoroltakon kívül is van még néhány ilyen a világon.

Így került Münczné Bábaszékre, hol is nagy tisztelettel fogadták s mindenben kényeztették, majdhogy a tenyerükön nem hordták (ami egyébiránt nem lett volna tréfa, mert Rozáli asszony nyomott vagy két mázsát).

Eleinte soknak visszatetszett, hogy a magisztrátus nem zsidót szerzett, hanem zsidó asszonyt, mert mégiscsak szebb lenne, lélekemelőbb lenne, ha így szólhatnának: »A mi zsidónk ezt mondta, azt mondta. A mi Móricunk vagy Tóbiásunk azt tette, emezt tette«, de csak annyit mondhatni, hogy »a mi zsidóasszonyunk, a mi Rozáliánk«, az semmi, ez túlságosan szerényen hangzik. Egy szó mint száz, zsidót kellett volna hozni Bábaszékre, nagy szakállút, görbe orrút, ha lehet vörös hajjal – az az igazi.

De Konopka uram, a legeszesebb szenátor, aki Müncznével az alkudozásokat folytatta, s maga ment el érte, meg a holmijáért Besztercére a kirendelt szekerekkel (még fel is bokrétázta a lovakat, melyek az asszonyt hozták), kegyetlenül levágta az elégedetleneket olyan argumentummal, hogy a Dávid parittyájából kirepült kő se sújtott jobban.

– Ne legyenek ostobák, kegyelmetek! Ha egyszer egy asszony király lehetett Magyarországon, miért ne lehetne másszor egy másik asszony zsidó boltos Bábaszéken?

Igaz, ami igaz, lecsillapodtak lassanként, sőt még magasztalni is kezdték a magisztrátus választását, midőn az első purimkor s azután is minden sátoros ünnepen összejöttek a világ minden részéből a Münczné fiai, számszerint heten, s látták őket ünneplő úri öltözetekben, fűzős cipőkben a lábukon, magas, fazékalakú kalapokkal a fejeken, végigsétálni a piacon.

A bábaszéki polgárok kiálltak ilyenkor mályvarózsás kertjeikbe, s büszkeségtől dagadozott a szívük, amint utánok néztek, azt mondogatván egymásnak a liceum-kerítéseken keresztül:

– No, ha már ez se város, koma, akkor a denevér is csak muslinca!

– Tíz évig se látni ennyi zsidót Pelsőcön – válaszolta a hasát simogatva a másik koma.

Az öreg Münczné a boltajtóból legeltette szemeit a fiain, mert rendszeren ott üldögelt, kötögetve a boltajtóban, rezes pápaszemmel az orrán (már maga ez a pápaszem bizonyos előkelő, városias külsőt kölcsönözött Bábaszéknek), de különben nyájas, kellemetes arcú öregasszony volt Münczné, s hófehér fodros főkötőjében úgy odaillett a piachoz, a fehérre meszelt épületekhez, a városház méltóságteljes

homlokzatához, hogy senki se tudott elmenni mellette kalapemelés nélkül, épp-úgy nem, mint a Nepomuki János szobra mellett. (Hiszen végre is csak ez a két nevezetes látnivaló volt Bábászéken.) Mindenki ösztönszerűleg érezte, hogy a kis gömbölyű anyóka beleszövődik Bábászék felvirágzásának terveibe.

– Jó napot, ifiasszony. Hogy van, ifiasszony?

– Jól, édes gyermekeim.

– Hogy megy a bolt, ifiasszony?

– Jól, édes gyermekeim.

Úgy örültek, de úgy örültek, hogy az ifiasszony fürge, mint a gyík, egészséges, mint a makk, s hogy vagyonosodik szemlátomást; el is dicsekedtek vele mindenfelé, amerre csak jártak a furmányos szekerekkel.

– A mi Rozáliánk gyarapszik. Teringette, egyre tollasodik a mi Rozálink. De hát lehet is Bábászéken! Bábászék aranyzék. Bábászék szűz hely... Bábászéken lehet még élni.

Valóságosan kényeztették Rozáli ifiasszonyt. Már a hetvenbe járt, de mégis csak úgy hítták »mlada pani« (ifjú asszony). És ebben is van logika. A király magához kaparintotta az összes értéktelen címeket, és csak őneki szabad azokból adományozni, a nép fogta magát (érezvén, hogy ő is szuverén), a fiatalságot adományozza címnek. Hát mondom, nagyra becsülték, kényeztették Rozáli ifiasszonyt, s mikor néhány évre az ideköltözése után egy kőház építéséhez fogott a piacon – az összes szekeres gazdák szívességéből ajánlkoztak egy-egy forduló útra, kőért, fáért, a zsellérek pedig egynapi ingyenmunkára vállalkozának; alig akadt egy-két lustább, aki húzódék vagy el nem jött, bezzeg azokat is hogy lehurrogták az okosabbak és előkelőbbek.

– Hitvány ember – mondták az olyanról –, nem becsül az semmit; se istent, se papot, se zsidót.

Sőt annyira ment a városi hatóság respektusa, hogy a határtagosításnál a messzetekintő Mravucsán János polgármester felszólalására külön kiharítottak két darabot a beltelkekből, egyet egy esetleges zsidótemplom, egyet pedig zsidó temető számára – holott csak az az zsidó asszonyuk volt.

De mindegy. Hiszen a jövő előttük áll, s ki tudja, mi fénylik abban? És végre is olyan jól esik beleszöni az idegenekkel való közönséges beszélgetésekbe »a bábászéki zsidótemető mellett egy kődobásnyira«, vagy ilyesmit: »a bábászéki zsidótemplom fundusa mellett menve« stb.

Mindezeket pedig nagy irigykedéssel és mérgelődéssel hallgatták a Bábászéknél is kisebb szomszéd városkák, ekképpen nyilatkozván a hátuk mögött:

– Ah, ezek a bábászékiek! Nagyzási hóbertba estek a nyavalyások.

A SZÁLAK GLOGOVÁRA VEZETNEK

Verőfényes tavaszi délutánon könnyű kocsi állt meg Müncz Jónásné boltja előtt, s egy fiatal úr ugrott le a kocsiról – aki, mint már tudjuk, nem más, mint a mi Wibra Györgyünk.

Rozáli ifiasszony, aki éppen künn beszélgetett Mravucsán polgármesterrel és Galba szenátorral, kíváncsian kérdezte a ruganyos léptekkel feléje tartó úrtól:

– Parancsol valamit?

– Müncz Jónásné?

– Én vagyok.

– Esernyőt szeretnék venni.

A két szenátor csodálkozva nézett fel a felhőtlen, derült égre.

– Az ördögbe is – mormogta magában a messzetelektől Mravucsán –, minek ilyenkor az esernyő? – Majd hangosan kérdezte:

– Hová való uraságod?

– Besztercebányára.

Mravucsán még jobban csodálkozott, szinte kedve lett volna kidülszteni a mellét. Mégiscsak nagy dolog az, hogy Besztercéről Bábászékra jönnek esernyőt venni. Szép dolog ilyesmit megélni az embernek, pláne a saját polgármestersége alatt. Gyöngén meglökte Galbát, s halkán súgta:

– Hallotta?

– Ez csak szegényes falusi boltocska, uram. Esernyőt s ehhez hasonló cikkeket nem tartok – felelte Rozáli néni.

– Elég baj az – mormogta Mravucsán uram, a nagy, kifent bajuszát harapdálva.

– De úgy hallottam – szölt újra az idegen –, hogy öreg esernyői volnának.

Öreg esernyők! Pfuj! Mravucsán uram, aki asztmatikus, egyszerre sebes, kurta lélegzeteket kezdett venni, és éppen valami fitymáló szót akart odadöfni az idegennek, midőn egyszerre megvadult lovak rohanása másfelé fordítá a figyelmét. A vásáros nép, mellyel telve volt a piac, szétriadva futott el az út közepéről, a szemközti kovácsműhelyben megszűnt a kalapácsolás, a kovácslegények nagy riongatással futottak a jobbra felállított lacikonyha felé, melynek tűzhelyét a pecsenyéekkel együtt feldöntötte a vágató fogat. A ropogásra megpirított sertészeletek ott henteregtek a porban, fölséges illatuk kellemesen csiklandozván a kovácslegények orrát. A kofák ordítottak, jajveszékelték, némelyek, bátrabbak, leoldván kékes kötényeiket, ezeket lebegtetve riasztgatták a lovakat, ráirányítván őket szerencsésen a csizmadiák sátraira. Valóságos ribillió ütött ki, az egész piac izgett-mozgott, hullámozott. Egy kovácslegény fölkapott egy hatalmas pecsenyedarabot, a kofák utánairamodtak, mire egy másik kovácslegény, hogy segítségére legyen üldözött társának, hirtelen fölragadott a fújtató alól egy izzó tüzes vasat,

azzal rohant a kofák felé, paskolván azt eszeveszetten a kalapácsával, hogy a tüzes szikrák kétölnyire frecsegték köröskörül.

A két pej paripa pedig ezalatt tovább száguldott a korpachi fazekas portékáin keresztül, magával vonszolva egy finom úri bricska roncsait. »No, abból se lesz többé kocsi«, mondá nagy flegmával a kovácsmester, aki bőrköténye alá dugott kezekkel nézte a jelenetet. Alkalmasint valamelyik házfalhoz ütődött a kocsi, s teljesen összezúzódék a hátulsó balrésze; a tengely is kettétört, az egyik kerék lemaradt valahol löcsöstül, saraglyástól, úgyhogy most már kezdett lecsúszni a narancsszínűre festett kas is. A gyeplő, a lovak közé esve, a földet seperte, s valóban szép volt látni a nekiszilajodott állatokat, lelógó sörényükkel, tajtékos szájjal, lila gőzt lövellő orrikaikkal, amint a gazdátlanúság élvezetének mintegy delíriumában, hátraszegett nyakkal vágatván bomlottul, első lábaikkal a levegőben látszottak úszni.

– Szép dögök! – mondta Galba szenátor úr.

– A glogovai pap lovai – jegyzé meg Mravucsán. – Félek, valami szerencsétlenség történt. Menjünk, Galba!

Azalatt, míg Münczné az előljárókkal beszélgetett a boltajtó előtt, felszaporodván a vevők, akiket ki kell szolgálnia, s akik türelemmel vártak az ifiasszonyra, ímmel-ámmal mondta az idegennek.

– Öreg esernyők volnának, uram, bizonyára akad egynéhány a padláson, de azok nem ilyen finom úrnak valók.

– Teringette! Hátha mégis láthatnám őket!

Münczné a boltajtóba lépve, megfogta a kilincset, hogy maga előtt eressze a vevőket, s mindössze a küszöbről tett egy elutasító mozdulatot.

– Biztosítom, hogy ön a kezébe se fogná.

Hősünk azonban nem hagyta magát ilyen könnyen lerázni, utána ment a boltba, s bevárta, míg végzett a vevőivel, akkor újra ismétlé, hogy látni akarja az ócska holmikát.

– Ej, uram, hagyjon békét! Mondom, hogy nem önnek valók. Ez esernyők abból az időből vannak, mikor még a férjem élt, aki értett a javításukhoz, többnyire öszszetört bordázatúak, rongyosak – azonfelül úgy elhányódtak a padláson hasznavehetetlen lom és rongyok között, hogy nem érdemes értük felfáradni. De nem is lehetne. A fiam kiment a vásárba, a szolgálonak orbánc van a lábában, nem mozdulhat, magam pedig, így vásár idején el nem mozdulhatok a boltból egy percre sem.

Az ügyvéd egy ötforintost vett ki a tárcájából.

– Nem kívánom ingyen a szívességét, Münczné asszony, de az esernyőket mindenáron látni akarom. Eresszen hát fel engem magamat a padlásra. Fogja ezt egyelőre.

Münczné utána nem nyúlt a pénznek, s apró szemei, melyek mélyen bent ültek kövér arcának üregeiben, szúrón, gyanakodóan tapadtak az előkelő külsejű ifjúra.

– Most már éppen nem mutatom meg az esernyőket.

– Miért?

– Mert a megboldogult férjem arra tanított: »Sohase tégy olyat, Rozáli, amit nem értesz«, s az én szegény férjem igen bölcs ember volt.

– Persze, persze. Igaza van, ha nem érti, hogy mért ajánlok öt forintot rongyos esernyők látásáért.

– Úgy van, öt forintért valami különbet is láthatna ön.

– Nos, pedig igen egyszerű eset. Az apámnak volt egy ócska esernyője, melyet ő igen szeretett életében, valóságosan ragaszkodott hozzá, megtudtam véletlenül, hogy az a maga férjéhez került, Münczné asszony, most meg akarnám szerezni, mint ereklyét.

– Ki volt az uraságod apja? Talán tudnék a dologról.

Az idegen elpirult kissé.

– Gregorics Pál – mondá.

– Ah, a Gregorics! Megálljon csak! Igen, igen, emlékszem, az a furcsa emberke, ki halála után...

– Az, az! Aki két-kétezer forintot hagyott a besztercei asszonyoknak.

– Tudom, tudom, de őneki nem volt, ha jól emlékszem, fia...

– Igenis, azaz... (zavarba jött, megakadt). Én Wibra György ügyvéd vagyok.

Most már az öreg Münczné jött zavarba.

– No persze. Oh, oh! Ez az én ostoba öreg fejem. Oh, oh, tudom már. Hogyne tudnám! Hallottam már a tekintetes úr hírét. Nagyon örülök, hogy látom a tekintetes urat. Ösmertem a szegény tátiját. Istenem, hogy hasonlít hozzá és mégis milyen milyen csinos. Nagyon ösmertem, ámbár – tette hozzá mosolyogva – nekem nem hagyott kétezer forintot. Jaj, én már akkor is öreg voltam, mikor ő fiatal volt. No, hát csak tessék azokat az esernyőket megnézni. Majd megmutatom az utat, és megmagyarázom, hol vannak a padláson. Tessék utánam jönni. Bárcsak megtalálná az öreg tekintetes úr esernyőjét...

– Ötven forint ütné a markát, Münczné asszony.

Az ötven forint szóra megcsillogtak az öregasszony szemei, mint a szentjánosbogarak. Oh, a jó fiú! – sóhajtá az égre nézve – csak nincsen semmi tetszetősebb az Isten előtt, mint egy jó fiú, aki tiszteli a szülei emlékét! Olyan fürge, olyan eleven lett az ötven forint szóra, mint az orsó, s becsukván a bolt belső üvegajtáját kívülről, gyors tipegéssel vezette Gyurit az udvarra a létrához, s most már maga is föl akart menni, hogy segítségére legyen.

– Nem, nem, maradjon lent, Münczné asszony. Mit szólna a világ – szólt Gyuri tréfálkozva –, ha meglátná, hogy ketten megyünk fel a padlásra?

Rozáli mama vidám kacajra fakadva csapta össze a kezeit.

– Oh, édes tekintetes szívecském! Hol vagyok már én attól? Már nekem a tatája se testált semmit. Pedig valamikor... (Lesimogatta a felborzolt ősz haját elől.) No, hát csak menjen fel, lelkem.

Egy jó félóraig turkált fent a Münczné lim-lomjai közt Wibra Gyuri – mialatt az asszony kétszer is kiszaladt a boltból utána nézni. Türelmetlenné tette az ötven forint.

– Széna-e, vagy szalma? – kérdé, amint végre meglátta háttal lefelé lépegetni a létra fokain. Pedig hiábavaló kérdés volt: esernyő nélkül jött.

– Mindent átnéztem – mondta lehangoltan –, egyik esernyő se az igazi.

A zsidóasszony kedvetlen arcot vágott, tokája fájdalmasan rezegni látszott, a szeme pedig szaporán pilákkolt. – Ájváj, hová tette az az ostoba Jónás? – dörmögte. – Ötven forint! Borzasztó! Jónásnak sohase voltak ösztönei...

– Valószínűleg a férje hordta ezt az esernyőt. Sztolarik úr, a mostani törvényszéki elnök, azt mondja, hogy a kezében látta, biztosan emlékszik rá.

– Hogy nézett ki?

– Piros volt a szövetje, májszínű foltal fölül, a szövet alján keskeny zöldvirágos csík futott körbe; fekete fanyele szürke csontfogantyúban végződött.

Rozáli ifiasszony felkiáltott:

– Ne menjek soha az égbe, ha nem azt vitte a Jónás az utolsó útjára. Mintha most is előttem állna. Azt vitte, istenemre, azt vitte...

– Elég rosszul cselekedte.

Rozáli mama védeni kezdte.

– Mit tudhatta ő, melyiket kell itthon hagyni! Nem voltak ösztönei.

– Tehát vége van! – sóhajtott fel az ügyvéd, aki ott állt a létránál tanácstalanul, szinte megdermedve, mint Marius Carthago romjain; csakhogy az ő Carthagójából a romok se maradtak meg, – elszlott az egész a légtérben, ahonnan építve volt.

Kényszeredetten lépegetett ki a kapuján a kocsijához, az anyóka most már lomhán topogott utána, jobbra-balra dülöngélve, mint egy hízott lúd. Künn az utcán azonban egyszerre élénken megragadta a Wibra Gyuri gallérját.

– Ej, nini. El is felejtettem volna. Hiszen éppen itthon van a Móric fiam, aki mészáros Ipolyságon, és juhokat jött venni. A Móric fiam mindent tud, és sohase menjek az égbe (Rozáli mama, úgy látszik, jobb szeretett idelent a földön maradni), ha az nem nyújt valami felvilágosítást a veres esernyőről. Menjen csak, tekintetes lellem, egyenesen a vásártérre, a birkák közé, és szólítsa meg ott a legszebb embert, és az lesz a Móric fiam... roppant szép, különösen szép a Móric. Csak szólítsa meg és ígérje neki az ötven forintot. Ne menjek soha az égbe, ha a Móric nem mesélt nekem valamit erről az esernyőről. Mert mikor a szegény Jónásom elveszett, a Móricka ment őt felkeresni, s megtalálván a fonalat, nyomról-nyomra, faluról-falura követte, kérdezősködően, kutatóan, míg végre minden kiviláglott (Rozália mama könnyezve nézett fel az égre). Oh, Jónás, Jónás mért tetted azt

velünk? Ha már elment az eszed, mi szükség volt utána menned neked is? Van a te fiaidnak elegendő.

Megkapaszkodott volna már Wibra Gyuri a szalmaszálban is, szó nélkül sietett tehát a bocskortalp– és halinaárukkal rakott sátrak között a templom háta mögé, a vásártérre.

Egy kis kérdezősködéssel ráakadt Müncz Móricra, egy tömzsi, kövér emberkére, olyan szeplős arccal, mint egy pulykatojás. Rút volt, mint egy faun. A derekáról egy sásalakú acél fityegett, s jobb karjára ökörfej volt kivetovírozva.

Éppen egy kajlaszarvú tehénre alkudozott. Az eladó, egy lesti szűcsmester, mennyre-földre esküdözött, hogy ehhez fogható tehenet még nem vett élő ember Bábászéken.

– Mert ez megeszi a szalmát is – mondá –, és mégis tizennégy icce tejet ad naponkint.

– Ostobaság! – felelte fitymálva Müncz Móric –, nem vagyok én borjú, aki szopni fogja, hogy nekem a tejelését dicséri kend, mézárós vagyok, aki levágja és kiméri.

– Hát ez már igaz – hagyta rá a becsületes szűcsmester és a saját iniciatívájából engedett a tehén árából öt forintot.

Ez még kevés lehetett Móricnak, mert körültagogatván a jószágot, nagyot csapott a lapockájára. »Mennyi csont!« – kiáltott fel kétségbeesve, aztán kipeckelte száját és fogait nézegette.

– Ah, hiszen nincs már ennek foga se!

– Mit beszél az úr fogakról? – mordult fel a becsületes szűcs. – Csak nem akarná talán kimérni a fogakat is?

– De rúg is a rusnya állatja!

– Ej, mit, holta után nem fog rúgni; pedig reményilem, csak holta után szándékozik kimérni.

A becsületes szűcs nevetett a saját megjegyzésén, s mert az jó hangulatba ejtette, e jó hangulatában megint engedett öt forintot.

Még ez is kevés lehetett Móricnak, mert még mindig nézegette a Bimbót, hogy új és új hibákat fedezzen fel benne, midőn ott termett Wibra Gyuri és megszólította magyarul:

– Jöjjön csak egy szóra, Müncz úr!

Arra, hogy a vevőjét elhíjják, ijedtében még lejjebb szállott öt forinttal a szűcs, és most már tenyerébe csapott az okos Móric, aki mindég estefelé vásárolt ama reményvesztett tulajdonosoktól, kik egész idáig nem bírtak túladni a jószágon.

– Mi tetszik, uram?

– Valamit szeretnék öntől venni, ami sem az enyém, sem az öné.

– Nos, ilyen portéka elég sok van a világon – vigyorgott Móricz. – Biztosítom, hogy igen jutányosan adom.

– Menjünk egy kicsit odébb innen!

Gyuri elvezette, ki a sokadalomból, a város közkútjához, ahol egy terebélyes tiszafa nyújtott árnyékot. Ez a fa, melyet sorompóval vett körül a nemes város, s két oldalról padot állíttatott alája, szintén hozzátartozott Bábaszék jövődjéhez: a pézsmaszagú, aranyzöldbe játszó bogarak, melyek keskeny, hosszúkás leveleit ellepték, s némely orvosságok készítéséhez kellenek, e *hólyaghúzó izgoncok* (ahogy a tudósok hívják őket) megannyi argumentumok lehetnek a felsőségnél, hogy Bábaszék is megkapja egykor a patikát.

A bábaszéki menyecskék sokszor vittek ilyen bogarakat bögrékben azelőtt Zólyomba, hol a patikáros megvette egy pár garasért, de utóbb statutummal tiltá el ezt a machinációt a nemes város, mondván: »A fához patika dukál. A bogarakat nem engedjük kivinni«... Tudja ám a leckéjét a messzetekintő Mravucsán!

Gyuri elbeszélte röviden, mi járban van, hogy ereklyének szeretné megszerezni az apja kedvenc esernyőjét, melyet az öreg Jónás hordott magával.

– Tud-e valamit felőle?

– Tudok – felelte Móric kedvetlenül, mert meglehetősen leesett az álla, hogy ilyen csekélyeségről van szó.

– Ötven forintot ajánlok fel, ha útba igazít, és sikere lesz.

Móric ijedten kapta le sikkját. Ötven forint egy ócska esernyőért! Hah, ez talán maga a kóburgi herceg Szentantáról! Egyetlen szemvillanattal észrevette most, milyen finom ruhában van.

– Meg lehet találni az esernyőt – mondá feltűnő mohósággal, majd gondolkozva tette utána a mérséklő »úgy hiszem«-et.

– Beszéljen el mindent, amit tud!

Hallgatott egy darabig elmélyedve; apjára vonatkozó emlékei kuszán voltak összehányva a fejében, mint a tövisboglya.

– Igen, igen az esernyő! Hol is volt csak? Tizennégy, tizenöt éve annak, hogy apám eltűnt, sok részlet elhalványodott emlékezetemből, de azt bizonyosan tudom, hogy a fölkeresésére indulván az öcsémmel, Podhrágyon találtam fel az első szálat, melyen elindulva, útját követhettük. Podhrágyon még teljes eszénél volt, néhány apróságot eladott a falubelieknek, a korcsmában meghált, s egy ócska pecsétnyomót vett bizonyos Raksányi nevű kurtanemestől, két forintért. Nagyon eszénél volt, mert ezt a pecsétnyomót, mikor a Garamból kifogták, megtaláltuk a zsebében s ötven forintért adtuk el egy antikváriusnak, mert kisült, hogy Mohorai Vidnek volt a pecsétje, az Árpád-korból.

– Szép, szép, de ezek a részletek engem nem érdekelnek, Móric úr – szólt közbe hősünk türelmetlenkedve.

– Majd meg tetszik látni, hogy érdekesek.

– Az meglehet, de nem vonatkoznak az esernyőre.

– De bizony arra is vonatkoznak. Csak figyelemmel tessék hallgatni. Podhrágyon megtudtam, hogy onnan Abellovára ment. Hát én is Abellovára mentem. Az itt

előadottak szerint máris gyanakodni kezdtem, hogy az öregem elméje elborult, úgyis mindig hajlott a búskomorságra. Itt ugyanis elbeszélték nekünk, hogy az *angyalos krajcárokat* négykrajcárjával váltogatta be a falubeliektől. Később azonban kitűnt, hogy tévedtem a föltevésessel.

– Hogyan? Még mindig nem volt bolond?

– Nem, mert néhány nappal utána két zsidó legény járt Abellován, akik egy-egy tarisznya angyalos krajcárt hoztak magukkal, amiket viszont az abellovaiak váltogattak be három krajcárjával – tudván, hogy az angyalos krajcárok négyet érnek.

– Eszerint lehetséges...

– Nemcsak lehetséges, de bizonyos, hogy a két fiatal csaló bírta meg az angyalos krajcárok bevásárlásával az én becsületes öregemet, aki így tudtán kívül lett bűnrészessé. Mégis valószínű, hogy már az esze nem volt egészen a helyén, mert különben nem engedi magát beugratni. Abellováról átment a Vizoka Hora nyírerdőn át Dolinkára, de itt semmi különöset nem bírtunk felfedezni az ő viselkedéséről, pedig két napig volt itt, ellenben bizonyos, hogy az utána következő faluban, Sztrecsnyón, már utánaszaladtak a gyerekek, és csúfolták, mint egykor Illés prófétát, ő meg szétbontván batyuját (nem Illés próféta, de az én tátim) árucikkelyeivel dobálta őket. Ötven év múlva se felejtik el ezt a napot Sztrecsnyón, midőn kókusz-szappanok, kalárisok, bicskák és harmonikák hulltak, mint az égi manna, a nép közé. Azóta példabeszéd is lett, amint hallom, hogy: »*Egyszer járt Sztrecsnyón bolond zsidó!*«

– Ördög vigye Sztrecsnyót! Térjünk már egyszer a dologra!

– Ott vagyunk már. A veres tornyú Kobolnyikon már batyu nélkül látták szegény apámat, az egyik kezében bottal, a másikban esernyőjével hadonászva a ráuszított kutyák ellen. Kobolnyikon tehát még megvolt az esernyője.

A Móric szeplős arcán könnyek kezdtek folyni, úgy elérzékenyült, úgy elfogódott a szíve ezeknél a részleteknél, a hangja is tompa lett és végtelenül lágy.

– Sokfelé kutattunk aztán a környéken, de csak Lehotán tudtunk meg róla valamit. Egy zivataros nyári éjszakán oda kopogtatott be a falu szélén lakó csőszhez – de az, mikor meglátta, hogy zsidó, kikergette. Nem volt már akkor se kalapja, se esernyője. Csak a nagy kampós botja, amellyel annyiszor kergetett bennünket gyerekkorunkban.

– Ah, igen, kezdem már érteni az ön terjengősségét. Az esernyő a Kobolnyik és Lehota közti területen veszett el – ezt akarja kimutatni.

– Igen.

– Elhiszem, Móric úr, de ez csak annyi, mint semmi. Apja talán elhajította az erdőben, sziklák között. S a legjobb esetben, ha megtalálta valaki, elvitte a búzaföldjére, hogy a madárijesztőt öltöztesse fel vele félelmetesebbre.

– Nem az történt. Tudom, mi történt.

– Ugyan?

– Véletlenségből tudtam meg, mert nem az esernyőt kerestem, bántam is én az esernyőt, hanem apámat. A »Kvet« hegységben egy fazekassal találkoztunk. A fazekas, aki gyalog ballagott a szekere mellett, nagyon beszédes ember volt. Mint minden utastól, tőle is megkérdeztem, nem látott-e jártában-keltében egy ilyen és ilyen kinézésű zsidót? »De bizony, láttam«, felelte, »hetekkel ezelőtt Glogován, éppen egy felhőszakadáskor, feltűnt nekem, amint egy ázó kisgyerekre, egy ház eresze alatt ráborította esernyőjét és továbbment.«

Az ügyvéd élénken ugrott fel:

– Ohó! Csak tovább, tovább!

– Nincs tovább, uram, csak ennyit tudok, de ez bizonyos. A fazekas leírása mindenben atyámra talált, s azonfelül Glogova közte esik Lehotának és Kobolnyiknak.

– Ez már értékes adat! – kiáltott fel az ügyvéd s kivett a tárcájából egy ötvenest. – Fogja ezt a szívességéért. Isten áldja meg.

Elrohant, mint a vizsla, mely végre megszagolta az igazi nyomot. Hajrá! Utána! Átugrott egy garádon, hogy hamarabb átgázolhasson a borókabokrok között az útra, s minél előbb ott lehessen a kocsjánál. Röpülni szeretett volna tudni.

Ment, ment, de amint egy percre megállott, túl a mézeskalácsos-sátrón, egy gyékénynél, hol a túrócszentmártoni Matica nyomtatványait árulta a zólyomi könyvkötő, s olvasni kezdé az egyik maghinto versezet kezdő sorait:

Tótok, amit mondok, nem valami titok
Kik rosszat akarnak, nem jó barátitok -

egyszerre csak megint előtte állott Müncz Móric.

– Engedje meg – szólt –, hogy utána futottam, de eszembe jutott, hogy egy jót tanácsot adhatok.

– Kérem.

– Annyi glogovai ember van most itt a vásáron, hogy kidoboltathatná a nagyságos úr – nem tudom, jól címezem-e?

– Túlságosan jól – felelte az ügyvéd.

– Kidoboltathatná, hogy aki tud az évek előtti esetről az ernyővel, ha jelentkezik, jutalmat kap. Meg vagyok győződve, egy óra múlva már biztos adatai volnának. Egy olyan kis faluban mindent tudnak.

– Fölösleges – jegyzé meg az ügyvéd –, mert magam indulok Glogovára, azonnal. Mindamellettt köszönöm szívességét!

– Ah, uram, én köszönöm. Valóban hercegileg jutalmazott oly csekélységért. Szinte szégyenlem magamat. A patvarba is, ötven forintot. Egy forintért is elmondtam volna.

Az ügyvéd elmosolyodott.

– Én meg ezeret is megadtam volna érte, Móric úr.

Azzal sietve fordult be a kékre festett kapujú Schramek-ház mellett, melynek tövében a kackiás zelevnyiki menyecskek árulták hosszú mogyoróláncaikat, nagy garmadákba rakott hagymakoszorúikat stb., és ahol még pénz helyett jobbadán csak termények képezték a csereértéket. Móric azalatt elálmélkodva nézett utána, míg csak láthatta. »Ezer forintot is adott volna!« – tűnődék, s aztán fejcsóválva ballagott a lesti szúcstól megvett tehénkéje felé.

A FÜLBEVALÓ

A Schramek-házzal átellenben, egy kicsit srét, a nyitott ablakú kocsmából nagy vásári vígság zengett ki. Azaz, bocsánat, vendéglőből – a bábaszékiek így szereték nevezni és méltán, mert megvetvén a falusi kocsmák egyszerű borókaköteget, az arisztokratikusabb forgács-bokréta lengedezett homlokzatáról. Messziről kihallatszott a pelsőci vályogos cigányok cincogása. Kandi tót menyecskék, »békába« igazított hajjal, kacér főköthőkben, melyekből a fül irányában egy-egy ingerkedő csipkekocka fityeg le, sugár termetű leányzók, piros pántlikával a kender-szösze hajfonatukban, beleskelődnek az ablakoknál, s a csiklandozóbb nótáknál táncra perdülnek künn az utcán.

De a kíváncsiság még a nótánál is hatalmasabb. Egyszerre beszűnik a dévaj ugrándozás, mivelhogya nagy sokaságtól követve Fiala János, a város hajdúja közeleg, nyakában a nagy dobot cipelve. Megáll és lélekszakadtából kezdi verni.

No, ugyan mi nevezetes történhetett? Talán a Mravucsánné zsenge libái vesztek el a legelőről?

Tízen is kérdezik Fialát, mi történt, de Fiala a világért sem veszi ki szájából a pompásan égő »zapekacskát«⁵, s különben is önérzetesebb férfiú, mintsem magánúton közölje, ami hivatalos.

Előbb tehát eldobolta a verset, s csak azután kiáltá stentori hangon, a verő pálcákkal gesztikulálva, ami következik:

»Adatik tudtára, akiket illet, hogy egy arany fülbevaló zöld drágakővel elveszett a téglaegetőtől a templomig terjedő úton. A becsületes megtalálónak, aki a város-házára behozza, illő jutalom biztosíttatik.«

Gyuri is megállt egy percre a dobszóra, meghallgatta a hirdetményt, s nevette, minő fogakat csináltak maguknak a menyecskék és leányok.

– No, én ugyan vissza nem adnám, ha megtalálnám – szólt az egyik.

– Arany tűt csináltatnék belőle a hajamba – mondá egy másik.

– Pislants rám, istenkém! – fohászzkodott fel, szemeit a magasba vetvén, a harmadik.

– Ne az égre nézz, te golyhó, ha meg akarod találni, de le a földre – figyelmezteté a negyedik.

Hanem biz azt a sors úgy rendezé, hogy éppen olyan valaki találja meg, aki nem akarja. S ez Wibra Gyuri volt. Alig lépett néhányat, midőn egyszerre nevetni kezdett rá a porból a lába alól egy parányi zöld szem, akkora, mint egy borsó.

---

⁵ Cserép-pipa, melyet a tótok megtöltve a parázsba kaparnak s egy darabig ott hagyva, kezdik csak színi.

Lehajolt, fölvette, hát éppen a hirdetett arany fülbevaló volt a smaragdkövel. Hát ez is csak bosszúság, mikor úgy siet valaki. Nem tudta éppen más megtalálni, abból a sok száz emberből, aki az utcán lődörög! De már mindegy, a zöld szem olyan nyájasan nézett rá, nem dobhatja vissza, hogy egy utána következő bocskor esetleg összetapossa. Ugyan ki visel ilyen finom ékszert? Ej, akárki, ha már megtalálta, elviszi a városházára, abba bele nem törik a dereka, úgylis tíz-húsz lépés ide.

Befordult a városház ódon kapuja alá, hol bőrvedrek lógtak le a boltozatról imponálón, a szögletbe lökve pedig egy rozoga kaloda borongott (Sic transit gloria mundi), fölment a garádicsokon, és benyitott a tanácssterembe, ahol a hosszú zöld asztalnál együtt ült a szenátus, egy felette komoly és sürgős ügyről tanácskozáván.

Valóban kellemetlen eset volt szőnyegen. A város tulajdonát képező Liskovina erdő csősze jött lihegve azzal a jelentéssel, hogy ismeretlen, úri ruházatú férfit talált felakasztva egy fán – ímhát mi történiék a holttesttel?

Éppen ebben főtt a szenátus feje most, s látszottak az összeráncolt homlokokon a nagy lelki tusák.

Konopka szenátor kifejtette, hogy a dolognak az a rendje, behozni az akasztott embert a temetői bódéba, s egyúttal értesíteni a szolgabíró, tekintetes Géry Mihály urat, hogy a járási orvossal, aki fel fogja boncolni, a helyszínén megjelenhesen.

Galba fejét rázta; Galba mindenha diplomata volt, most is furfangon jártatta esztét. Ő – úgymond – legokosabbnak tartaná nem szólni semmit, nem írni semmit, hanem elvonszolni nagy titokban a halottat kétszáz lépésnyire onnan a »Kvaka« nevű nyírjesbe, amely már a travniki határhoz tartozik. Hadd találják meg a travnikiak!

Mravucsán ingadozott, hümmögött, fészkelődött, fejét vakarta, s végre is elkezdett zsörtölődni, hogy roppant fullasztó meleg van, s hogy köszvény hasogatja a kezét, hogy a szenátori asztalnak mozog az egyik lába, nosza hamar alája kell dugni valami ócska megyei rendeletet. Várta azalatt, hogy a többség döntsön. A többség a Galba részén volt. Csakhogy a Galba-párt ismét két részre szakadt. A szoroson vett galbaisták a holttest átcsempészését kívánták a travniki határra. A mérsékeltberek, Kozsehuba András pótindítványa folytán, eltérőleg a Galba mamebukjaitól, megelégedtek volna azzal is, hogy ott helyben a fa alatt, ahol felakasztotta magát, kaparják be az anyaföldbe a szerencsétlent, – ők csak azt akarták kikerülni, hogy ne vigyék keresztül az egész határon a temetőig, ami okvetlenül bekövetkeznék, ha a szolgabíró értesítenék az esetről, s roppant hátrányokkal járna a bábaszékiekre nézve, miután tudvalevőleg jégveréstől kellene tartaniok.

– Ostoba babonaság! – pattant föl Konopka.

– Hiszen igaz, igaz, Konopka uram, de ki tehet róla, ha már egyszer a nép mégis azt hiszi – erősködék a Kozsehuba-párti Fajka szenátor.

Konopka mérgesen ütött a pecsétgyűrűs kövér kezével az asztalra, mire templomi csönd támadt.

– Szomorú az, hogy egy szenátor beszél így. Biztosítom kegyelmeteket, hogy ama szegény hulla miatt ugyan ide nem dirigálja az Úristen a jeges felhőit. Egy az ördöghöz fordult ember kedvéért nem sújt ezer olyat, aki az ő oldalánál maradt, pláne olyanformán, hogy éppen csak a bűnöst ne érje a büntetés. Micsoda Isten lenne az!

Mravucsán föllélegzett ez ékes szavakra, melyek láthatólag meghökkentették az egész magisztrátust, felösméré legott a szerencsés percet, s mint egykor az ökörszem a sas szárnya alatt, följebb próbált röpülni magánál a sasnál.

– Ami úgy van, az úgy van – ropogtatá a szavakat, helyre rángatván dókáján a félrecsúszott vitézkötést –, s következésképp határozatilag kimondom, hogy a felhozott oknál fogva jégverés nem lesz.

Felugrott erre Fajka uram, mint egy hörcsög.

– Az mindegy! Bár lenne, ha már úgy van. Mert ha egyszer az egész város bebiztosít a triesztinél, nem látom be, mi különbség, ha van, vagy ha nincsen jégverés. Sőt jobb, ha van, mert a bábaszékiek, ahogy én ösmerem őket, ha a hullát keresztülviszik a határon, értéken felül biztosítják a vetéseiket. Itt a szerencsétlenség nem a jégverésben, de a keresztülvitelben van.

De iszen, nagy debatter Fajka uram, megint fején találta a szöveget: a Galba– és a Kozsehuba-pártiak fel voltak villanyozva.

– Milyen agyvelő – rikkantott fel Kozsehuba.

Az agyvelőről eszébe jutott Galbának a boncolás – per associationem idearum –, és élénken veté közbe:

– Minek azt az embert felboncolni? Úgyis tudjuk, ki. Kutya legyen, ha nem a biztosítótársaságnak valami kapzsi ügynöke, aki azért akasztotta fel magát itt nálunk, hogy belekergesse a lakosságot a biztosításba. Hiszen olyan világos, mint a nap.

– Bolond kend, Galba! – zúdult fel Konopka indulatosan.

Amire kitört a háborgás, a féktelen zaj, a szenátorok felugráltak, s ahogy Fiala hajdú szokta mondani, fölfortak a város bögréi, minden szem a polgármesteren csüngött, a kanálon, aki a fölösleges habot leszedje.

De a polgármester a molnárkék dóka magas galléréjába húzta a fejét, szinte eltűnt, mint a felkorbácsolt hullámok közt a boly, tanácstalanul harapdálta a bajuszát, hogy mit tegyen, mit mondjon most, mikor egyszerre benyitott az ajtón Wibra Gyuri... Hiába, a hatalmasok tekintélye fölött a gondviselés örökdik!

Látván a különös idegent, aki egy-két órával előbb ócska esernyőt akart Müncznénél venni, hirtelen kirúgta maga alól a széket, s rohant feléje sebbellobbal, hadd higgyék a szenátorok, mintha valami roppant sürgős és fontos dolga lenne az érkezővel.

– Ah, uram – szólít mohón –, ön engem keres?

– Ha ön a polgármester.

– Természetesen, oh, természetesen. (Ki is lehetne más a polgármester Bábaszéken, mint Mravucsán?)

– Egy fülbevaló végett doboltak.

– Igen, igen, doboltak.

– Megtaláltam a fülbevalót, itt van.

A polgármester arca a megelégedéstől sugárzott.

– No, ez már becsület, uram. Ezt már szeretem. Az én polgármesterségem alatt még nem veszett el fülbevaló, csak ez, és ez is megkerült. Ezt nevezem én hatósági rendnek.

Aztán a szenátorok felé fordult:

– Egy óra előtt küldtem el Fialát a dobbal és már itt van a fülbevaló. Ilyesmit Budapestén se produkálhatnak. Ilyesmi csak Bábaszéken van.

Eközben észrevette, hogy az idegen úr távozni készül, gyanús mohósággal kezdte marasztalni.

– De mi az? Csak nem akar elmenni? Az ördögbe is, uram, ezért jutalom van ígérve.

– Nem tartok rá igényt.

– Ó, még mit? (Rosszallón csóválta a fejét.) Ne tessék, kérem, ilyet mondani! Nem tudom, melyik apostolnak a levelezésében vagyon, hogy: Nem áll vala pedig minden édesség aranyból és ezüstből. Úrfi, úrfi, ne ilyen könnyen a szerencsével! Láthatlanban csak a szegény ember adta el azt az ördögnek, amiről nem tudott, és aztán nagyon megsajnálta. Egy mesében van így.

– Igaz, megsajnálta – felelte mosolyogva az ügyvéd, kinek eszébe jutott a népmese –, de itt bajosan foroghat fenn ilyen eset.

– Ön nem is álmodja talán, kié a fülbevaló.

– Ugyan kié?

– A glogovai pap húgáé.

Gyuri úr gúnyosan biggyesztette el a száját.

– No, no, ne okoskodjék, csak jöjjön be egy percre, nem bánja meg.

– Hova menjek be?

– Ide a mellékszobába.

A polgármester erőszakkal ott akarta tartani, hogy időt nyerjen, míg eldől az akasztott ember jövője, belecsimpaszkodott Gyuriba, s magával vonszolta.

– De uram, nekem dolgom van.

– Mindegy, be kell jönnie.

S ezzel kinyitván a mellékszoba ajtaját, valóságosan belökte Gyurit maga előtt.

– Kisasszony – kiáltá be a fiatalember háta mögül –, itt hozom a fülbevalóját!

Erre a szóra hirtelen fordítá meg a fejét egy fiatal leány, ki térdelő helyzetben hideg borogatásokat rakott a díványon fekvő idősebb nőnek a váll-lapockájára.

Gyuri nem volt elkészülve e jelenetre, szokatlan zavar és gyámoltalanság vett rajta erőt, mint akit egy elkövetett illetlenség ólomsúlya megzsibbaszt. Az idősb nő félig levetkőzve feküdt a díványon, a sérült jobb válla (igen sovány és dísztelen váll) éppenséggel meztelen volt, s látni lehetett a borogató rongy környékén a test resvedt fehérségét.

Valami bocsánatfélélet mormogott, az ajtó felé hőkölve. Mravucsán útját állta. »Ohó, hó! Nem harapják le az orrát!«

A fiatal leány, kinek rokonszenves, kedves arca csak egy pillanatra csillant meg üde szépségében, hirtelen egy ruhadarabot dobott a sebesültre, s a másik percben már felugrott térdelő helyzetéből.

Ah, de milyen gyönyörűséges sugár alak volt. Úgy tűnt fel Gyurinak, mintha egy meghajlott liliom egyenesednék ki könnyed, rengő pompájában.

– Ez a fiatal úr megtalálta és elhozta a fülbevalóját, kisasszony.

Keresetlen mosoly hasadt ki ajkszélein (mintha tavaszi napfény sütné be a polgármester zordon, szürke dolgozószobájába), elpirult kissé, s aztán egy tiszteletteljes pukkedlit csinált a becsületes megtaláló előtt, egy igazi bakfispukkedlit, ügyetlent és mégis bájosat.

– Köszönöm, hogy olyan jó volt. Kétszeresen örülök most neki, mert már keresztet is vettem rá.

S kezébe vevén a kis függőt, elkezdte a két ujjá közé fogva himbálni, mintha valami láthatatlan piciny harangnak lenne a látható nyelve, és a féloldalt hajlított gyönyörű fejét is annak megfelelőleg lóbázta. Igazi nagy gyerek volt még – csak olyan hirtelen nőtt, mint a topoly.

Gyuri érezte, hogy most szólnia kell valamit, de ahhoz a csicsergő üde gyermekhanghoz nem talált a fejében feleletet. Ez a gyermek megzavarta. S azonfelül valami sajátságos édes illat terjengett a »kancelláriában« (ahogy az egyszerű szobát nevezték a szokott bábaszéki nagyzással), mely elbódította.

Ott állt gyámoltalanul, szótlán, mintha várna valamit. Talán azt, hogy az a láthatatlan kis harang megszólaljon? Vagy talán a jutalmat?

Valóságosan kínos volt ez a csönd. Persze a helyzet, a kényes helyzet okozta.

Végre is látta a leány, hogy a becsületes megtaláló nem távozik, s megtörte a csendet.

– Ó, istenem, majd elfelejtettem volna az örömtől, hogy én ezért... hogy is mondjam csak...

Villámhirtelen észrevette most Gyuri a közelgő mondatot (veszély idején ruganyossá válik egy pillanat alatt az ellankadt elme), s ösztönszerűleg a nevét lökte közbe, mint védőpajzsot.

– Én dr. Wibra György vagyok, Besztercéről.

A bakfis örömmel csapta össze a kezecskéit.

– Szent isten, milyen szerencse! Hisz éppen doktorra van szükségünk. A szegény madame...

Ez a kis félreértés éppen kellett. Ez, mint az itatóspapíros, fölszíja a téntát, egyszerre elnyelte a beállott zavart.

Gyuri elmosolyodott.

– Sajnálom, kisasszony, de én nem olyan doktor vagyok, hanem csak ügyvéd.

A bakfis elszontyolodott erre a baklövésre, sőt el is pirult, de annál élénkebb lett Mravucsán:

– Mit mond? Hogy ön a Wibra, a híres fiatal Wibra? No, ez derék! Ki hitte volna? Az ördögbe is, most már értem. (Mravucsán a homlokára ütött.) A tekintetes úr nyilván valami bűnügyben kutat. Mindjárt eszembe juthatott volna a Müncznénél. Forgós adta, ilyen úr nem vesz ócska holmit ok nélkül. – Ej no, az Isten hajította ide, mert éppen olyan bonyodalmas dologról tanácskozunk odabent, hogy kicsi az eszünk hozzá. Oh, oh, Veronka kisasszony, milyen véletlen, hogy éppen a leghíresebb ügyvéd találja meg a fülbevalóját.

Veronka odanézett lopva a leghíresebb ügyvédre, csak most látta, milyen csinos, milyen uras, szíve ijedten kezdett dobogni a gondolatra, hogy majdnem megkínálta már az öt forinttal, amennyit Mravucsán tanácsolt jutalmul adni az esetleges megtalálónak.

Mravucsán ellenben sietett széket tolni az ügyvédnek, s bizonyos aggodalommal jártatta végig tekintetét a rendetlen kancellárián, ahol szembántó összevisszaságban heverték iratnyalábok, zálogba leszedett ködmönök, halinák, üres poharak és palackok, mivelhogy szenátor uraimék minden per után áldomásadásra is ítélik a feleket, s ebben a szobában isszák meg – mert úgy kell annak lenni, hogy a magukból kiadott igazság után új igazságot kell ismét magukba szedniök, ami pedig tudvalevőleg a borban van. A kancellária kinézése igazán lehangolta volna e percben a polgármestert, ha szemébe nem ötlük a falon függő főispán, báró Radvánszky. Ez mégis valami méltóságteljes, ünnepélyes pompát kölcsönzött a szobának. Szívéből óhajította, hogy bárcsak megelevenülne őméltósága, és láthatná itt ezt a szokatlan díszes társaságot.

De miután őméltósága nem akart megelevenedni, ő maga adott kevély érzelmeinek kifejezést:

– Szegény ember vagyok, de nem adnám száz forintért, hogy ilyen társaságot tisztelhetek a kancelláriámban. Forgós adta, ez már valami, a leghíresebb ügyvéd a megyéből és a legszébbik kisasszony...

– Ugyan, Mravucsán bácsi! – kiáltott fel Veronka és kigyulladt az arca a szégyenkezéstől, mint a fáklya.

– No, no – kérlette Mravucsán –, ami igaz, igaz. Nem kell szégyenleni, kicsikém, ha az ember szép. Én is szép voltam, de sohase szégyelltem ezért magamat. S végre is a szép arc nagy segítsége a fehérszemélynek. Igaz-e, ügyvéd úr?

– Nagy szerencse – felelte Gyuri felrezenve, szinte gépiesen.

Mravucsán a fejét rázta:

– Maradjunk csak amellett, hogy segítség, mert a szerencséből könnyen lehet szerencsétlenség és a szerencsétlenségből szerencse, mint ahogy most is történt, hogy a mai szerencsétlen kimenetelű eset nélkül nem lenne most szerencsém mindnyájukat itt szemtől szembe látni.

– Hogyan? – kérdi Gyuri – valami szerencsétlenség történt?

Veronka akart felelni, de a bőbeszédű Mravucsán megelőzte: – Történt, történt, de lassan-lassan semmi nyoma se lesz; a fülbevaló immár megvan, a madame válla is megvan, csakhogy egy darabig kék lesz, de az ördögbe is, nem a szín teszi a vállakat... és végül a kocsi is meglesz, mihelyest a kovács megcsinálja.

– Ah, hát az eltört kocsi, melyet a megvadult lovak elragadtak a piacon...

– A mi kocsink volt – mondá Veronka –, a téglaegetőnél megbokrosodtak a lovak, a kocsis kezéből kiesett a gyepő, és mikor utána próbált hajolni, maga is kifordult a kocsiból. Mi aztán leugrottunk nagy rémületünkben, nekem semmi bajom se lett, de a szegény madame megütötte magát; istenem, talán baja is lesz. Nagyon fáj még, madame Kriszбай?

Madame Kriszбай felnyitotta eddig behunyva tartott apró, szúrós, sárga szeméit, s mindjárt az első, amit a világból megpillantott, a Veronka rendetlenségbe esett frizurája volt.

– Igazítsa meg a fejét – figyelmezteté franciául, aztán nyögött egyet-kettőt, és újra bezárultak a szempillái.

Veronka ijedten kapott a hajához, hát csakugyan lekapcsolódott az egyik fonat.

– Jaj, a hajam! – sikoltott fel kislányosan, s mind a két kezét odatapasztá, majd egész halványfehérré válva dadogta: – A hajtűim is kiestek, amikor leugrottam, nemcsak a fülbevaló. Istenem, mit csináljak?

– Eressze le a másik fonatot is – javasolta Mravucsán. – Úgy ni! Isten úgy segítjen, szebb így. Hát nem igaz, ügyvéd úr?

– Szebb, szebb – veté oda Gyuri hanyagul, amint most kénytelenül ráveté tekintetét a két sötétkékbe játszó bársonyos varkocsra, mely a madonnaarc körül kezdődék, s egész le, az ezervirágú fodros szoknyácska aljág lógott le.

Ez hát a glogovai pap húga! Hihetetlen! Talán csak álmodik. Nem így képzelte ő a paphúgokat. Elhízott, kacsajárású, piros-pozsgás hűgok ezek, akik idők jártával hasonlítani kezdenek a plébánosaihoz; pomádé-illatuk van és tokájuk. Toka nélkül nincs a parókiákon szépség.

Az ügyvéd igyekezett szóhoz jutni.

– Képzelem, nagyon megijedt.

– Nem nagyon. Nem is tudom, hogy egyáltalán megijedtem-e. De most kezdek már félni. A testvérem kétségbe lesz esve.

– A pap?

– Igen, a pap. Ő nagyon szeret engem, odalesz, hogy nem jöttünk haza, pedig nem tudom, hogyan és mikor mehetünk.

– No bizony – szólt közbe biztatólag Mravucsán –, a lovak megvannak, kocsit pedig majd szerzünk kölcsön.

Veronka háta megborzongott, megrázta a fejét, a két nagy varkocs szemkápráztatón hánykolódott, suhogott a válla körül.

– Én azokon a lovakon? Soha.

– Ej, kedves kisasszonyka, nem kell a lovakat komolyan venni. Nincsen azokban állandó karakter. Mert miből ered a dolog? A téglaegetőnél ott van az a hóbortos szélmalom, mert istenem, egy városban mindennek lennie kell. A világ halad. Bizony halad az, akárhogy nem akarja is Fajka szenátor uram. Hát ott van, mondom, az a szélmalom. Én csináltattam, mert mindig csúfoltak bennünket, hogy vizünk nincs. No jó, befogom hát a szelet, az őrljön. Persze, hogy a lovak ezt nem így veszik; jóvérű felföldi lovak és még sohasem láttak olyan óriás szárnyú állatot forogni a levegőben. No hát, megijedtek és megbolondultak. Nem lehet azt tőlük rossz néven venni. De ha most kipárolog fejükből a félsz, szép csendesen hazaviszik a kisasszonykát, mint a parancsolat.

– Nem, nem, én már félek ezektől a lovaktól. Oh, milyen rettenetesek voltak! Ha látta volna! Jaj, egy tapodtat se megyek velök. Hiszen én magam gyalog is útra kelnék, de a szegény madame Kriszбай...

– No, csak az volna szép – szörnyülködött Mravucsán –, hogy gyalog ereszem el az én legkedvesebb papomnak az ő húgocskáját azzal az ő piskóta lábacskaival. Uj huh! Az lenne csak! Hogy ballagna a mi kis szentünk a hegyes köveken tip-top, tip-top, az everlasting topánkában. Bizony azt mondaná az én kedves főtisztelendőm: »No, ugyan komisz ember a Mravucsán barátom, akit én annyiszor megvendégeltem, tejbe-vajba fürösztöttem, hogy mégis így világnak ereszti a kedves kincsemet.« No, csak az volna szép, inkább a tulajdon hátamon vinném el a kisasszonyt a glogovai parókiáig.

Veronka hálásan nézett Mravucsánra, Gyurinak pedig az a gondolata támadt, hogyha csakugyan nem lenne a világon semmi jármű, és valójában háton kellene hazavinni a kisleányt, elbírná-e azt Mravucsán, s nem úgy fordulna-e a sor, hogy neki kellene vinnie? Hiszen Mravucsán már törődött, idősb ember...

S kíváncsian kezdte méregetni, megbecsülgetni a testi erejét, nézte a vállait, a mellkasát – mintha csakugyan az lenne most a legégetőbb kérdés, hogy ki viszi hátán a Veronkát.

Mravucsánt gyenge, hanyatló embernek találta, s mosolyogva vette észre, hogy ez szinte kellemesen érinti.

Ei sem gondolná az ember, hogy a gondolatok mennyi léha irányban ágaznak ki, s milyen messziről levezethető csatornákon buggyan ki az első csöpp a szerelemből.

– Úgy, úgy, édes lelkem – igyekezett Mravucsán mindenáron megnyugtani a leányt –, csak pihenje ki magát előbb, majd mindent kigondolunk; nem lesz sem-

mi baj. Hiszen persze, hogy jobb volnának más lovak. De mit csináljunk? Itt Bábaszéken nem tartanak az emberek lovat, csak ökröt, magamnak is csak ökreim vannak. A hegy végre is hegy. A hegyekbe nem való a ló, mert itt a ló is csak azt teheti, amit az ökör – lépeget. Itt nem lehet parádézni, galoppozni, ficákolni, hányni-vetni a fejét, ez komoly vidék. Itt húzni kell, s erre az ökör való. A ló itt elkedvetlenedik, látván a cirkumstanciákat, a Herkópáternek se nő meg, mintha mondaná: »Nem vagyok én bolond, maradok örökös csikónak.« Ami itt ló van is, nem sokkal nagyobb a macskánál, úgyhogy fürtelem ránézni.

Még sokáig szötte, fonta volna a szavait, ledehonesztálva a lovak fajtáját a sárga földig, ha közbe nem szól Gyuri:

– De hiszen nekem itt kocsim van, kisasszony, és igen szívesen viszem magokat haza.

– Megtenné? – kiáltott fel örvendetesen Mravucsán. – Tudtam, hogy gavallér! De hát miért nem szólt előbb, az isten szerelméért?

– Mert nem hagyott szóhoz jutni.

– Az igaz, az igaz – nevetett Mravucsán kedélyesen. – Eszerint elviszi?

– Természetesen; még ha nem készülnék is éppen Glogovára.

– Oda megy? – kérdé Veronka meglepetve.

– Igen.

Ránézett a mélázó szemeivel, egy darabig elgondolkodva, aztán egyszerre megfenyegette a két ujjával gyerekesen.

– De ne csaljon meg.

Gyurinak roppant tetszett ez a mozdulat, elmosolyodott tőle.

– Szavamra mondom, Glogovára szándékozom. Hát velem jönnek?

Veronka vidáman bólintott a fejével, és már-már szedegette a tenyereit, hogy tapsolni fog örömeiben –, mikor a madame egyszerre megmozdult a fekvőhelyén és nagyot sóhajtott.

– Jaj istenem, a madame! – szeppent meg Veronka. – El is felejtettem, hogy talán nem is lehet önnel menni.

– Miért ne? – mondá az ügyvéd egyszerűen. – A kocsi elég kényelmes, jól felférünk.

– Igen ám, csakhogyszabad-e?

– Hazajönnie? Ki tiltaná meg?

– Hát ön nem tudja?

– Ki? – kérdé Gyuri csodálkozva.

– Az illemszabályok – felelt félénken. (Gyuri felkacagott. Ó, a kis buta!)

– Igen, igen – bizonykodott hevesen, neheztelve, hogy kinevetik, mert Mravucsán is vigyorgott. – Az illemszabályok azt mondják: »Egy idegen férfi karját nem szabad elfogadni.«

– De a kocsi nem kar – pattant fel Mravucsán. – Hogy volna a kocsi kar! Akkor mindjárt két kocsim volna magamnak is. Ej szívecském, hagyjuk azokat a szabályokat a pokolban. Bábaszéken én csinálom a szabályokat, nem a francia frajlák. Én pedig azt mondom, hogy a kocsi nem kar, punktum.

– Igaz, igaz, de mégis beszélnem kell előbb a madame-mal.

– Hát tessék vele beszélni!

Veronka újból odaguggolt a díványhoz, a beteg fölé hajolva, suttogtak egy darabig, s úgy tetszik az eredményből, meg egyes francia szavakból, amiket a Gyuri füle elkapkodott, hogy madame Kriszбай osztotta a Mravucsán nézeteit, a kocsi nem kar, s aki már be van mutatva, nem idegen, ennél fogva – úgy vélte madame Kriszбай – el kell fogadni a fiatalember szívességét. Veszedelem idején különben sincsen etikett. A szép Montmorency Blankát egyszer tűzvészkor egy szál ingben vitte ki az ágyból Pivardičre marquis, s nem dőlt össze még csak a Notre-Dame tornya sem emiatt.

Gyuri olyasforma türelmetlenséget érzett, mint a játékos az osztásnál, ha nagy tétje áll egy kártyán, míg végre megfordult Veronka.

– Köszönettel fogadjuk el a kocsi – szólt mosolyogva, gondolván magában, hogy bizonyosan azt tette volna ebben az esetben Montmorency Blanka is.

Kapzsi mohósággal vette Gyuri a kijelentést, lett legott szörnyű mehetnékje.

– Sietek a kocsiért – mondá a kalapját véve. De Mravucsán fűgén útját állta.

– Ohó! hó! Most esett már a kapa a kőbe! Abból semmi se lesz. Pro primo, mert ha a kisasszony mehetne is, bűn volna az asszonyoságot ilyen betegen kocsióra ültetni, de nem is lehet, míg egy kicsit ki nem piheni az ijedtséget és a horzsolást. Ha a feleségem megkeni éjjelre a daganatot egy kis csodaflastrommal, reggelre valóságos menyecskének ébred fel. Pro secundo azért nem mehetnek, mert én nem engedem, hogy mozduljanak. Pro tertio, mert mindjárt beesteledik, tessék csak az ablakon kinézni, hova mennének az éjszakába?

Valóban, a nap már lecsúszott az acélkékes zólyomi hegyek mögé. Az ablak előtti lucfenyők óriásira megnőtt árnyéka végigfeküdt a széles úton s rádőlt egészen a Mravucsán kertkerítésére átellenben, hol egy sovány macska végezte az esti mosakodását a muskátlik közt.

Mindamellettríposztírozni kezdett az ügyvéd (hiszen mesterségéhez tartozik).

– Csendes, enyhe éjszaka lesz, miért ne indulhatnánk? S végre is a madame-nak mindegy, akár az ágyban nyögni, akár a kocsin.

– De sötét is lesz – ellenveté Mravucsán –, s rossz, hegyszakadékos helyeken visz az út Glogovára. Hiába vagyok polgármester, a holdvilágot oda nem parancsolhatom a mennyboltra.

– Ej, nem is kell; lámpások vannak a kocsimon.

Veronka habozott, hol ide, hol oda hajlott, a két vitatkozó férfi egy-egy nyomatékos argumentuma szerint – míg végre Mravucsán odazúdított egy hatmázsás érvet.

– Vihar lesz az éjjel, mert egy akasztott ember lóg az út mellett egy fán. Majd meglátják, mikor az erdőn keresztülmennek.

Erre aztán egész testében megborzongott a kis bakfis.

– Jaj, én a viláért se megyek keresztül éjjel azon az erdőn.

Ezzel el volt intézve a kérdés. Gyuri engedelmesen meghajtotta fejét (egy verőfényes mosoly volt a jutalma), Mravucsán pedig felvillanyozva rohant be a tanácsterembe, rábízni az elnöklést Konopkára (nem adta egy vak lóért, hogy megszabadult), neki vendégei vannak, ő rá nem ér, azon melegiben oda is súgott néhány szenátornak (a jobb kabátúaknak), hogy szívesen látja őket vacsorára, majd hazafutott intézkedéseket tenni a nevezetes vendégek ellátására, útközben a lépcsőkön megpillantván Fialát, legott elszalasztá a Wibra ügyvéd úr kocsijáért, mely a Münczné boltja előtt áll, hogy azt az ő udvarába terelje.

Nemsokára maga Mravucsánné jött el a hölgyekért. Alacsony, kedves asszonyka volt, széles, mosolygó arcáról szelídség és jószívűség sugárzott ki. A felvidéki mesterembernek tisztos ruházatját viselte, rókaszem színű sima szoknyát, fekete selyem köténnyel elől; a fején is fodros fekete selyem főkötő volt, az álla alatt átkötött szalaggal.

Nagy zajjal, lármával tört be, ahogy ez egyszerű nyájas világban szokás.

– Ó, istenem, igaz-e, amit hallottam? A Mravucsán mondja, hogy a mi vendégeink lesznek. Milyen szerencse! De tudtam, megéreztem. Egy fehér liliom nőtt ki a mosdótálamból ma éjjel álmomban. Ehol ni, beteljesedett. No, csak tessék lelkem összeszedni, ami holmijok van, majd én átviszem, mert én erős vagyok, mint egy medve. De el is felejtettem a legfőbbet, amit legelőbb kellett volna mondanom, hogy én vagyok Mravucsánné. Jaj, szívem, kisasszonykám, el sem képzeltem volna, hogy olyan szép. Oh, Szűzanyám, Szűzanyám! Most már értem Mária miasszonyunkat, amiért leküldte magára azt az esernyőt, hogy a harmatos arca meg ne ázzék. Hallom, hogy beteg az asszonyság, hogy megütötte a vállát. No, van énnekem olyan fűvem, amit ráteszünk, csak tessék jönni. Ne hagyja el magát, galambom. Katonadolog az egész. Hát mikor én egyszer feldőltem, pedig a Mravucsán tartotta a lovak gyeplőjét, egy hegyszakadékba gurultunk, éppen két oldalbordám tört be, mégis itt vagyok, de a vesémet, biz isten, azóta is mindig érzem. Megesik ilyesmi az útonjárón. Fáj-e nagyon?

– Az asszonyság nem tud tótul – mondá Veronka –, se magyarul.

– Szent isten! – csapta össze kezeit Mravucsánné. – Olyan idős és még magyarul se tud? Hát hogy lehet az?

Veronkának el kellett mondania, hogy a madame egyenest Münchenből jó hozzá társalkodónőnek, s még eddig sohasem volt Magyarországon, egy francia katonatisztnak az özvegye (Mravucsánné a viláért sem hagyott volna földerítlenül semmi apró körülményt), tegnapelőtt kapták a levelét Glogovára, hogy jön, s Veronka maga akart érte menni a vasúti állomáshoz.

– Oh, úgy? Hát ez az izé... (meszelőrudat akart Mravucsánné mondani, de gyorsan a szájára ütött), ez az asszonyság se tótul nem tud, se magyarul. Szegény

gyámoltalan teremtés! Mármost aztán mit csináljak én vele, kit ültessek melléje az asztalnál, hogyan kínáljam? No, ez szép multság lesz! Ezer szerencse, a kántor tud németül! És bizonyosan a fiatalúr is.

– Legyen nyugodt, asszonyság, majd mulattatom én az asztalnál és kínálom is – felelte Gyuri.

Nagynehezen felcihelődtek, madame Kriszbay jajgatott, nyögött, mikor a ruhadarabokat újra ráerőszakolták, a Gyurit előre kikergették a folyosóra, hogy ne lássa, mert Kriszbayné asszonyság szemérmes volt; a nagykendőket, köpenyeket Mravucsánné szedte fel a karjára.

– A ládáért majd elküldjük a szolgát.

Azután karonfogta a madame-ot, hogy órá támaszkodjék, úgy vezette le valahogy nagy kinnal a lépcsőkön.

A madame franciával vegyített német nyelven nyöszörgött, mormogott valamit, míg Mravucsánné is folyton beszélt, hol az elöl menő fiatalokhoz, hol a szegény madame-hoz, aki úgy nézett ki borzas frizurájával, mint egy beteg kakadu.

– Csak erre, erre, kisasszonykám! Az ott a mi házunk. Még csak egy-két lépés, asszonyság. Nem harap ám az a kutya. Csiba te, Garam! Mindjárt otthon vagyunk. Majd meglássa, asszonyság, milyen szép ágyat bontok magának éjszakára. Csupa pöhely minden vánkosa.

Az egy csöppet se zavarta, hogy Kriszbayné abból egy szót sem ért. Némely asszony csak azért beszél, mert jól esik neki. Mit is csinálna, ha nem beszélne? Még bizony beszönné száját a pók.

– Fáj, ugye? De holnap még jobban fog fájni. Ezeknél a tompa zúzóadásoknál úgy szokott. Bizony, még két hét múlva is megérzi. Hanem szó, ami szó – mondá jelentőségteljes pillantással az elöl menőkre mutatva –, gyönyörű pár lesz belőlük.

Így is csak pár lépés volt a Mravucsán-ház, nyájas ambitusával, mosolygó ablakival, de még közelebb lett volna, ha a városháza előtt ott nem terpeszkedik vala egy nagy pocsolya, mely miatt a korcsma felé kellett kerülni. De a pocsolyára végre is szükség volt, tiszteletben tartotta azt Bábaszéken mindenki, mert ezen úszkáltak a városka lúdjai, itt hemperegtek a széleken az apró malacok, és végül innen merítették a vizet tűzvések idején a tűzoltók. Azt nem is említem, hogy a városka összes békái is itt tanyáztak, gyönyörű hangversenyeket adva a lakoságnak.

Ez a pocsolya tehát kellett, szívesen túrték, mint közhasznú intézményt, s mikor egyszer a megyei főmérnök, Brunkusz Nep. János erre utaztában figyelmeztette az előljárást, hogy a városház előtti mélyedést fel kellene tölteni, mindenki kinevette Brunkusz Nep. Jánost.

A pocsolyát ennél fogva most is ki kellett kerülniök a Mravucsánné vendégeinek, a korcsma felé tartva, melyet a »Mégfagyott birká«-hoz címeztek egymás közt az idegenek, célzással Bábaszék éghajlati viszonyaira. A »Mégfagyott birká«-nál még most is szólt a zene, a vendégek már be se fértek, egypár turóci »safranyik« künn itta állva a pálinkát, míg egy zólyomi talyigás odaült az egyetlen asztalhoz,

és hármásával hozatta a borospalackokat. Derekasán el volt már ázva, s hangos beszélgetésbe eredt önmagával, át-átpislanva szerető szemekkel sovány gebéjére, mely leeresztett fejfel várta a talyiga elé fogva a gazdáját, a borókából font állás alatt.

– Még azt mondja a szomszédom – filozofált a talyigás –, hogy az én lovam nem ló. Hát hogyné volna ló. Ló volt az már a Kossuth-világban is. Hogy azt mondja, nem bírja a terhet? Nem ám, mert a teher nehéz. Hogy sovány? Hogyné volna sovány, mikor nem adok neki zabot. Hogy mért nem adok? Hát iszen adnék, ha volna. Hogy azt mondja, a múltkor se bírta kihúzni a talyigát? Nem ám, mert belement a kerék a kátyúba. Nagy számár az én szomszédom. Igaz-e, vagy nem?

Felkelt tántorogva, és mindenáron követelte a turóci safranyikoktól, hogy nyilatkozzanak: számár-e az ő szomszédja, vagy nem?

Azok szépen kitértek előle, mire a talyigás, mint a veszett kutya, aki se lát, se hall, de a szimatja az ember felé viszi, nekirontott a Mravucsánné karján lépkedő madame Kriszbaynak:

– Ló-e hát az én lovam, vagy nem ló?

Kriszbayné megijedt, felsikoltott, a talyigás szájából kigőzölgő borszag közel hozta az ájuláshoz.

– Szent Isten! – nyögte elhaló hangon – milyen országba jutottam!

Hanem Mravucsánné, amilyen szelíd volt, éppen olyan kardos tudott lenni.

– Hogy ló-e a lovad, azt nem tudom – mondá –, de hogy te magad részeg disznó vagy, azt látom!

S olyat lökött rajta, hogy eldőlt az úton, mint a darab fa, hörögve folytatván hanyatt fekve a tűnődést:

– Azt mondja a szomszédom, hogy vak az egyik szemére. Ostobaság! Hiszen egy szemmel is olyan darabot lát az útból, mint kettővel.

Csakhamar feltápászkodék, és a részeg emberek öntudatlan következetességével utánuk iramodott, mire madame Kriszbay elfelejtvén, hogy meg van sérülve, futni kezdett, fölfogván ügyetlenül egész térdéig, amikben megbotlott volna, a hosszú szoknyáit. A »safranyikok«, akik utána néztek, nevetgélve emlegették vékony lábszárait: »Hogy a pokolba tud úgy szaladni ilyen lábakon!«

Még jobban csodálkozik az elől menő Veronka, aki Gyurival beszélgetve semmit sem vett észre a zólyomi talyigás ízetlenkedéseiből, s nem tudta mire vélni, látván a beteg hölgyet ilyen fűre futamodásban.

– Madame, madame, mi lelte?

Nem felelt, csak rohant egyenest a Mravucsán-portára, ahonnan azonban legott visszahőkölt egy velőtrázó sikoltással, három hatalmas komondortól megrémülve, kik hangos ugatással fogadták a kapuban.

Már éppen ájultan rogyott volna a földre, ha hirtelen ott nem terem a vendégváró Mravucsán; így aztán az ő karjaiban ájult el.

A becsületes polgármester csak tartotta ott, csak tartotta határozatlan, bamba arccal, sohasem látott még elájult asszonyt, hallott valami olyast, hogy vízzel szokás ilyenkor meglocsolni, de vízért nem mehetett, gondolta, hogy meg kellene egy kicsit csipkedni (attól a holt asszony is fölpislant), csakhogy a megcsipkedéshez némi hús kívántatnék, s madame Kriszba csupa csontokból állott.

Bevárta inkább keresztényies türelemmel, míg a többiek előjönnek, kik csakhamar eszméltre hozták a szegény, ideges teremtést.

– Ah – sóhajtá újra és újra –, milyen tartományba jutottam!

NEGYEDIK RÉSZ A BÁBASZÉKI INTELLIGENCIA

VACSORA MRVUCSÁNÉKNÁL

Nem akarom szélesen elbeszélni, ami még következik. Csak a Krisztus ruháival történt meg a csoda, *hogy együtt nőttek a gyermekkel*. A kis palástka, melyet fiúcska korában viselt, ugyanaz volt, mely a Golgotára lépegető férfi Jézus tagjait fedte.

Azóta nincsenek többé ilyen palástok (a szabók nagy örömére), csak a regényírók keze alatt támad némelykor hasonló csoda; a csekély szövet, egy mellénykére való, kinyúlik a tollukból egész végekre.

De én nem szeretem ezt s röviden végzek a Mravucsánék vacsorájával, mely pedig kitűnő és ízletes volt – s ha akadt elégedetlen, az csak madame Kriszbay lehetett, aki az első tál ételnél, a fölséges báránypaprikásnál, megégette a száját, fölkiáltván:

– Jaj, harap odabent a torkomban valami!

Még kevésbé nyerte meg tetszését a másik étel: a túros tepertős metélt, melyet megízlelvén, egy csúf fintorral tette le a villáját:

– Mon Dieu, hiszen ez valami fölmetélt vizes ruha!

A szegény Mravucsánné oda volt bánatában, hogy semmiből se eszik: »Milyen gyalázat ez nekem«, óbégatott, végre is előhordogatta neki a megmaradt befőttjeit, amikhez aztán derekasan hozzálátott, és amint lassan-lassan a gyomrával kibékült, kezdett a helyzettel megbarátkozni.

Méltán, mert a helybeli lutheránus lelkész, tiszteletes Rafanidesz Sámuel uram, meg a kántor, Klempa Teofil mulattatták az asztalnál, egyik balról, a másik jobbról. Már a meghívásuk is így szólt: »El kell jönniök, mert egy német fehérszemély léssen a vacsoránál, akit disztrahálni fognak.« De ki is tettek magukért csupa »flanc«-ból, mindenik be akarván bizonyítani a szenátorok előtt, hogy mennyire járatos a német finom társalgásban.

Madame Kriszbay kellemeseknek találta a szomszédjait, kivált mikor azt is megtudta, hogy tiszteletes Rafanidesz Sámuel uram házasulandó ember. Hogyan? Hát itt házasodni szoktak a papok? (Talán mégis jó országba jutott!)

A kántor csinosabb ember volt, de már házas és öregebb. Intelligens hosszúkás arca fényes, hosszú fekete szakállban folytatódék, mely egész mellét befedte, azonfelül némi elmésség is nyilvánult benne, de csak olyanformán szivárgott ki belőle, mint valami izzadmány, ahogy a durva fatörzsből a mézga.

Madame Kriszbay sokszor elnevette magát egy-egy ötletes megjegyzésen, kár, hogy nem merete magát egészen átadni a kacagási ingernek: mert a torkát még egyre reszelte az átkozott paprika, vagy talán csak a szörnyű visszaemlékezés rá. Neki-nekivörösödött viaszksárga arca, láthatólag igyekezett elfojtani a köhögést, ami amellett, hogy az öregség előhírnöke, még díztelen is.

– Ej, semmi az – biztatta Mravucsánné –, csak bátran, lelkem, köhögje ki magát! Kuc, kuc! a köhögést és a szegénységet nem lehet eltitkolni.

Hovatovább mind jobban érezte magát, mert a tiszteletesnek az az előnye is volt, hogy valamikor Münchenben is járt iskolába, s apró anekdotákat tudott elmondani az ottani életből, ottani dialektusban, ami annyira tetszett a madame-nak, mintha vajba fűröszténék a lelkét.

Tiszteletes Rafanidesz Sámuel úr sehogy sem tartozott az unalmas, ájtatosságot szimuláló papok közé, s habár a híres bábaszéki tót mondás, melyet Klempa Teofil állított össze olyan elmésen, hogy visszafelé olvasva is ugyanazon értelme van: »szedi na fare Rafanidesz« (ül a parókián Rafanidesz), otthon a parókián üldögélő férfiúnak festi, éppen ellentéte volt a »szedatus« embereknek, örökké járt és kalandozott. Egyszóval jó vére volt, és már az előbbi eklézsiájából is (valahol Nógrád megyében) menyecske-dolog miatt kellett távoznia. Mravucsánné tudja a históriát, még az illető asszonyt is ösmeri! valami Bahó Mátyásné; buta egy perszóna lehet, mert ő maga kottyantotta ki férje, a főkurátor előtt a pappal való viszonyát, és nem valami nagy szépség, mert Mravucsánné így nyilatkozott szórul-szóra:

– Bolond volt Rafanidesz ővele okvetetlenkedni. Csúnya asszonytól ne kérjen az ember csókot és szegénytől kölcsönt, mert mindjárt eldicsekszik vele.

Így nyilatkozott Mravucsánné; igaz, hozzátette: »Ha azonban valaki reám hivatkoznék, bizony eltagadom.« Azért tehát én még arról sem állhatok jót, hogy így nyilatkozott Mravucsánné, mert nem tudnám bebizonyítani.

De ez végre is mindegy. A száraz tény az, hogy madame Kriszby vidáman trécselt a szomszédjaival. A két nagyműveltségű férfiú jobb véleménybe sodorta országunk iránt. Valóságos szerencse, hogy tótul nem tudott, s nem hallhatta ama közönségesebb társalgást, melyet Bábaszék többi meghívott előkelőségei folytattak. Hiszen szó ami szó, ezek is okos emberek, de a maguk módja szerint. A szép Veronka nemegyszer mosolyodott el tréfáikon, mert ő még nem hallotta, de a bennszülöttek már mind ösmerék ezeket az asztal melletti elmésségeket: a gazdag mézszáros, Kukucska Pálnak szokását, hogy a pecsenyénél feláll s rőfögő hangján imígy üríti fölemelt poharát önmagára: »Az isten éltesse feleségem urát«; a stuccer nótáriussegédnek ama százszor hallott rébuszát, melyet most százegyedszer adott fel Veronka kisasszonynak, lehúzván (állítólag vadászatban) megsebesült kisujjáról a sebóvó kesztyűujjat: »Miféle város ez, kisasszony?« Az ördög tudná hirtelen eltalálni, hogy az *Kisujjszállás*. Egyébiránt a stuccer nótáriussegédnek talán nem is fáj a kisujja és alkalmasint soha nem is fáj – csak azért hordja a kesztyűujjat, hogy a rébuszát elmondhassa a kisasszonyoknak.

Voltaképpen istenkísértés egy ilyen vacsorát akarni lefesteni. Hiszen semmi nevezetes sem történik. Esznek, isznak és azután hazamennek. Talán valami érdekes dolgokról beszélgetnek? Dehogy. Ezer dib-dábság merül fel. Isten ments azt nyomtatásba szedni. És mégis napokig fognak e semmiségekről beszélni Bábaszéken, hogy Mravucsán uram kiöntötte a vörös bort, s amint végigfolyt az abroszon és sózni kezdték, Konopka szenátor felkiáltott:

– Hej, huj! keresztelő lesz komámasszony!

Mrvucsánné természetesen elpirult. Veronka ellenben ártatlan arccal kérdezte:

– Hogy tudhatják ebből a keresztelőt?

(Vagy nagy liba az a lányka, vagy már nagy színésznő.)

Hát tessék aztán neki felelni, mert olyan szende arca van, mint a Szűz Máriáé lehetett, rövid ruhás lányka korában. Mind összenéztek. De szerencsére ott volt az erdész neje, Szliminszky Wladimirné. Ez a leleményes fejű asszony magyarázta meg:

– Hát úgy van az, kisasszony, hogy a gólya, amely a gyermekeket szokta hozni, megjelenik előlegesen láthatatlanul, és ő löki fel intő jelül a poharat.

Veronka elgondolkozott egy darabig, azután hitetetlenül rázta meg a szép fejét, mely körül az ártatlanság glóriája látszott lengeni.

– De hiszen láttam, hogy a tiszteletes úr döntötte fel a könyökével!

Erre aztán nem tudott mit felelni Szliminszkynek, s rendes szokása szerint az urát ajnározta, bábusgatta egész este.

– Vakard le a kövéret a libacombról, Wladin!

Wladin bosszankodva ráncolja össze a homlokát s a sovány nyakán sebesen mozog ide-oda az ádámcsutka, ami mindig annak a jele, hogy haragszik.

– De mikor azt szeretem a legjobban.

– Mindegy, Wladin. Nem engedem meg. Az egészség az első!

Wladin engedelmesen távolítja el a kövér részeket.

– Miért van a kabátod kigombolva? Nem érzed, hogy hűvös van? Tüstént gombolózz be, Wladin!

Az erdész begombolózik, és a teljesített kötelesség jóleső érzésével nyúl ismét a tál felé.

– Egy falatot se többé, Wladin! Egy akkorát se, mint egy pöhöly. Elég volt. Nem szükség bikákkal álmodnod az éjjel.

Wladin engedelmesen leteszi a villát, és egy pohár vizet akar inni.

– Add ide előbb – kiált rá az asszonyság ijedten –, hadd nézzem meg, nem túlságosan hideg-e?

Wladin átnyújtja a vizespoharat.

– Ihatsz egy pár kortyot. Elég langyos. De sokat ne igyál, mert a sok locs-pocs nem jó a gyomorban. No, mi az, Wladin? Úgy iszol, mint egy szívárvány. Elég, elég, az isten szerelméért!

Szegény Wladimir! Mártírja a hitvesi szeretetnek. Tizenhat esztendeje áll ilyen soha meg nem szűnő gondozás alatt, s bár mint erős férfi házasodott, s azóta sem volt beteg soha, mégis minden órán várja a katasztrófát, mert a folytonos gyámolítás következtében a bolond lengyel maga is szentül hiszi, hogy egy leve-

gőáram, vagy egy rossz falat – és vége van. Érzi, mindenütt érzi, hogy a természet ezer alakban ólálkodik körülötte gyilkos szándékkal.

– Vigyázz, Wladin! A kutya bele talál harapni a lábadba!

Az asztal alatt egy komondor rágcsál valami lehajított csonton, ott somfordálván a vendégek lába közt, távolabb a macska bernyákol keservesen, mintha mondaná: »Adjatok nekem is abból a sok enivalóból.«

Az úgynevezett »amabilis confusio« kezd beállni. Mindenki beszél, mindenki másról, másfelé. A szenátorok megint rátérnek a közügyekre, az akasztott ember esetéből származott konfliktusra, Mravucsánné sopánkodik, hogy senki sem evett semmit, valóságos keserűség ül emiatt becsületes, egyszerű arcán; Klempa Teofil, megoldozván nyelvét a vörös bor, miután madame Kriszbayt úgyis a pap tartja szóval, felkiált, magára akarván vonni a közfigyelmet:

– Uraim, szenátorok, egy töredelmes vallomást teszek.

– Halljuk! Miről!

– A kutyák öngyilkosságáról.

Ah, ez nevezetes kérdés. Általános figyelem támad, még a papnak is abba kell hagyni a csevegéseit. Pszt, pszt! Halljuk a kutyák öngyilkosságát!

Egy idő óta ugyanis a környéken nagy szenzációt kezd okozni, hogy a Klempa kántor méhesében reggelenként egy-egy holt kutyát találnak, amelyik fegyverrel öngyilkosságot követ el: nem föbe, de hátgerincen lövi magát.

– A gyilkos én vagyok! – beszéli Klempa. – Úgy szoktam eljárni, hogy a megtöltött puska csövét bedugom az üres méhköpű felső részén annak a belsejébe; a künn maradt s felhúzott ravaszra madzagot kötök, azzal megkerülöm a puska fogantyúját, s áthúzván a madzagot a billentyű alatt, hasonlóképpen bevezetem a kas belsejébe, egy darab húst kötve a madzag legvégére. A kutya odajön, megszagolja a húst, bedugja érte a fejét a köpű belsejébe, természetesen húzgálni kezdi fogaival a húst, mire dörren a puska, bumm, s bekövetkezik a haláleset.

Homéri kacaj fogadja a furfangos kutyahalált, miből Mravucsán vonja le a morált legelőbb.

– Az öngyilkosságok kétségen kívül sokfélék, de a legborzasztóbb lehet a szomszág által előidézett öngyilkosság. Igyunk, uraim!

A poharak összekocognak, a vidám csengésbe egy hang vegyül:

– Ej, Wladin, Wladin!

Ez a Szliminszkyné hangja, ki nem jó néven veszi, hogy Wladin is a poharához nyúlt. Tőle viszont nem jó néven veszi Mokry, a stuccer jegyzősegéd, hogy dacára az érdekesítő témának, mellyel mulattatta, figyelmével örökké férjén csüng.

– Megárt az az erős szivar, Wladin! Tedd le már! Néhány szippantás is elég lehetett... Hát még miért járt Besztercén, kedves Mokry?

– Sok apró-cseprő dolgom volt, s tetejébe még ezt a ruhát is hazahoztam a »kecskétül«, ami most rajtam van.

Csodálattal vegyes gyönyörködéssel nézett végig sötétkéék új ruháján, ki tudja, már hányadszor ma este.

– Csinos ruha. Hogy vette?

– Mérték után csináltattam a Kléner szabónál, tulajdon testemre szabták...

– Hogy volt?

– Gácsi posztó ám ez, olyan erős, hogy a víz se hat rajta át, nappal kellene ezt megnézni.

– Az ám, de vajon sokba került-e? – felelgette a lengyel menyecske szórakozottan.

– Láttam az érintetlen posztóvéget, rajt volt még a sárga kezdődése is, ott voltam, mikor szabták. Valami különös játéka van a napsugarak mellett.

– Jó, jó, de az árát kérdzem.

Azonban nehéz volt Mokryt a maga vágányából kizökkenteni, mikor az ő új ruhájáról beszélhetett.

– A Klénernek van egy szabásza, valami Kupek nevű. Azelőtt Bécsben szabott valamely udvari szabónál. Ez a Kupek így szólt hozzám: »Ne sajnálja a pénzt, Mokry úr, mert ez olyan szövet, hogy a bőr is elbújhat előle.« Tapintsa meg csak, erdészné asszony!

– Puha, akár a selyem... Wladin fiacskám, jó volna, ha helyet cserélnél velem. Ott könnyen ér léghuzam, mikor az ajtót nyitják. No, mit vágsz olyan dacos, fancsali arcot? Talán bizony ellenkezni akarsz velem? Egy, kettő, három, ülj át, Wladin!

A szeretet mártírja helyet cserél a feleségével, s most már Szliminszkyné a másik oldalra kerül, a fiatal Wibra ügyvéd mellé, ki főleg Veronkával van elfoglalva. A bakfisnak is bezzeg, mintha a nyelvét vágták volna fel, úgy elcsacsog a Gyurival. A híres okos ember, akiről azt mondják, hogy Besztercebánya követe lesz valamikor, olyan feszült érdeklődéssel hallgatja, mintha egy püspök beszélne, a világegyet sem venné le róla a szemét, csupán akkor egy pillanatra, ha Veronka veti rá a magáét.

Halkan beszélgetnek, azt hinné az ember, hogy tudja isten, milyen főbenjáró dologról, pedig merő bolondságokról foly a szó. Hogy mit szokott Veronka csinálni napközben? Hát olvas, sétál. Ebből kisarjadzik a másik kérdés: mit olvas, hol sétál? Veronka elmondja a könyveket. Azokat mind olvasta Gyuri is, s elkezdik felelgetni a regények hőseit, mint közös ösmerőseiket. Elemért, a sást, Berend Ivánt, Ankerschmidt Erzsikét, Béli Arankát. Bizony nagy csacsi volt a Béli Pál, hogy nem fogadta el a fejedelemséget.

– De hátha mégis jól tette, mert ha elfogadja, miből támad akkor az a szép regény?

Majd Glogova után kérdezősködik az ügyvéd, unalmas-e nagyon?

Veronka csodálkozva emeli rá sötétkéék szemét:

– Hogy volna Glogova unalmas? (Mintha azt kérdezné valami tudatlan ember: Unalmas-e Párizs?)

– Van-e Glogován erdő?

– De még milyen erdő van.

– Szokott-e maga kijárni?

– Szoktam bizony.

– És nem fél?

– Mitől?

– Hát tudja, az erdőknek vannak néha olyan lakói.

– Ah, a mi erdőnk lakói, ellenkezőleg, tőlem félnek.

– Ugyan? Magától is lehet félni?

– Mert én fogdosom őket.

– A zsványokat?

– Ugyan menjen! Mindjárt a kezére ütök, ha ilyet mond.

– Üssön, no. Itt a kezem.

– Majd, ha még egyszer olyat mond. Én a lepkéket fogdosom az erdőben.

– S vannak szép lepkék? Diákkoromban nekem is volt gyűjteményem. Még most is van néhány példány.

De már erre elfogta Veronkát is a dicsekvési vágy:

– Az én gyűjteményemet látná. Van abban már minden: gyászpalást, admirál, papmacska, Apolló. Kár, hogy az Apollómnak el van hasadva az egyik szárnya.

– Hát Hébéje van-e?

– Van, pedig olyan nagy, mint a tenyerem.

– Nagy is a maga tenyere? Mutassa!

Veronka kitette tenyerét az abroszra. Biz az csöppecske volt, de olyan finom fehér, mintha valami rózsából lenne lehasítva egy szírom.

– Van egy öles a liliputiak országában! – jegyzé meg az ügyvéd enyelgő hangon, s fölkapván egy gyufaszálat, csintalanul mérni kezdte vele a szélességét.

Mérés közben vigyázatlanul hozzáért a saját ujjával, mire a bakfis összerezsent, visszahúzta kezét, és a vér arcába szökött.

– Nagy hőség van – mondá fojtott hangon, a tenyerét kigyúlt arcához tapasztva. Mintha csak azért rántotta volna vissza.

– Valóban átmelegedett a szoba – ragadta meg a szót Szliminszkyné. – Gombold ki a kabátodat, Wladin!

Wladin fújt egyet és kigombolta a kabátját, Veronka pedig visszatért a lepkéihez.

– Valóságos sportom a lepkefogás. Olyan lehet az, mint mikor a férfiak a vadat úzik.

– Én is lelkesedem a lepkékért – bizonykodék Gyuri –, mert csak egyszer szeretnek.

– Ó, én másért szeretem őket...

– Csak talán nem azért, hogy bajszuk van...

Veronka durcásan fordította el a fejét.

– Wibra úr, maga kiállhatatlan kezd lenni.

– Köszönöm a vallomást.

– Miféle vallomást?

– Azt, hogy kiállhatatlan kezdek lenni. Következésképp eddig nem voltam az.

– Ah, itt van ni! Ez az a bizonyos prókatori fogás. Olyasvalamit belemagyarázni valakinek a szavaiba, amit nem mondott. Magával veszedelmes beszélni, tudja. Egy szót se szólok többet.

Gyuri könyörgésre tette össze kezeit.

– Nem teszem többet. Soha többet. Csak beszéljen.

– Komolyan érdeklik a lepek?

– Becsületemre mondom, az oroszlanok és tigrisek se érdekelnek e percben annyira.

– Lássá, a lepek olyan szépek, mint valami gyönyörűen felöltözött asszonyok. Milyen ízléses összekeverése a színeknek! Én úgy nézem a szárnyaikat, mintha megannyi mintázott szövet lenne. Vegyük például éppen a Hébet, a fekete-piros alsó szárnyai nem pompásan illenek-e a sárga-kékes felsőkhöz? Éppen olyan fölséges összhang van a papmacska tarka-barkaságában, amilyen ünnepélyes komor hangulat a gyászpalást kékpettyes, sárgaszegélyes barna toalettjén. Higgye meg, hogy a híres párizsi Worth is eljöhethetne az erdőre, a pillangóktól tanulni az öltözködés művészetét.

– Lassabban, Wladin! – kiált fel e percben Szliminszkyné. – Hány tüdőd van? Helyi levelekre elég háromkrajcáros márkát ragasztani.

Szliminszky Wladimir ugyanis Fajka szenátorral bocsátkozott vitatkozásba, arról az aktuális témáról, hogy mi lenne, ha az embereknél a hallás érzéke hiányoznék, s olyan hangosan feleselének e felett, hogy a szerető hitves nem állhatta Wladin tüdejének ezt a fölösleges pocskolását rendreutasító szózat nélkül.

– Egymás mellett ülnek és mégis kiabálnak – zsörtölődék nagy fejcsóválással –, mintha tizenöt krajcáros márkát ragasztanának helybeli levelekre. Ó, istenem, istenem, mikor lesz már egészen okos az emberiség?

E percben fölemelkedett Konopka szenátor, és felköszönté a házigazdát, Bábaszék »regenerátorát«, teljesen olyan vékony, reszelős hangon, aminő a Mravucsáné volt, szinte azt lehetett volna hinni, ha valaki a szemét behunyja, hogy maga Mravucsán dicsőíti önmagát, ami zajos derűtséget okozott. Erre aztán felugrott Mravucsán, és visszaszállott a poharával Konopkára, éppen azon mozdulatokkal, grimaszokkal és szempislogásokkal, amint Konopka szokott be-

szélni. Ezen is nagyot nevettek. Pedig ilyenformán csinálják ezt a királyok is, midőn udvariasságból egymás ruhájában jelennek meg – de azokon senki sem mer nevetni. A tósztok most nagy szaporaságban eredtek meg.

– Fölszabadítottad láncaikról a kutyákat – súgta Konopkának Fajka.

Mokry a háziasszonyt éllette, Mravucsán újból felállt, felesége és a maga nevében a vendégkoszorúért ivott, köszönetet mondván szíves megjelenésükért. Megjegyzé, hogy a meghívottak közül csak az egy Münczné nem jöhetett, mert belejött estefelé lábába a köszvény, nem csoda, sokat csütlött-botlott ma, vásár idején, a szegény öregasszony. Üriti poharát Bábaszék távollevő zsidóasszonyáért.

Zajos, lelkes éljenzés támadt, melynek lecsillapultával Szliminszky Wladimir kiáltott fel:

– Most már én teszem le a garast!

– Wladin, ne beszélj! – intette a neje. – Ne beszélj! Árt a tüdődnek a hangos beszéd.

De Wladinnal nem lehetett most bírni. Mindenre képes az ember a papucs ereje alatt; begombolódik, kigombolódik, nem eszik, nem iszik, de hogy valaki a benne levő tósztot el ne mondja, akkora engedelmesség ismeretlen a magyarországi annálékban.

– Emelem poharamat, uraim, a legszebb virágszállra ebben a társaságban. Urunk, Jézus Krisztus húgocskájára, az ártatlanság bárányára, kiért Isten csodát művelt, mondván a szolgájának: »Eredj hamar, Péter, ne hagyd a kicsikét megázni.« Éljen sokáig Bélyi Veronka kisasszony!

Veronka piros lett, mint a bíbor, kivált mikor a vendégek felugráltak és odamentek rendre kezet csókolni, némelyik le is térdelt előtte, a vallásos Mravucsánné pedig lehajolt a földig, s a szoknyája szegélyét érinté ajkaival.

Gyuri először azt hitte a bolondos epithetonok hallatára, hogy az erdész örült meg, de most az egész társaságot látván megbolondulni, csodálkozással vegyes zavar s valami különös kényelmetlenségi érzet lepte meg.

– Miféle csodatételről beszélt a kedves férje? – szólott Szliminszkynéhez fordulva.

Szliminszkyné összecsapta a kezeit.

– Hogyan? Ön hát nem tudja? Igazán nem tudja? De hisz az lehetetlen. Megvan az már nyomtatásban is tót versekben.

– Mi van meg nyomtatásban?

– Hát az esernyő története... Wladin, nagyon kimelegedtél, olyan vagy, mint a rák, izzadsz is! Ne adjam oda a legyezőmet?

– Miféle esernyőé? – sürgeté az ügyvéd türelmetlenül.

– No, az érdekes, hogy maga semmit se hallott erről. Hát az úgy történt, hogy mikor a szép szomszédnéja kicsiny gyermek volt, egy kosárban künn felejtették valahol a paplak udvarán. Testvérbátyja, a glogovai pap, bent imádkozott a temp-

lomban. Nagy vihar támadt és felhőszakadás azalatt, a vékony dongájú gyermek bele is halt volna, tüdőgyulladást kap, vagy mit tudom én, milyen baja eshetik, ha csoda nem lép közbe. Honnan jött, honnan nem jött, egy ősz ember termett ott, mintha csak a mennyből pottyant isten küldöttje lenne, egy esernyőt borított a lányka fölé.

– Az én esernyőmet – tört ki az ügyvédből önkéntelen.

– Mit?

– Semmit, semmit.

A vér sebesen nyargalt ereiben, szíve hangosan dobogott, kezeivel türelmetlenül kalimpált a levegőben, elannyira, hogy ő is feldöntötte a poharát.

– Keresztelő! Még egy keresztelő! – ujjongtak vidáman szerte.

A bortócsa Szliminszkyné felé vette folyását.

– Gratulálok, erdészné asszony – ingerkedett tiszteletes Rafanidesz úr.

Szliminszkyné lesütötte a szemeit.

– Nem igaz – rebegte szégyenlősen. – Ugye, Wladin?

De az ügyvéd nem hagyta, hogy újonnan felmerült sületlenségek fölfalják az ő nagy témáját, melyben dolgozott. Közelebb húzta székét a menyecskeéhez.

– Hát aztán? – lihegte lázasan, izgatottan.

– Az ősz ember eltűnt, köd előtte, köd utána, nem maradt semmi nyoma. Akik egy percre látták, fölismerték benne a nagy szakállú Szent Pétert.

– A Müncz zsidó volt.

– Mondott valamit?

Gyuri ajkaiba harapott, megrestellte magát, hogy ismét hangosan gondolkozott.

– Semmit, semmit. Folytassa, kérem.

– Nos, Szent Péter tehát eltűnt, de az esernyő megmaradt.

– És megvan? – kérdé mohón.

– De meg ám. Úgy őrzik azt a glogovai templomban, mint egy kincset.

– Hála istennek!

Nagy lélegzetet vett, mint akinek a szívéről mázsás teher esik le, gyöngyöző homlokát megtörülte a zsebkendőjével. Megvan! – motyogta, s meredten nézett a levegőbe. Azt hitte, leszédül a székről. Mindent tudott, s a nagy szerencse egyszerre összemorzsolta. Valami merevedést érzett a nyakcsigáján és szorongást a szíve körül, lankasztó bűgös támadt körülötte a levegőben.

– És kié most az esernyő? A templomé? – tudakolta gépiesen.

– Lehet még a magáé is – csintalankodék a menyecske. – Veronka magával viszi a férjéhez. Így mondta nekem egyszer a glogovai tisztelendő úr. Az esernyő a húgomé, ha ugyan oda nem ajándékozza férjhezmenetelekor a templomnak.

– Nem, nem – rázta fejét az ügyvéd, zavart tekintetét körüljáratva tétován, mintha nem lenne teljes eszénél. – Nem engedem... Azaz, hogy mit beszélek. Igen, igen, miről is volt csak szó? Borzasztó melegem van. Mindjárt megfúlok. Mravucsán úr kérem, nem lehetne egy kicsit kinyitni az ablakot?

– Dehogynem.

Mravucsán az ablakhoz futott.

– Gombold be a kabátodat, Wladin!

Hús tavaszéji levegő ömlött be az ablakon; egy pajkos széláram bolondjában egyszerre eloltotta mind a két gyertyát.

– Szabad a csók! – kiáltá a kujon Klempa a nagy sötétségben.

Az ablakba egy orgonaág hajlott be a kertből, gazdag virágfürtjeitől szerelemre ingerlő illattal telt meg a szoba, cserébe a kitóduló szivarfüstért.

Madame Kriszbay felsikoltott, hihetőleg a sötétségtől megijedve, de a selyma Klempa igyekezett ez ártatlan körülményt felhasználni egy gonosz közbeszólásra:

– Becsületesem mondok, nem én voltam!

Rejtelmes vihogás támadt köröskörül. A sötétben különben is rejtelmesebbek az elnyomott félkacajok. Szliminszkykné ellenben demonstrálni akarván addig is, míg a gyertyákat meggyújtják, hogy ő fölüláll az ily bárdolatlan élceken, elfogulatlanul folytatá az esernyő történetét, amivel egyszersmind azt is bizonyította, hogy beszél a szájával – tehát semmi másra nem használja.

– Szép kis legenda ez, Wibra úr, tessék elhinni. Én nem vagyok hiszékeny aszszony, azonfelül lutheránusok is vagyunk (ámbár nem szokás bevallani), de ez mégis igen szép legenda. Az esernyő igazi csodadolog. A betegek meggyógyulnak, ha alája lépnek; egy halott feltámadt, akit az esernyő érintett. Hiába csóválja a fejét. Ez így van. Magam is ösmertem azt az embert, még ma is él. S általában megfoghatatlan, mi minden történt ezzel az esernyővel. Már maga az, hogy sok szerencsét és nagy gazdagságot hozott a glogovai paplakra.

Rémítő gyanú fogta el Gyurit. Amint újra meggyúltak a gyertyák nagy lobogással, látni lehetett, hogy olyan sápadt az arca, mint egy halotté.

– Gazdag a pap? – kérdé halkán, kísértetiesen villogó szemekkel.

– Nagyon gazdag – felelte Szliminszkykné.

Még közelebb hajlott hozzá, s hirtelen megragadta a kezét görcsösen. Szliminszkykné nem tudta, mire vegye. (Ha legalább előbb tette volna, értené – de most már égnek a gyertyák!)

– Ugye, talált valamit az esernyőben? – szólt lihegve, fojtott hangon.

Szliminszkykné negédesen vonogatta a csipkebetétén keresztül kicsillámló fehér vállát.

– Ej, ugyan mit lelhetne egy esernyőben? Nem katlan az vagy vasas láda. Hanem messze vidékről odajárnak vagy tizennégy év óta a házasulandó párok az esernyő alatt egybekelni és fizetnek gazdagon. Aztán amennyi vagyonos beteg és

halott van a Bjela-Voda mentén, a Szitnyától egész Krivánig, azokat mind a glogovai pap gyóntatja halálos ágyukon és temeti holtuk után az esernyőjével.

Veronka, kinek Mravucsánné mutogatta be a hímzett abroszait, meg a fölséges lenvásznát, csak most kezdte észrevenni félfüllel, hogy a szomszédjai miről tárgyalnak.

– A mi esernyőnkről beszélnek? – kérdé elfogulatlanul, kedvesen, a széken himbálódzva.

Gyuri és Szliminszkyné összerezzentek.

– Igen, kisasszony – mondá az erdészné némi zavarral.

Gyuri gúnyosan mosolygott.

– Nos – kérdé Veronka –, ön, látom, nem is hiszi?

– Nem.

– Ah! – mondá a leányka egy szemrehányó tekintettel – és miért?

– Mert semmi ostobaságot se hiszek el és mert...

Itt nagy dolgot akart kikottyantani, de szavait úgyszólván elmetszette az a sértődés, megriadás, mely a lányka egész valójában látszott. Összehúzta magát, mint a madár, ha egy tollát kitépik. Csöndesen elfordította a fejét, és hallgatagon bámult a tányérjára, melyben a klenóci ostyepka lehámozott haja zöldellett.

Gyuri is elnémult, pedig úgy csiklandozta, úgy ösztökélte valami, hogy ugorják fel és kiáltsa ki: »Gazdag vagyok, úr lettem, amaz esernyő nyelében vannak elrejtve a kincseim.« Különös az, ha nagy szerencse éri az embert, hogy az első vágya (mert vágya még mindig marad, ha minden vágya betelt is) a közlés; a harsonákat szeretné megfúvatni, heroldok kiáltsák ki a nagy esetet, hallja az egész világ.

De ha ilyen az első érzés, a második már a kételyé, a legnagyobb szerencse mögött is ott ólálkodik a barázdán egy árnyék, egy kellemetlen »hátha«. Gyuri is látott még ilyet.

– Hogy néz ki az a bizonyos esernyő, kisasszony?

Veronka elbiggyesztette ajkait, mintha nem tartaná érdemesnek ebben a tárgyban szóba állni a kérdezővel.

– Biz az nem valami különös – szólta aztán vontatott hangon –, színehagyott piros kelme, mintha ezer esztendősen lenne, folt is van rajta, nem tudom, hány.

– Az alján köröskörül apró zöld virágok.

– Látta?

– Nem, csak kérdezem.

– Igen, virágok vannak az alján.

– Szabad megnézni?

– Természetesen. Megnézi?

– Hisz azért megyek Glogovára.

– Azért? Hogy értsem azt, ha nem hiszi az eredetét?

– Éppen azért, ha hinném, el nem mennék.

– Maga rossz ember. Pogány.

Elhúzta kissé a székét Gyuri mellől, amitől az láthatólag megilletődött, elkomorodott.

– Megsértettem? – kérde szelíden, bűnbánattal.

– Nem, csak megjijesztett. – S gyönyörű ovál arca csalódást fejezett ki.

– Hát inkább mindent hiszek, csak ne féljen tőlem.

Veronka ajka körül mosoly suhant el.

– Vétek is volna nem hinni – vágott közbe Szliminszkyné. – Nem babona ez; megtörtént, bebizonyítható tények ezek. Aki nem hiszi, semmiben se hisz. Vagy igazak a Krisztus csodatételei, és akkor ez is igaz lehet, vagy...

De már nem fejezhetette be, mert madame Kriszby asztalt bontott, kijelentvén, hogy fáradt, aludni megy, mire mindnyájan felállottak, s Mravucsánné elvezette őt is, Veronkát is az udvarba nyíló két szobácskába.

Gyuri az ajtónál odasettenkedett Veronkához, aki őneki is jó éjt biccentett a fejével.

– Korán indulunk reggel? – kérde.

Pajkos engedelmességgel hajtotta meg magát, féloldalt görbítve hófehér nyakát, mintha el volna törve.

– Amint parancsolja, *Tamás* úr.

Gyuri elérte a »Tamás« szót, és tréfásan viszonzá:

– Minden attól függ, hogy meddig alusznak a szentek.

Veronka visszafordult a pitvarból, morcos arcot vágott, összeszorította a kis öklét, úgy fenyegette meg vele parasztosan Gyurit.

– No, megálljon!

Gyuri szeme rajta veszett. Hiszen olyan szép volt, úgy illett az a fenyegető ököl a hamisnak. Ezt csinálják meg utána a szentek, ha tudják!

Nemsokára hazaindultak Szliminszkyék is. (Mravucsán lámpásos embert rendelt nekik, mert nem volt holdvilág.) Szliminszkyné beburkolta Wladint egy tavaszi felöltőbe, a fölé még egy köpönyeget akasztott, nyakát gypjas nagykendőbe csavarta, s miközben meghagyta neki, hogy künn csak az orrán át vegyen lélegzetet, ráért Gyurival is csevegni.

– Valóban gyönyörű legenda az, engem legalább nagyon meghat.

– Ah, szegény legendák! – felelte Gyuri. – Ha ráfújna az ember egy-egy ilyen szép legendára és lefújná róla az arany zománcot, a szent illatot, a titokzatosság füstjét, milyen furcsa, igénytelen valóság maradna az alján.

– Hát nem kell ráfújni – mondá az asszony. – Gyúrd fel a köpenyed gallérját, Wladin!

Az ügyvéd elgondolkozott.

– Talán igaza van – dűnnyögé elmerengő tekintettel.

Kisvártatva Gyuri is megkívánta az alvást, vagy a magányt, s kérte Mravucsánnét, jelöljön ki neki fekvőhelyet.

– Hm, elment a mágnes – dohogta a jegyzősegéd.

Alighogy betette maga után az ajtót, Kukucska mézárós vígan felkurjantott: »Elhullt a férgese!« Levetette a kabátját, felgyúrte duhaj módon a lobogós ingét (egy tetovírozott ökörfejet lehetett látni a meztelen balkarján), aztán hamiskásan oda-kacsintott Mravucsánnak.

Városbíró uram elérté a dolgot.

– Igaz, igaz – bizonyítgatta sugárzó arccal –, nem lehet anélkül lefeküdni, hogy az ember ne tegyen próbát: szeretik-e még az asszonyok?

Ezzel kihúzott az almáriomból egy fiókot, a fiókból pedig kivett egy pakli kártyát.

A kártyából ugyan hiányzott a zöld alsó, de ez éppenséggel nem zavarta a bábaszéki intelligenciát, már a múltkor is így játszották a preferáncot, az utolsónak kevesebb jutván egy kártyával az osztásnál, mely azonban képzeletben mégis neki jutott, s mint *szellemi kártya* szerepelt a játéknál. Ha zöld volt a híváson, az utolsó képzeletben adta az ütésre a zöld alsót, mondván:

– Rajta van a szellemi alsó!

Némelykor ütött is vele, kivált, ha zöld volt a tromf.

Ma azonban, tekintettel a hiányzó kártyára, egy kis parázs ferbli kerekedett, mely jó éjjelutánig eltartott. A szenátorok játsztak, a mézárós meg a tiszteletes úr. A segédjegyző a kvaterkákat hordta, a pénztelen Klempa (mindenütt a kántor a legszegényebb) parlagon könyökölt hol itt, hol ott, mert egyik helyről a másikra kergették azon a címen, hogy *peches gibic*, ami alapjában igen lehangoló és elkésérítő titulus, de mégsem becsületsértés. Költözött, vándorolt a szegény Klempa játékostól-játékoshoz, míg végre a mézárós és a tiszteletes úr közötti asztalcsücskön lehajtá lankadt fejét és elaludt, hosszú tömött szakálla szolgálván állának vánkosául – de egyszersmind kellemetlen jövőt teremtett számára, mert a gézengúz Kukucska Pál azt indítványozá széles kedvében (mikor egy nagy zsinórt behúzott), hogy a Klempa szakállát pecsételjék le az asztalhoz. Fölséges lesz, ha majd fölriad, és nem ereszti az asztal.

Nosza, mohón kaptak a finom gondolaton, Mokry tartotta a gyertyát, Kukucska a viaszt csöpögtette rá vagy három helyen a szakállára – maga Mravucsán pedig a pecsétgyűrűjével odanyomta az asztalhoz. Hanem iszen lesz ebből nagy parádé!

Más, de szintén nem valami nagyon nevezetes epizódok is történtek. Madame Kriszba, akit a saját szobájába szállásolt Mravucsánné, nem mert befeküdni a dunyhatengerbe, attól félt, hogy besüpped és megfullad. Mindenáron paplant kívánt. Mravucsánnénak nem volt, leleményes angol ésszel azonban elhozta az ura nagy szőrű bőrbundáját és ráterítette a madame-ra, amitől az úgy megijedt, hogy migrént kapott; egész éjjel tormát kellett a halántékára rakni.

Veronkának más kellemetlensége esett. Amint magára maradt a Mravucsán-ház legszebb szobájában, bereteszelte belülről az ajtót, hogy senki se nézhessen be a kulcslyukon, egy mantillát akasztott a kilincstre, befüggönyözte a kis ablakot, mely az udvarra nyílt, aztán hozzáfogott a vetkőzéshez; kibontotta elől mellénykáját, egyik kapocs a másik után engedett, mire engedelmeskedtek a halcsontok is, visszaadván a mell és a derék igaz formáit – százszor szebbeket a sejtettekénél. Az utolsó kapocs is pattant, mely a felső szoknyát tartotta megszorítva a csípők felett, és erre a virágos, fodros rokolyácska kezdett alácsúszni – mintha a rózsabimbóról lehasadozik az irigy zöld burkolatja.

Hullt, hullt a szoknyácska lefelé, sűrölvén vakító fehér alsószoknyáját. Már-már annak zsinórját is meghúzta volna (mert az alsószoknya nem volt bekapcsolva, de felkötve), midőn rémülve veszi észre, hogy két apró veres szem van rámeredve.

Egy kis iromba cica jött ki az ágy alól, az nézte, de úgy nézte, olyan nagyon nézte, kíváncsian, érdeklődéssel, mintha egy macskává elátkozott királyfi lenne.

Veronka ijedten kapott a széteresztett mellényéhez, hirtelen lehajlott s a másik kezével felrántotta újra a lecsúszott szoknyát (melyből már éppen ki akart volna lépni), miközben majd csengő, majd parancsoló hangon korholta, riasztotta a macskát.

– Mars, cica! Sicc, csúnya cica! Ne nézz ide, cica!

A bakfis szégyenkezett levetkőzni a macska előtt. Újra felöltözött egész rendesen, s próbálta a macskát kikergetni, de az elbújt a bútorok mögé, felugrott a szekrények tetejére, hiába volt a kergetődés vele, nem lehetett a szobából kitudni.

Mravucsánné asszony figyelmes lett a zöreijre, átszólt a szomszéd szobából:

– Mi baja, kisasszonykám?

– Nem tudom kikergetni a macskát, Mravucsán néni.

– Semmi az, szívecském, ha bent marad is; jó ártatlan állat.

– De mikor lát – felelte Veronka szorongva.

Eloltotta most a gyertyavilágot, sötétben akart vetkőzni, de a fránya macska megint kijött a szoba közepére, és szemei még jobban villogtak a homályban.

– No, megállj, kíváncsi cudar, mindjárt kifogok én rajtad.

Barikádot csinált a székekből s e barikád mögött, mintha a várában lenne, amelybe nem lehet belátni, az ágy szélére ülve, keresztbe rakta a lábacskaikat, mindezekelőtt kifúzvén a cipellőit. Kip-kop, koppant az egyik topán, amint lehúzta és a padlóra ejtette, kip-kop, a másik is koppant.

No bizony, imponált is a macskának a székes vár! Tip-top, egyet ugrott kinyújtóztott testtel, és ott volt a slingelt abrosszal beterített mosdóasztalkán; tip-top, még egyet ugrott és ott volt a Veronka ágyán; a vánkosa közepén. Hanem iszen nem jó közel jönni. Veronka se volt rest, egy ügyes mozdulattal elfogta. Itt vagy most már, macska koma! Hamar csak, hol van egy kendő? Majd adok én neked nézdelődni, mikor a lányok vetkőznek. Tudod-e, hogy az nem illik, cicuska.

Talált egy vastag gyapotkendőt, bekötötte vele a macska fejét, kétrét a szeme táján: »most lásson már maga, ha tud«, s így kezdte újra a vetkőződést.

AZ ÉJ TANÁCSOT ÁD

Míg ily bohókás apróságok foglalták el a fehérnépeket, s míg Klempa úr lepecsételt szakállal aludta az igazak álmát (senki sem álmodhat szebbeket, mint egy szendergő gibic), addig Wibra György gondolatokba merülve virrasztott. Levetkőzött, lefeküdt, de nem aludt. Az ő levetkőzése (ne méltóztassanak megijedni) nem lesz leírva részletesen, mert az megbotránkoztató jelenet a művelt emberi fogalmakban. Hogy miért? Hát tudom is én. Csúnya, tehát leírhatatlan. A nő levetkőzésében poézis van; ha jól van írva, a női test finom, bolondító illatát érzi ki a betűkből az olvasó a nyomdafesték helyett, de egy férfi levetkőzése, pfuj, említeni se merészelem. A szoknyához akár ódát, dithirambot szabad írni, de a nadrágnak »kimondhatatlan« a neve is. És miért? Hát isten tudja. És mit bizonyít? Talán azt, hogy a férfi inesztetikusabb teremtmény a nőnél? Alkalmasint csak azt, hogy aki az illőt és illetlent kigondolta, nagy számár volt.

De végre is rosszabb dolog ennél, hogy hősünk nem aludott. Nem a gyomra volt megterhelve a Mravucsánné ételeitől, hanem a lelke, agyveleje telt meg a mai nagy eseménnyel. Mint alakatlan zűrzavar kóválygott a fejében a sok mindenféle benyomás. Néhány óra alatt, mintha néhány esztendő telt volna át. Szent isten, milyen réges-régen volt, mikor még a Münczné padlásán kereste az esernyőt! Most végre megkerült. Gondviselészerűen bukkant rá. Az isten egy angyalra bízta.

Itt az esernyőről az »angyalra« siklott át az esze. Csinos kis jószág, meg kell adni. Egy csöppet se kellemetlen, pedig ezek a többi kisasszonyok, akik a kamaszévokban járnak, feszesek, élettelenek, mesterkéltek, nincsen bennök semmi természetes. Veronka kivétel. Veronka helyes kis bakfis. És mintha rokonszenvezne is vele egy kicsit...

Visszaidézte eleitől fogva minden szavát, úgyszólván minden mozdulatát, mely rá nézve kedvező volt, és újra meg újra átélvezte (csak még több méz volt benne most harmadszorra, vagy negyedszerre), de amint ment, ment a színes fonalon visszafelé, összerakva mosolyt, elejtett szót, meglágyult hangot, önfeledt pillantást, ösztönszerű taglejtést (milyen édes gyűjtemény volt ez), hát talált közte közönyt, hidegséget is, és elcsüggedten, mintegy erőszakkal áthajította magát az ábrándozás palánkján a színarany valóságba – az esernyőhöz.

Bizony szerencsésnek érezheti magát, s nem szükség tacskozó leányzók éretlenségeit találgatni. Úr lett, nábob lett a mai nappal. Úgy éli majd a napjait, mint egy herceg, eljár télen át Budapestre vagy a Riviérára, nyáron át Ostendébe, Monacóba, szóval nagy úr lesz, aki oda se néz holmi paphúgoknak. (No-no, csak mindig visszatért a gondolata ahhoz a fityfiritty Veronkához.)

Álom nem jött a szemhéjaira, hogy is lehetne most aludni? Úgy röpködtek előtte a szebbnél-szebb élettervek, mint a lepkék a glogovai erdőben. Ő csak kergette őket, egyre kergette... Ej, csak már virradna, hogy mehessen, mozoghasson.

A zsebórája vígan ketyegett a feje mellett levő asztalkán, megnézte, éppen éjfél mutatott. Lehetetlen, hogy még csak annyi legyen! Talán rosszul jár? Valahol a harmadik udvaron egy kakas kukorékol, mintha mondaná: »Jól jár az órája, Wibra úr!« A »Mefagyott birká«-ból idehangzott elmosódva a muzsika. Valami duhaj pásztorember előénekelte keservesen a híres tót juhászdalt, melynek az eleje pongyolán fordítva ilyenformán hangzik:

Nem juhász az, aki a mért húst kedveli,
Nem azé a birka, aki fölneveli.

Gyuri szivarra gyújtott, s a bodros füst mellett ez a bolond nóta a gondolatjának szép piros szövetjét a visszájára fordítá.

Csakugyan, sokszor nem azé a birka. Lám ez az esernyő is honnan került elő. Azaz, hogy még meg sem került. Hiszen nincs még a kezében. Sőt ha jól fölveszszük, nincs is valami sokkal közelebb hozzá. Eddig attól tartott, hogy mint jelentéktelen rongyot, eldobták valahol a szemétre, ahol megrothadt, s azért volt kevés reménye hozzájutni. Mi történt most? Mindössze megfordult a dolog. Most már az a baj, hogy valóságos klenódium az esernyő, templomi ereklye. Lássuk csak, hogy lesz, mint lesz? Mit mond ő a glogovai papnak holnap? Azt-e, hogy »eljötem az esernyőmért«? A pap bizonyosan kineveti, mert vagy bigott, rajongó és akkor szentül hiszi, hogy Szent Péter hozta a húgának; vagy ámitó farizeus, és akkor nem bolond, hogy hagyja magát leleplezni.

Künn szél mozdult, haragos dérrrel-dúrral besüvített a rossz ablakú, rossz ajtajú kamrába, ahová Mravucsánné hálásra elhelyezte. A bútorok is mozogtak, ropogtak. Jól lehetett hallani a Liskovina erdőség távoli zúgását. Ugyancsak dolgozik benne az akasztott ember, akit Mravucsán említett. Gyuri ismét eloltotta a gyertyát, melynek lángjával kellemetlenül incselkedett a szél, bebújt a dunya alá, behunyta a szemét, képzelete meghízott a sötétben, látni vélte az akasztott embert, amint hajladozik ide-oda a fán, s vigyorogva bólingat feléje: »Bizony kinevetik, Wibra úr, a glogovai parókián.«

– Átkozott bonyodalom! – hajtogatta magában, nyugtalanul hánykolódva a hótiszta párnák között, melyekről a tavaszi napfény meghatározhatatlan illata áradott ki (nem hiába voltak ma a lészán kiterítve). – Mindegy – szötte a gondolatait –, az esernyő mégiscsak az enyém. Hiszen be lehet bizonyítani végső esetben a bíróság előtt is. Tanú rá Sztolarik, Münczné, a fiai, egész Beszterce városa.

Itt egyszerre felkacagott keserűen:

»Azaz dehogy lehet bebizonyítani; hol jár az eszem? Hiszen az ernyő nem az enyém, a Münczéké. A Münczék apja vette rendes árverésen a Gregorics hagyatékából, a hasznavehetetlen holmik közt. Az esernyő tehát a Münczéké, engem csak az illet, ami a belsejében van. De lehet-e azzal is előállnom? Mondhatom-e a papnak: Főtisztelendő úr, az esernyő nyelében van egy két- vagy háromszáz-ezer forintos bankutalvány, tessék csak kérem ideadni, mert engem illet...«

Gyuri most elkezdte sorba elemezni, mit tesz erre a pap.

Vagy hiszi a szent legendát az esernyőről és így szól: »Eredj a pokolba! Majd bolond Szent Péter, hogy neked bankutalványt hozzon a mennyekből.« Ha pedig csakugyan kísértetbe jön, megnézi és benne találja a felnyitható nyélben, akkor azt mondja: »Ha mégis hozta, akkor bizonyosan nekem hozta«, kiveszi az utalványt és ő maga értékesíti. Miért is adná Gyurinak? Mivel tudná bizonyítani, hogy az övé?

Majd így okoskodék hősünk tovább:

»Talán beavassam élettörténetembe, elmondjak szögről-végre mindent, anyámról, atyámról, halálozási körülményeiről? Tegyük fel, elhiszi alfától omegáig: mit ér az? Kiviláglik-e mindebből, hogy a kincs az enyém? Bizonyára nem. De ha belátaná is, hogy enyém, ideadná-e? Hiszen a pap is csak ember! Pereljem talán, ha ide nem adja? Nevetséges! Az utalványt kiveszi szépen, s milyen bizonyítékkal álljak én aztán elő, hogy az esernyőnyélben benne volt?«

A verejték csurgott a Gyuri homlokáról, a vánkását harapta dühében. Ilyen közel lenni az örökségéhez, és mégis olyan mérhetetlen távolban tőle!

...Fekete éjszaka, adj tanácsot!

És az éjszakához érdemes folyamodni. Jól tette Gyuri, hogy őtöle kért tanácsot. A tépelődők és gondolkozók jó barátja ő.

Az arany-tanácsok közé lehetne írni: »Minden nagy dolgotat gondold meg éjjel is, habár már nappal határozta felőle.« Mert az embernek van éjjeli esze és nappali esze. Hogy melyik a jobbik esze, azt nem tudom.

Hogy nem tökéletes egyik sem, gyanítom. A nappali verőfény szövi, mint egy takács, a maga színeit a gondolatokba, az éj is közéjük hullat fekete szárnyaiból egy-egy tollazatot. Festenek, pepecselnek, nagyítanak, kicsinyítenek, tehát falszifkálnak mind a ketten. Az éj szebbnek mutatja kedvesed alakját, mint aminő, ellenségedet erősebbnek, bajodat nagyobbak, örömet kisebbnek. Nem szép eljárás tőle, de hát az éj szuverén, nem tartozik felelősséggel senkinek.

Vedd olyannak, amilyen, de ne mellőzd, jámbor tűnődő, amikor az igazságot keresed... Azaz dehogy keresed te az igazságot – ha szembe jönne is, kikerülnéd. Rosszul fejeztem ki magam, ne mellőzd az éjt, mikor a kivezető utat keresed.

Csak látszólagosan hallgatag ő. Úgy súg neked, hogy észre nem veszed. Ha nem teheti másképp, lábujjhegyen csendesen elhozza az álmod és abba göngyölgeti kimeríthetetlen leleményességgel, amit tanácsol.

Egyszer csak elállt a szél, a muzsika elhalt a »Mégfagyott birká«-nál. Gyuri nem hallott többé csak lassú ritmikus zsongást – aztán úgy rémlett neki, hogy más vidéken jár, a glogovai erdőben lepkéket fogdosnak Veronkával.

Amint mennek-mennek a csalitok között, eleibök toppan az ösvényen egy öregember, kunkorgós aranybottal, glóriás félkörrel a feje fölött, a kalapja madzagra akasztva lógott le a nyakáról.

»Ön Wibra úr?« – kérdé az aggastyán.

»Igen, és ön?«

»Én Szent Péter vagyok.«

»Mi tetszik?«

»Egy nyilatkozatot akarok aláírni az ön javára.«

»Az én javamra?«

»Értesültem, hogy nem juthat az esernyőjéhez, Gregorics barátom megkért, hogy segítsen ki. Tehát szívesen írok alá egy nyilatkozatot, hogy az esernyőt nem én adtam a kisasszonynak.«

»Szép öntől, de itten se papírom, se tintám. Gyerünk vissza a faluba!«

»Az nem lehet, nincs annyi időm. Tudhatja, hogy én a kapunál állok strázsát, mennem kell.«

»De hát akkor én mit csináljak? Miképp jussak az esernyőmhöz?«

Szent Péter vállat vonva visszaindult a szederindás ösvényen. Egy irdatlan nagy cserfánál mégis megállt, és intett Gyurinak, hogy jöjjön közelebb.

Gyuri szót fogadott.

»Tudja mit, barátom uram, ne okoskodjék sokat, vegye el a Veronkát feleségül, s vele együtt magáé lesz az esernyő.«

»Jöjjön! – mondá Gyuri és megfogta erősen a szent palástját. – Kérje meg a számomra!«

Húzta, húzta Gyuri, de ebben a percben mintha valami erőszakos kéz megragadta volna hátulról és rettentő erővel magával rántaná –, fölébredett.

Kopogás hangzott az ajtón.

– Szabad – morogta gépiesen, ködös fejjel.

A Mravucsánék szolgálója nyitott be ásítva, nagy kosztrosan.

– Bejöttem a cipőkért.

Gyuri kitörölte szeméből az álmot. Reggel volt. Az ablakon a napsugár nevetett be.

Emlékezete gyorsan futott végig az illanó álmok részletein. Még szinte látni vélte a foszladozó ködben a részletek halvány vonalait. Minden olyan eleven, friss volt még. Úgyszólván a haraszt recsegett még a Szent Péter talpa alatt, s ünnepélyesen kongott a jóságos hangja: »Vegye el, barátom, a Veronkát feleségül, és akkor magáé lesz az esernyő.«

– Különös egy álomlátás – tűnődött Gyuri –, és mennyi logika van benne. Biz ez magától is eszembe juthatott volna.

...Ej, mintha bizony magától nem jutott volna eszébe! Az éj csak parancsolt: »Jöjj, álom, építs neki összefüggő mesét abból az anyagból, ami benne forr.«

*

Mire Gyuri felöltözött, nem volt már nagyon korán. Az egész Mravucsán-ház izgett-mozgott, mint a népes köpű. Egyik köcsögöt vitt, másik szűrő szitát (a kifejt tejjel bajlódtak), a kapunál, melyet az éjjeli szél kiszakított az ütközőjéből, ott pipázgattak a Gyuri kocsisa, és segített csodálkozni a többinek a szél erején: észrevevén urát, megemelinté nyalka strucctollas kalapját.

– Befogjak?

– Nem tudom még. Hollá, kisleány! Fölkeltek a kisasszonyék?

– Már reggeliznek is a kertben – felelte egy szarvastermetű fehércseléd, ki egy tepsit vitt forralt tejjel. – Tessék erre jönni.

– Akkor hát befoghatsz, János.

Egy diófa alatt, nagy kerek kőasztal körül találta Gyuri valamennyiöket. Már a reggeli végén voltak, csak még a madame rágcsálta a pirítós kenyereket.

Nagy nevetgéléssel fogadták. Veronka felkiáltott pajkosan:

– Itt jön a friss ember!

– De már a friss ember titulust nem hagyom – ellenveté Mravucsán –, az engem illet. Mert én le se feküdtem, egész reggelig kártyáztunk. A szegény Klempa még most is ott alszik a két könyökén, az asztalon, a leragasztott szakállával.

– Szép is olyakat tenni! – pirongatta Mravucsánné.

– Jó reggelt! Jó reggelt! – Mindnyájan kezet fogtak Gyurival, Veronka is felállt, és csintalanul hajladozott.

– Jó reggelt, friss ember! Jó reggelt. No, mit néz reám olyan nagyon?

– Nézem – mondá zavartan Gyuri, a leány szépségén felejtve a szemeit –, hogy... ízé ... mennyire megnőtt.

– Egy éj alatt?

– Tegnap még kisleány volt.

– A maga szeme káprázott.

– Káprázik az ma is.

– Mert még álmos. Hát ilyenkor kell felkelni?

A játszi, enyelgő hang, mint valami édes csiklandozás, fölviannyozta Gyurit, s kezdett is bőbeszédű lenni, védte magát, tréfásan, széles jó kedéllyel.

– Elaludtam egy kicsit, sőt ha a szolgáló rám nem kopogtat, most is alszom. Bár-csak ne nyitott volna be csak még öt percig.

– Ugyan? – szólt Mravucsánné. – Olyan szépet álmodott? Mit parancsol? Kávét vagy hideg sültet?

– Kávét kérek.

– Hát nem mondja el, mit álmodott?

– Házasodtam álmomban. Illetőleg megakadt a dolog a leánykérésnél.

– Hogyan? Kosarat kapott? – kérde Veronka, előretolva a kíváncsi fejecskéjét, melyet ma még szebbé tett a föllepített gazdag hajkorona, a hajkoronát pedig még szebbé tette egy beletűzött pünkösdi szegfű.

– Kérdés, hogy mi lett volna. Éppen a döntő pillanatban költött fel a szolgáló.

– Úgy? Már szinte azt hittem, nem tetszett a személye a személyének – szólt Veronka átcsapva a mesei stílusba. – Milyen kár, hogy most már nem tudhatjuk.

– Biztosítom, megtudja.

– Miképpen?

– Úgy, hogy megmondom.

– Ugyan ne beszéljen! Hiszen az álmok nem mennek át egyik éjjelről a másikra folytatásokban, mint a regények az újságokban.

Gyuri megitta a kávéját, rágyújtott, és nagy füstfelhőből szólt ki titokzatos arccal, szemeit az ég felé fordítva tréfásan:

– Vannak olyan álmok, majd meglássa. De hát maga hogy aludott?

No, csak ezt kellett említeni: menten kapott rajta Mravucsánné, szélesen előadva a macska históriáját, aki miatt nem mert a Veronka este levetkőzni.

Gyuri elképzelte a bájos jelenetet, édelgett rajta a lelke, Veronka irult-pirult, Mravucsán kacagott, Mravucsánné pedig egy pár oktató szót fűzött hozzá, amint illő idősebb, tapasztaltabb asszonyoknak:

– Nem jó, galambocskám, a jóból se a nagyon sok. A szeméremben is árt, ami túlon túl van az elégen. Hozzá kell szokni az ilyesmihez! Hát mikor ura lesz, szívecském? Az bizony becsámpáskodik ám a hálószobába, és maga fűzi ki az asszonykája ruhaderekát. Azon keresztül kell esni.

– Jaj, néni, néni! Miket beszél, néni!

Bedugta a füleit, felugrott és elszaladt a ribiszkebokrok felé. Egy picinyke gally beleakaszkodott a szoknya fodrába, s úgy megrántotta, hogy kiszakadt a ráncai-ból.

No, lett ebből nagy eset! Hamar tűt, cérnát! Növelte még a zavart, hogy a Wibra kocsija előállott. Két nyugtalan nyakú fekete ló, rézkulcsos hámmal. Hej! Csak jó mesterség a prókátoroké! (Olyan fiatal és már ilyen fogatot hazudott össze.)

Volt dolga Mravucsánnénak és mindenféle élő léleknek a háznál. Hamar kösd be, Anka, egy szalvétába a sonkát, amit az útra főztem! Te pedig szaladj, Zsuzska, a kalácsért! De hátha nincsen késők? Hozzatok hamar egy szarvasnyelű kést! Ne készítsünk a saroglyába egy kis aszalt gyümölcsöt? Jó lesz rágogatni, lelkem, útközben, kivált az idegen asszonyoságnak. Hát egy csipetnyi lekvárt ne tegyek egy bögrikébe? De bizony teszek.

– Ugyan, ugyan, néni – szabadkozott Veronka –, hiszen ebédre hazaérünk.

– Hátha előadja magát valami? Sohasem lehet tudni.

Térült, fordult a jó Mravucsán néni, hol elszaladt, hol előkerült, mint a karika – mialatt Mravucsán mindenféleképpen kapacitálta őket, hogy maradjanak ebédre, vagy ha nem, legalább még egy óráig. Utoljára már csak egy félórát könyörgött, biztatván őket, hogy akkoráig okvetlenül fölébred Klempa, amihez fogható látványosságot maga a király sem pipált.

Nem ért semmit, megmaradtak csökönyösen az indulás mellett, felültek a csinos kis csézára; a hölgyek hátulra, Gyuri a kocsis-ülésre befelé fordulva, úgyhogy a térdei máris odasúrlódtak a Veronka lábacskaíhoz... Nem tudom én, hogy lesz ez egész Glogováig.

– Glogovára megyünk – parancsolta Gyuri a kocsisnak.

János megpattintotta az ostort, a lovak megiramodtak, de alig gurult ki a kocsi a kapu dobogóján, lelkendezve futott utánuk Mravucsánné, tele tüdejéből kiabálva:

– Hó, hahó! Megálljanak!

A kocsi megállt, a hölgyek ijedten nézegettek körül, mi baj lehet. De nem volt semmi baj. Mravucsánné egy pár ép almát fedezett még fel valahol az éléskamrában; azokat a féltett kincseit hozta a kötényében, s megrakta vélők, minthogy a hölgyek ruháin nem volt zseb, a Gyuri kabátját, kikötvén, hogy ezt a szép vöröset, igazi sercikát, a Veronka egye meg.

Erre aztán csakugyan megindultak nagy kendő- és kalaplobogtatások közt, míg csak egy kanyarodónál teljesen el nem tűnt a nyájas Mravucsán-porta összes népeivel, nagy diófájával, füstölgő kéményével. Új és új képek bontakoztak ki a rohamosan haladó Bábaszék utcai életéből. A bolt előtt Münczné állt bodros, hófehér főkötőjében, s kedvesen bólingatott tiszteletre méltó ősz fejével, melyet egyenes vonalban osztott két egyenlő részre a csillogó pápaszem. A kovácműhely előtt nagyban kalapácsoltak a glogovai papék eltört kocsiján. A vízzel leöntött izzó vasak sziszegtek, mint a kígyók. Távolabb a mesteremberek rakták el nem adott áruikat háromszögletű nagy ládáikba. Lassankint rendre elmaradoztak a tulipános kapujú házacskaik gazdáik koszorúba írt névbetűivel. Az utolsónál, melynek ablakai a leendő zsidó temetőre néznek, a liceumkerítés mellől, drumbrum, két pisztolylövés rezzenté meg a lovakat.

A glogovai utasok odapillantottak: hát Mokry úr állott ott az ő újdonatúj kék ruhájában, melyet a beszercei híres Kléner varrt; egyik kezében a kalapját lengetve

búcsúzásul, másiban a tiszteletükre eldurantott pisztolyt emelvén a magasba. A túlsó oldalon a veszedelmes szélmalom ijesztő szárnya vetett sötét árnyékot a mosolygó, piros virágos lóherésre. Szerencséire most mozdulatlan, mint egy gombostűre tűzött óriás légy.

Egy csepp szél se volt. A búzák nem dajkálták kicsiny satnya kalászaikat, hanem álltak veszteg a perzselő napsugarakkal előntve, mozdulatlanul, egyenesen, mint a granátos katonák. Köröskörül a mezőn mélységes csönd ült.

Csak a lovak patkói csattogtak a köveken; és a Liskovina erdőség olyanformán rémlett, hogy amint egyre közelebb-közelebb húzódik eléjük lomha, sehol nem végződő zöld testével, mintha csendesen lélegzene.

ÖTÖDIK RÉSZ A HARMADIK ÖRDÖG

A CZOBOR MÁRIA RÓZSÁJA, A FÖLDHASADÉK ÉS A VÉN KÖRTEFA

Madame Kriszbay a vidéket nézte, váltig kérdezősködve. Minden érdekelte, amit látott: a kidőlt-bedőlt akol a Liskovina szélén, bent az erdő sűrűjében szép fehér kérgű nyírfák közül kikandikáló kápolna. Veronka megmagyarázta: ott ütöttek agyon egyszer egy gazdag korcsmárost a zsványok – szomorú özvegye kápolnát épített arra a helyre.

– Meglehet, örömeben – tette hozzá Gyuri.

– Maga gonosz ember! – fedtte meg Veronka.

A Liskovina széles, hosszú erdőség, közbe szép völgyekkel, hegyoldalakkal, smaragdzöld tisztásokkal, szinte olyan, mint egy angol park, csak a fákban kevés a változatosság, a szlávok kedvenc fája, a nyír van óriási többségben, éppen olyan melankolikus szőke a fák között, mint azok a lenhajú Ancsurkák és Bohuskák a leányok között. A Liskovina buja növényzete ellenben változatos, a hatalmas páfrányok szinte a fák derekáig nőnek, a borjúpázsit már elvirágzott, s elszáradottan beillatozza az egész erdőt. A növények társadalmában is van hát olyan gézengúz perszóna, hogy csak holta után élvezhető. Ah, mennyi változatosság ez élettelen élők között! A kard alakú gladiolusnak viszont a föld alatt van a becses része, a hagymája; aki megeszi, éjszakára megálmodja tőle a jövődöbelijét. Sokkal közlékenyebb az egyszerű marmancs, mert az teketória nélkül is megmondja az embernek, szereti-e, akire gondol; nagyon-e, egy kicsit-e, vagy sehogy sem – csak a hófehér virágfogait kell kitepdelni sorra, és vall a megmaradt utolsó.

Nem a kert utálatos neveltjei ezek, az anyaföldre ráerőszakolt idegen kölykök (némelyiket be sem fogadja, külön cserépben kell tartani), hanem a lelkéből lelkezdett saját magzatai, jószántából termi, megneveli, ahogy a téli pihenésében előre kigondolta, a többi idevaló teremtmények igényei szerint.

A vadszegfű kelyhe csapodár darázsok vendégfogadója, a turbánliliom madarak ivópohara, a nagy bugájú hámfű pillangók hintája. Mert nyájas erdő a Liskovina, bogárnak ágyat ad a karantú harangjában, madárfészket kereső gyerekeket kínál számocával; szolgál kinek-kinek, amint megérdemli, éneklő madárnak bogyót természet, fiatal vászonnépeknek bokrétát, öregasszonyoknak gyógyfűveket, a gonosz farkasnak sisakvirágot, ami gyilkos növény, híják is népnyelven »farkasölő sisaknak«.

Hogy ölt-e már farkast, az nagy kérdés. Mert a farkasnak is van ám magához való esze és bizonyosan tudja a botanikát is, közölvén nemzedékről-nemzedékre a farkasfiakkal: »Hozzá ne nyúljatok, gyerekek, az Aconitum Lycoctonumhoz, egyetek inkább húst!«

A Liskovinán keresztül legalább kellemes út esett az árnyékban. Madame Kriszba ugyan örökké remegett, ha szaladó mokus megzörrenté a bozótot, váltig a zsványokat várta, kik a gazdag korcsmárost megölték.

– De hisz az nyolcvan év előtt volt, madame, azóta elhaltak.

– Hát a fiaik?

Nyugodt csak akkor lett, midőn elhagyták a Liskovinát, s a nyitott oporci határ jött sovány zab- és pohánkaföldjeivel. Szomorú hely az ilyen, ahol *karóra ülnek a petrencék*.⁶

Egyébiránt nem soká lehetett nyugodt, mert az oporci határból megint egy erdő kezdődött, a híres »Zelena Hruska«, mely körtealakban húzódik Makova felé. Hátha itt bukkannak fel a nagy cserfák között a zsványok!

S amitől oly nagyon félt a madame, éppen olyan nagyon óhajtotta Gyuri. Amint szemben ült a leánnyal, mindinkább megérlelődött benne az elhatározás, hogy feleségül veszi – az esernyő végett. A leány igen csinos, de ha nem volna is, az esernyő megéri az áldozatot. Szent Péter tanácsolta, tehát megteszi, okvetlenül megkéri. Az ostoba babona, melyet ezelőtt annyira szeretett gúnyolni, őt is behálózta, és helyet szorított magának az egészséges gondolatok között. Érezte, hogy egy láthatatlan erő ösztökéli erre a lépésre.

Mi az az erő? Hát bizonyosan a Szent Péter, aki álmában ráparancsolt.

De hát hogy kell a dologhoz kezdeni? Ezen töprengett egész úton. Milyen jó volna egy kis romantika (mint a regényekben van), ha teszem azt, zsványok támadnák meg őket az erdőn, s ő lelövöldözné a revolverével valamennyit, úgy venné vissza tőlük a Veronkát, aki aztán így szólana elérzékenyülve: »Megmentetted az életemet, tied vagyok koporsóm bezártáig.«

De így, minden előzmény nélkül, nem mert közeledni hozzá, torkán akadtak a szavak, melyeket elméjében olyan szépen kifőzött. Kételyek fogták el: hátha nem rokonszenvezik vele? Hátha már van otthon valakije? Lehetetlen, hogy ne legyen. Hiszen csak látta már valaki, s ha látta... akkor bizonyosan bele is szeretett. Valami külső eseménynek kellene történnie, ami elősegítené a dolgát.

De a zsványok csak nem jöttek, talán nincsenek is. Szegény vidék ez nagyon, nincs itt kitől lopni, rabolni, nem terem itt zsvány sem.

Túl a Zelena Hruskán kibukkant karcsú tornyával Szlatina, ódon kastélyával a hegytetőn, mely egy Czobornak volt egykor tulajdona, most a Koburg hercegeké. A korcsma előtt etetni kellett; Veronka azt ajánlotta, hogy nézzék meg addig a kastélyt, melyet egy vén kapus őriz és mutogat az utasoknak. A korcsmáros azt állította, hogy néhány szoba még egészen úgy áll, ahogy a Czoborok hagyták, az udvaron egypár szakállas ágyú is tátong, a szobákban nagyszerű fegyvereket,

⁶ Rétszegény vidéken, ahol kevés széna terem, gondosan karóra rakják, hogy semmi el ne pusztuljon belőle.

különösen érdekes családi képeket láthatni, köztük egy kis leánykáét, Czobor Katalinét, aki hétéves korában eltűnt otthonról.

Veronka a leányka iránt érdeklődött.

– És mi lett vele? – kérde a korcsmárostól.

– Biz a szegény kisasszonyka még mai napig se került elő – sóhajtott a korcsmáros.

– Hát mikor történt az eltűnése?

– Úgy vagy háromszáz év előtt – felelte alattomos mosolygással, s aztán felkísérte vendégeit a domboldal meredek ösvényén, orgonabokrok között, az elhagyott ősi fészekbe.

Az elmúlás borongós hangulatával jöttek ki onnan. Madame Kriszbay az orrát fintorgatta: »milyen dohzag!« Veronka pedig lelkesült az emlékeken, s egy gyönyörű kinyílt rózsát pillantott meg a félig rommá vált bástyafal alatt.

– Jaj, de felséges virág!

A vén kapus arról is mondott legendát.

E rózsza helyén lehelte ki lelkét a szép Czobor Mária, aki leugrott a bástyáról, mert egy pásztorlegényt szeretett, s az apja egy császári brigadéroszhoz akarta kényszeríteni feleségül. A pásztorlegény egy rózsafát ültetett el azon a helyen, s most az minden évben egyetlen bimbót fakaszt.

Gyuri visszamaradt, s félreintette a kapust.

– Szakítsa le nekem a rózsát.

– Ah, uram, mit gondol? Fölháborodnék a holt leány szelleme.

Kivette tárcáját és két ezüst forintost csúsztatott a markába, mire az szó nélkül kihúzta kését, s óvatosan levágta a rózsát.

– Hát mármost nem háborodik fel a szellem? – kérde nevetve.

– Nem, mert az összeg feléért misét mondatok a plébánossal.

Mint valami kinccsel futott Gyuri a rózsával a hölgyek után, valóságos diadalérzettel nyújtotta át Veronkának.

– Itt a Czobor Mária rózsája! Cserébe a szegfűért, kisasszony.

Veronka hátratette a kezét és hűvösen mondta:

– Volt lelke leszakítani?

– Volt a maga kedvéért. Hát nem cserél?

– Nem. A viláért se tűzném fel, azt hinném, hogy a holt leánytól loptam.

– Igazán nem fogadja el tőlem?

– Nem.

Elkeseredett erre Gyuri, és elhajította a rózsát nagy mérgesen, az lefelé gurult a meredek domboldalon, füvek, bozótok, vadvirág-testvérei között csúszott alá az út porába.

Veronka szánakozva nézett a virág után, amíg csak láthatta.

– Hát illik az, amit tett? – korholta azután. – Vétett magának az a szegény rózsá valamit?

– Vétett – felelte az ügyvéd indulatosan.

– Ugyan mit? Megszúrta?

– Agyonszúrt. Valami olyat adott tudtomra, ami kellemetlen.

– Ugyan mit?

– Magsúgta a mai álmom folytatását.

– Oh, a kis fecsegő!

Kedves pajkosság csengett a hangjában, s nagy szemei nevetve tapadtak Gyurira.

– Kosarat kaptam volna.

Veronka hátravetette a fejét, a szemeit az ég felé fordította, mely azúrkék színben tündökölt, mialatt egész arcát meg tudta valahogy hosszabbítani sopánkodóra.

– Oh, szegény Wibra úr, milyen szerencsétlen! (s hamiskásan mosolygott hozzá). Kosarat kapott volna álmában.

– Jó, jó, csak gúnyoljon is! – szólt az ügyvéd kiérezhető keserűséggel.

– És biztos ön abban, hogy csakugyan kosarat kapott volna?

– Igen, most már biztos vagyok – felelte szomorúan –, hiszen gyaníthatja, kit kértem meg.

– Én? – szólt elhalványodva, és a nevetése egyszerre elhalt. – Hogy én? – rebegte, de nem szólt többet, hanem csak ment, ment csendesesen lefelé, hallgaton, lesütött fejjel a keskeny gyalogúton a madame után.

Szoknyáit fölemelte kissé, giz-gaz, tövis, bozót hogy meg ne tépje, szabadon látszottak formás lábacskaí, egyikkel lép, másikkal lép, szépen, ritmikusan csikognak a pici topánok: füvek, mezei virágok meghajlanak, meggyűrődnek alattuk, de össze nem törnek; kiegyenesedvén még tán frissebbek is, kevélyebbek is lettek a lába nyomában.

Egy gyík jött keresztbe, szép ruhájú, ezüstös páncélba volt öltözve. A kecskerágó bokorból jött, és a fekete bogyós borzagok liliputi erdejébe akart átsuhanni. De mi sors érte a kis páncélos lovagot? Éppen arra ment egy haragos óriás (a beszercebányai híres ügyvéd) dülva-fúlva, »hadd pusztuljon minden állat«, a cipősarka élével egyet dobantott és elszelte a kis gyík derekát a fejétől.

Veronka hátrafordult, meglátta és szinte kedve lett volna megsiratni a szegény gyíkot, de semmit sem mert mondani, immár ő is félni kezdett a rettenetes Góliáttól, és csak magában morogta, az igaz, hogy félig hallhatóan: »Hóhér«!

Mikor azonban leért a dombról és elvitte őt útja a kis rózsá mellett, mely ott hevert, megtépve a kövektől, piszkosan a portól, amelyben meghömpölygött, míg lezuhant, isten tudja, mit gondolt magában, hirtelen lehajolt és fölemelte, rálehelte,

megfújta azzal a szép pici szájával, aztán odatűzte a mellfodra közé. Olyan volt rajta, mintha ott nőtt volna.

Egy szót se szólt, rá se nézett a rettenetes Góliátra, hanem elfordította tőle a fejét, hogy ne lásson arcába, és a Góliát most azzal is megelégedett, hogy csak a rózsát lássa, melegséget érzett a szíve környékén és valami olyan jószagot, hogy nem adta volna száz forintért, ha a gyíkvitéz testét vissza tudja ragasztani újra a fejéhez, de azt többé nem lehetett.

Lent a korcsma előtt már azóta megetetett János, a kocsi készen várta az utasokat, akik be is helyezkedtek, de valami sajtószerű zavar, nyomasztó hangulat nyüüge alatt. Hallgatagon ültek szemben, ha egyik a vidék balrészét nézte, a másik szeme a jobboldali hegyek acélszürke ormán volt elmenekülve, ha véletlenül mégis találkozott a tekintetük, hirtelen elkapták egymásról. Amennyiben szóltak, mind a ketten Kriszбайnéhoz intették a mondandókat, aki lassankint szimatolni kezdte, hogy történt köztük valami. De mi? Ej, hát mi is történt? Hát semmi, csekélység, egy pár gyerekes szó, amit az ő fiatalos eszük kitégített, megszélesített, mint egyszer az ördög Debrecenben a Hatvani professzor uram szűk celláját – hogy végre belefért az egész város. Hát ebbe az egy pár szóba is belefért minden, minden...

És még több is történt azután, sokkal több. Miért, miért nem, gondolom valami gombostűje esett le, egyszer csak lehajolt Veronka a fejecskéjével, mintha meg akarná keresni a kasban, s íme csak kipottyant hajából a megkívánt szegfű, és odaesett magától a Gyuri ölébe.

Gyuri fölemelte, hogy visszaadja – Veronka a kezével intett, hogy csak hagyja.

– Legyen a magáé, ha már oda esett, ha már nem akart a hajamban megmaradni.

Igazán nem akart-e? Ezen töprengett Gyuri, amint szagolgatta. Milyen csodálatos, édes illata van! Mitől lehet? A hajtól. S milyen illata lehet magának a hajnak a szegfű nélkül!

A bricska pedig csak gurult, egyre gurult ezalatt, hol le, hol fel a Brána-hegy alatt. Hej, a Brána, a híres Brána, elzárja a világot, mint a kapu az udvart, azért is híják Bránának (kapunak). A Brána nem akar ki. Ő már mágnásféle a hegyek között – szép időben is kalapot visel –, felhő ül a feje búbján. De meg izzadós is az öreg: csergedező vízerek és sziklák üregéből kibugyogó források folynak le barázdás sárga hátán a Kvetýina-rétre, melyen tüzesen törtet keresztül fűzeskerítésű, kavicson fundusán egy nagy szöszke patak.

– Ez már a Bjela-Voda – magyarázza Veronka Kriszбайnénak. – A glogovai víz. Nem vagyunk már messze!

Csak még egy erdőn kell keresztülmenni, aztán mindjárt ott lesz kis fehér házikóival Glogova, a völgy mélyében. Hanem aztán ez a legkutyább út, görbe, mint az ördög lelke, tele hasadékkal, sziklával és néhol olyan keskeny, hogy alig fér a kocsi, a fergettyű a sziklát horzsolja.

Hátrafordult János nagy fejkavarással:

– Lőcs a király ebben a tartományban!

A lőcs. De a csészán nincs lőcs – tehát a csészával veszedelemben forognak. Mindezt ilyen kerülő úton jelenti a gazdájának.

– Vigyázz, János, hogy fel ne dőljünk!

Minduntalan leszáll kereket kötni vagy oldani, a lovak csak lépést mennek, néhol olyan mélyen bevágott úton, hogy csak az ég látszik.

– Madárnak való pátria ez – mormogja János.

– Nem tetszik a vidék?

– Nagyon himlőhelyes a pofája – véli János –, nem házasodni való hely!

Gyuri összerezsent. Ez már észrevett volna valamit?

– Miért, János?

– Mert az előbbeni gazdám, a báró (János egy sárosmegyei bárónál szolgált előbb) azt szokta mondogatni fiainak, pedig okos úr volt: »Ne menjetek soha házasodni olyan helyre, ahol szűnyog nincs, jó levegő van és savanyú víz terem.« De már erre Veronka is nevetni kezdett, nemcsak Gyuri.

– Igazi sárosi észjárás. De látod, megharagítottad a kisasszonyt.

– Eszerint én örökös pártában maradjak? – panaszkodott Veronka tréfásan.

Kézzel-lábbal ellenkezett János.

– Jaj, szentem, dehogy marad, dehogy, hiszen ha...

Valami nagyon szépet akart mondani, csak az illendő szót kereste, de az isten úgy akarta, hogy egy nagy káromkodásban törjön ki, mert abban a percben belevágódtak a zökkenőnél valami kiálló sziklacsúcsba, s nagyot roppanva, reccsenve lehasalt a kocsi előrése.

– Tyű, az ebugattát! Eltört a tengelyünk, tekintetes uram.

A nők megijedtek, Gyuri leugrott, megvizsgálta a tengelyt. Hát biz az eltört alaposan, éppen a rúd balsó szárnya irányában.

– Mit csináljunk mármost? – sópánkodott János. – Mondtam, hogy madárnak való ország, aki nem jár se gyalog, se szekéren.

– Semmi az – felelte Gyuri, akit most semmi se hozhatott volna ki a jó hangulatából, se egy tengely, se száz tengely. – Add ide a fejszét! Te csak tartsd addig a lovakat, majd mindjárt vágok én egy nyújtót a tengely alá.

Kurtanyelű balta volt a kocsiülés alatt, átvette, megnyugtatóan a hölgyeket, hogy segít ő mindjárt – csigavér az ilyen bajnak –, átugrott a garádon, végiggázolt a sűrű iszalaggal összegubáncozott bozóton a fákig. Fák is csak úgy voltak, mint agg ember koponyáján a hajszálak. Egy satnya nyír, nagy darabon mogyoró– és vad csipkebokrok, aztán semmi, aztán elvéve egy-egy vén fa, mintha valami elszaladt erdő itt felejtette volna. Nem is a föld teste már ez a vörös-barna agyag, kiegészített abból a termő erő. (Csak gombát hoz és árvalányhaját.) A föld testén a var ez a glogovai hegy.

Nehéz volt kikeresni alkalmas támasztófát. Ez túlságosan vastag, amaz túlságosan vékony – ment hát beljebb, beljebb. Itt egy hasadékot kellett megkerülnie, majd egy, a víz által kimosott árkot. Olyan messzire ért, hogy a kocsi eltűnt előle, csak a Veronka ernyője piroslott távolról, mint egy királygomba.

Végre egy nyírfára vetett szemet, mely egy szakadék szélén nőtt magányosan. Huságnak már nagy, fának még kicsi. Valóságos bakfis volt a fák között, szép növésű, sokat ígérő. Mindegy, halál fia vagy, kis bakfis! Belevágta a baltáját.

De alig csattant egy-kettőt a balta, midőn felhangzott ez a szó: Reta! Reta! (Segítség! Segítség!)

Gyuri összerezsent, megfordult. Ki kiáltott? A hang közletről látszott jönni, de se közel, se távol nem volt senki, pedig nagy darabot lehetett belátni. Újra hallatszott a segélykiáltás rekedten, tompán, mintha a föld alól jönne. Most már világos volt, hogy a mély hasadékból kiált valaki.

Gyuri szaladni kezdett a hasadék mentén.

– Itt vagyok! kiáltozá. – Ki vagy? Mi baj van?

– Itt vagyok – szólott fel a mély hasadékból az előbbi hang –, segíts rajtam, ha keresztény lélek vagy.

Gyuri lenézett a hasadékba, s egy kabátos alakot látott az alján guggolni, de csak keveset láthatott az emberből, mert a laza talajnak egész a szélére lépni veszélyes lett volna.

– Ez nevezetes! Hogy jutott oda?

– Beestem tegnap este – nyöszörgött a kabátos ember.

– Hogyan, már tegnap este? És nem tud kijönni?

– Lehetetlen, mert nincs mibe fogózni, ha megkapaszodom valamely cserjében, kiszakad a földből tövestül s minduntalan visszaesem.

– Teringette! Ön kutya állapotban van! És senki se ment azóta erre?

– Nem jár erre senki. Már el voltam készülve a legborzasztóbbra, midőn felhangzottak a fejszecsapások a közelben. Oh, hála neked, én istenem! Segítsen rajtam jó ember, aki ott fenn van, akárki legyen is, meg fogom jutalmazni.

– Nagyon szívesen. Oh, hogyne. Csak a módokon gondolkodom. Ha talán leeresztenék egy hosszú fát, fel tudna-e rajta mászni?

– Nagyon el vagyok gyengülve az álmatlanság és éhség miatt – felelte a mélyből a sok kiabálástól ércevesztett, elgyötört hangon.

– Ah, szegény ember! Várjon csak!

Eszébe jutottak az almák, amiket reggel Mravucsánné rakott a zsebébe.

– Halló! Vigyázzon! Egpár almát dobok le addig is, míg valamit kifőzők.

Sorba kiszedegette az almákat, és behajigálta a hasadékba. Egyszerre megijedt. Jaj, közte van a Veronkáé is. Hátha megharagszik.

– Megtalálta?

– Meg. Köszönöm.

– Ne eye meg, kérem, azt a pirosat, mert nem az enyém.

– Nem fogom megenni.

– Ön, úgy látszik, a műveltebb osztályból való.

– A glogovai plébános vagyok.

Gyuri meglepetve tántorodott hátra. Szent Isten: a glogovai plébános! Nem hallhatott volna semmi csodálatosabbat a világon.

– Majd mindjárt segíték, tisztelendő úr, csak egy kicsit várjon.

Nosza, szaladt vissza a kocsihoz, mely veszteg állt lent a völgyben, a jobbról-balról emelkedő terméketlen, árkos hegyoldalak között. Úgy nézett ki onnan a vidék, mint egy kettéhasított mákfejnek a belső része. Egész a kocsihoz nem kellett mennie, amint meghallhatták a hangját, rákiabált Jánosra:

– Szedd le gyorsan a hámot a lovakról, és hozd utánam, a lovakat pedig kösd valami fához!

János szót fogadott, de nagy dörmögéssel, fejcsóválással. Sehogy se tudta eltalálni, mi történhetett, mire kell a hám? Hallott ugyan valamikor olyanforma mesét a fonóban, hogy a *Fatépő Gábor* két medvét fogott egyszer a szekere elé az erdőn. Csak tán nem ilyesmire kell a hám?

Mindegy. Kell, amire kell. Vitte vállán az úr után a hasadékhöz. Ott aztán a két hámot összekötötték egybe, a kisafa-szójaknál fogva, s leeresztették a mélységbe.

– Fogózkodjék bele, plébános úr! Mi meg ketten, János, húzzuk fölfelé!

Úgy tett a pap, ahogy Gyuri mondta: megfogózkodván végső ereje megfeszítésével az így meghosszabbított hámba, és bár most is omlott lába alatt a hasadék meredek fala, mégis szerencsésen kikapaszzkodott a föld felületére.

De hogy nézett ki! Csupa por, csupa piszok, arcán a keservesen átélt éj dúlása, amihez hozzájárult a kimerültség és éhség. Nem volt azon szegényen emberi ábrázat. Mi (t. i. én és olvasóim), kik fiatalon láttuk utoljára, hiába keresnök szép, hamvas puha arcát, borostás képű férfi volt már, gesztenyeszín haja fehér szákkal fölverve; – hosszabb keresgélés kellett, míg egy-egy ismerős vonást ragadott ki a szem. Csak egy volt a régi, a jóság és szelídség, mely e sovány, komoly, igazi papi arcot mintegy beragyogta.

Meg volt lepetve, mikor egy finoman öltözött fiatal urat látott maga előtt. Valóságos csoda itt a glogovai erdő szélén.

– Ah, hogyan háláljam meg jóságát? – kiáltá ama bizonyos pátossal, melyen rajta van a prédikáló-szék szaga.

Egypár lépést tett a vízér felé, hogy abban megmosakodjék, de lába megcsuklott, s éles fájdalmat érzett derekában.

– Úgy tetszik, megütöttem magam esés közben, nemigen tudok menni.

– Támaszkodjék rám, kedves tisztelendő úr – biztatta Gyuri. – Szerencsére a kocsim nem messze van. Te pedig, János, vágd ki addig nyújtónak ezt a kis fát, míg mi lassan megyünk.

Már az igaz, hogy lassan mentek; a pap a ballábát nem bírta jól emelni, minduntalan megbotlott a földből kimosott fagyókerekben, melyek keresztül-kasul fonódtak mindenfelé, mint a szultán névaláírása; – úgy látszik, alul a föld alatt még érintetlen az erdő. – Itt fent azonban az egykori nagy fák helyén törpék uralkodnak: a hályogmogyoró meg a kányafa, két nyomorult cserje, két kis útonálló. Az egyiknek legalább szép fehérvereses virágja van, lóbázza is kevélyen a lecsüngő fürtöket, de a másik egészen csak arra való, hogy az embernek alkalmatlan legyen járás közben.

A kocsi messze állt, ráérték odáig beszélgetni, néha meg is kellett pihennie a papnak, volt elég szék, elég fatönk az úton.

– Csak egyet mondjon meg, tisztelendő úr, hogyan került ide éjjel, egyedül?

Elbeszélte, hogy a hűgát várta tegnap, ki a nevelőnőért ment a távol fekvő vasúti állomáshoz. Miután nem jöttek meg időre, nyugtalanság, türelmetlenség fogta el estefelé, s mint akárhányszor tette, kísétált az erdei ösvényen eleibök. Ment, ment, mindig tovább, fokozottabb aggodalommal kémelve a dombokról az utat, s figyelve, amint beesteledett, nem hall-e távoli kocsizörejt? Egyszerre eszébe jutott, hogy hátha a Pribalszky-malomnál letértek a hosszabbik, de szebbik útra, mely Uhlyavnán keresztül visz Glogovára? Veronka (úgy hívják, kérem a húgomat) rajong az árnyas erdei utakért. Igen, így lesz, bizonyosan így lesz. Azóta már régen otthon vannak, míg ő itt aggodalmaskodik. Legjobb tehát menten visszatérni, s szerencsétlenségére, hogy minél hamarabb otthon lehessen, egy kurtább gyalogútra tért. A sietség ördöge bajba vitte, a sötétben valahogy félrelépett, és belezuhant a hasadékba.

– Szegény kis húgocskám – sóhajtott fel –, mennyit szenvedhet most miattam.

Gyuri mindenáron kedélyesre szeretne volna fordítani a pap bús hangulatát.

– Ej, majd megvigasztalódik a kisasszony, jót állok érte, s a tisztelendő úr is kiheveri, ha egyet alszik rá. Két-három nap múlva úgy fog fölűnni, higgye meg, mint egy mulatságos kaland.

– Mely azonban könnyen végződhetett volna a legborzasztóbb halállal, ha önt nem küldi a gondviselés.

– Bizonyára köze volt hozzá a gondviselésnek. Eltört a tengelyem az úton, anélkül nem jöttem volna e helyre.

A pap elérzékenyülve emelte tekintetét az égre.

– Ha száz évig élek, sem felejtsem el gyöngéd szívességét, nevét imáimba foglalva. De, oh, én háládatlan, hiszen még nem is kérdeztem a nevét.

– Wibra György.

– A besztercei híres ügyvéd? Istenem, ilyen fiatal! Örülök, uram, mert egy derék emberrel szoríthatok kezét, kit egész Beszterce magasztal, de százszor jobban

örülnék most, ha egy szegény vándordiák állna előttem az előkelő úr helyett, mint megmentőm, akit megjutalmazhatnék illő módon. De hogy rójam le hálámat önnel szemben? Tudom, el nem fogadna tőlem semmit...

Gyuri ajkai körül ravasz mosoly hasadozott.

– Kérdés! Tudja-e, hogy az ügyvédek nagyon kapzsig?

– Ah, szóljon, szóljon! (Bizonytalanul, gyanakodva nézett a szemé közé.) Igazán? Nem tréfál velem?

Az ügyvéd nem felelt mindjárt. Némán tettek egypár lépést föl a dombra egy vilálmhasított vadkörtefa felé, melynek irányában állott a kocsi.

– Hát igen – mondá aztán elfogódott, majdnem remegő hangon –, valamit szívesen elfogadnék.

– Csak, kérem, beszéljen tartózkodás nélkül!

– Eszembe jutott, hogy valamije van a kocsimon.

– Az ön kocsiján?

– Amiről ön nem tud, és amivel engem boldoggá tenne.

A pap mohón odanyújtotta mind a két kezét.

– Bármi legyen is a világon, ím, az öné.

Egy fél perc se kellett, ott voltak fenn a körtefánál.

– Amott áll ni, a kocsim!

A pap odanézett, egy piros napernyő szúrta meg a szemét legelőbb, alatta egy kis fekete szalmakalap, fehér margaréta-virágokkal és még lejjebb egy tündöklő arc. Minden olyan ismerős volt előtte, az ernyő, a kalap, a margarétavirágok és az arc.

Összerázkódott, mintha álmodt volna, azután felkiáltott, az ügyvéd karját megragadva:

– Istenem, az én Veronkám!

Az ügyvéd szelíden mosolygott, meghajtotta fejét a lelkész előtt s kezeit esengve tette össze.

– Illetőleg az ön Veronkája – javította ki magát a pap jóságos hangon –, ha ő is úgy akarja.

Ekkorra már Veronka is felösmerte bátyját, leugrott a kocsiról, s gyorsan felfutott hozzá, vidám kiáltással:

– Itt vagyok. Nincsen semmi bajom. Jaj, mennyit aggódhattál. De a kocsink, az eltört. Jaj, ha láttad volna a lovainkat. De még mi minden nem történt. Madame Kriszbayt is elhoztam.

A pap megölelte. Örült, hogy az ő bajáról nem tud semmit. (Milyen derék ember ez a Wibra, hogy nem ijesztette meg a gyermeket.)

– Jó, jó, kis szívecském, majd mindent elbeszélsz egymásután.

De Veronka egyszerre akart mindent elmondani, a kocsi összezúródását Bábaszéken, a Mravucsánék vacsoráját (igaz, a Mravucsán bácsi tiszteltet), a mai út részleteit, a smaragd-függő elvesztését és megtalálását...

A plébános, ki lassan-lassan érteni kezdte az összefüggést, enyelegve szakítá félbe.

– Hát a becsületes megtalálónak adtál-e valamit?

Megütődött a váratlan kérdés fölött; elhallgatott, mintha egy pergő rokka kerekébe beletesz valaki egy dorongot.

– Nem, nem. Hogy gondolod ezt? – felelte gyanútlanul, zavartan. – Hiszen nem illik, de ő nem is akart semmit.

– Csodálom, mert tőlem már bekövetelte.

– Lehetetlen – hüledezett Veronka, félszemmel Gyurit fürkészve. (Valami különös, megnevezhetetlen gyanú kezdett a szívében támadni.) – És mit kér? – tette hozzá elfátyolozott hangon.

– Biz az sokat kér.

– Sokat? – dadogta elhalványodva.

– Kéri vissza a fülbevalót, amit talált, de gazdájával együtt – mondá ünnepélyesen. – És én már oda is adtam neki!

Veronika lehajtotta fejét, mintha a nyakánál letört volna, arca kigyulladt, mint a fáklya, keble lázasan emelkedett, orrcimpái mozogtak... Jaj, mindjárt eltörik a mécses!

– Hát semmit se felelsz? Jól tettem-e, hogy odaadtalak? Mi? Felelj hát, Veronka!

Gyuri is hozzálépett, csendes, bátortalan hangon kérte:

– Veronka kisasszony, esedezem, csak egy szót!

Félénken hátrált a korhadó körtefa alá, melynek egyik vihartört gallya lecsüngött szinte a földig és némileg eltakarta.

– Jaj, úgy szégyenlem magamat – rebegette elhalón –, de úgy szégyenlem...

Nem szólt egy szót se többet, egyetlen szót se – csak zokogásra fakadt hirtelen. Egy szélroham jött most a Brána felől, megrázta derekasan a vén fát, mely aztán engedelmesen ráhintette fejére, ruhájára a halványpiros virágait, talán a legutolsókat, amiket vén napjaira még hozhatott.

HÁROM ÜSZÖG

Őn ott ül, madame, a kocsin, nem tud semmiről semmit, csak azt érzi, hogy éhes. A gondjaira bízandó bakfis leugrik a kocsiról, elszalad, nyakába ugrik egy hosszú kabátos egyéniségnek, és beszélnek ott valamit a fa alatt élénk gesztusokkal, villogó szemekkel. A kis bakfis jön aztán vissza, vígan szökellve, mint egy bárány, nekipirulva, mint egy rózsa, karonfogva a fiatalemberrel, ki tegnap a fülönfüggőjét megtalálta. Mindez olyan váratlan és csodálatos. Míg a kocsi eltört tengelyét alátámasztják, felszerszámozzák és újra befogják a lovakat, addig a hosszú kabátos férfi, aki a bakfis testvére, megsúgja bizalmasan: »Az ön növendéke menyasszony lett.« Szent isten, mikor, hol? Hát most a fa alatt.

Ah, madame Kriszбай, érzem én jól, hogy önnek most el kellene ájulnia, részint mint finom hölgynek, pusztán az események hallatára, részint azért, mert ilyen tökéletlen népek közé jutott; de az otkolonos üvege nagyon mélyen bent van a bőröndjében, s így mégis jobb el nem ájulni, hanem elég a lelki megbotránkozás.

Mert a fa igen szép dolog flörtre, szerelmi ömlengésekre holdvilágos estén, de a leánykéréshez, eljegyzéshez (kivált a regényekben) szépen bútorozott szalon kívánatos. A leány kiszalad az ajtón, ha szégyenlős, vagy letérdepel áldásért a szüle, esetleg gyám előtt, ha nem nagyon szégyenlős – de hova térdepeljen a fa alatt?

Borzasztó! A fa alatt! A vadházasokról mondják: »Fa alatt esküdtek.« – Micsoda szégyen! Mit fognak erre mondani? Hisz ha nem esküdtek is, de eljegyzésük a fa alatt volt! Ezt lehetetlen lesz eltagadni.

Mindez csupán madame Kriszбайt foglalkoztatta, Veronkát nem. Ellenkezőleg, arra gondolt, hogy ha szép idők lesznek, valamelyik nap kijön ide a vázlatkönyvével, és megörökíti az öreg fát.

Ezalatt a kocsi csendesen gurult. A kocsis nem fért volt fel, azt leszállította Gyuri, menjen gyalog a kocsi után. Ő maga vette át a gyeplőt, s Veronkának melléje kellett ülni a bakra, mint a jukkerkisasszonyok szokták. Istenem, istenem, mit fognak mondani a faluban, ha így látják!

Kivackolódván a kettéhasított mákfejből, hol sűrűn váltakoznak szorosok, medencék, porhanyós üregek, lent a völgyben megint kibukkan kőről-kőre szökellve a Bjela-Voda s mindenütt a kocsi mellett szalad azután, mint egy cigánygyerek. Itt a jó úton sebesebben megy már a bricska, kedélyesen morognak a kerekek, s Gyuri lazára eresztvén a gyeplőt, elandalog lelkével a történeteken... Nem csak álom-e mindez? Nem, nem, hiszen mellette ül Veronka, és hátul tisztelendő Bélyi János úr beszélget madame Kriszбайval, törve a gallusok nyelvét. Igen, tiszta valóság ez. Amit tud, azt látja is. Hihetlenebb, mint egy regény, de mégis valóság. Hitte volna-e még tegnap, hogy még mielőtt a nap kétszer lenyugszik, föltalálja örökségét, s még tetejébe feleséghez jut. Összesen huszonnégy óra története. Tegnap ilyenkor még nem tudta, van-e Bélyi Veronka a világon. Furcsa! S utána kezdett

gondolni, milyenek is nézett ki a világ Veronka nélkül? Megfoghatatlan, hogy tegnap ilyen tájban semmi hiányt sem észlelt. Hogyan lehet az? De a bolond kerek olyan veszettül zörögtek, hogy nem bírta a tegnapi énjét összeállítani... Csodák ezek! Egy legenda (az esernyőé) összetört, de másik támadt helyette. Ég és föld jelentkeztek ügyvédjéül, hogy örökségéhez segítsék. Az ég álmodt, a földhasadék egy protektort.

Úgy dagadt a szíve, forrt, édelgett, dőzsölt a nagy szerencsében: Hej, ha tudnád, kisleány, milyen gazdag úrnak adod a kezedet!

Ringatta, emelgette, csiklandozta ez a gondolat, s mosolygott titkon, mint egy áruhába öltözött királyfi: Ha megtudja majd a kicsike!

A kopanyicai hegynyelven túl, mely mint valami spanyolfal nyúlik be a völgybe, hipp-hopp, egyszerre csak kiugrik bogárhátú házacskáival Glogova.

– Itthon vagyunk – mondja Veronka.

– Merre van a parókia?

– A falu túlsó végén.

– Majd mondja meg aztán, hol kell jobbra vagy balra térni.

– Jó, jó, kocsis úr; csak hajtson most egyenesen.

Levendulaillat csap ki az útra. Rendre előtünedeznek az ismerős kis kertek liceumkerítéseikkel, hórihorgas napraforgóikkal, köcsögök a karókon, kiteragetett fehér ruhák a lészán. A vesszőből font kapuk előtt pendelyes gyerekek játszanak a fazekak letört füleivel lovasdit, bent az udvaron csöngettyűs csikó fickáncol.

Úgyszólván néptelen a falu: aki kezét bírja, kint a mezőkön dolgozik, a vászonnép pedig megfőzvé az ételt, kivitte a gazdának. Csak az iskola előtti gyepen van élet, zsidongás, de már nem olyan egyöntetűek külső dolgában a gyerekek, mint valaha, Majzik tanító úr fiatalabb korában; szőkék, barnák, nyurgák, tömzsi, vegyesen, s magyarul kiáltják a dicséretüket a cséza felé.

A férfiakból csak a »mágnások« lebzselnek otthon. Csinos, cserepes ház tornácáról Gongoly uram lengeti a kalapját, cudarul meghízott: olyan potrohja van, mintha tíz évig ült volna vasban.⁷ A kovácsműhely előtt Klincsok üdögél, csendes pipa-szóval, míg a kovács a ráfot húzza a kerekére.

– Hová, hová? – kiáltja kedélyesen, kézzel-lábbal integetve a tisztelendőnek. – Már mi más papot választottunk! (Látszik, hogy a pap elmaradása élénk feltűnést kelthetett a községben.)

Terítettét, mennyit haladt ez a Glogova! Fent a dombon a Krizsánék háza mögött ott fehérlik a kálvária tizenkét stáciával. Aztán a templomra is milyen szép sugár tornyot húztak pléhfedéllel! Nincs hozzáfogható egész Losoncig. Csakhogy a losoncin kakas van!

---

⁷ Paraszt rendszerint csak a tömlőben hízik meg.

A falu közepén vendéglő emelkedik. »A Szent Esernyőhöz« címezve, túl rajta vadszőlővel befuttatott, oszlopos, feltűnő szép házacska áll (a Sztrelnyik Mihályék régi fundusán), fehér, mintha cukorból lenne kifaragva; hátul sorompós kert, elől sudar fiatal topolyfák állnak kevélyen sort, mint valami gránátosok.

– Kinek a háza ez? – kérde Gyuri hátrafordulva.

– Ott a bakon ül a gazdája.

– Ah, úgy! A magáé Veronka?

Némán, szégyenlősen bólintott a fejével.

– Egy kis rossz földbirtok is van hozzá – tette hozzá a pap nemes dicsekvéssel.

Gyuri fitymáló arcot vágott.

– Bizony mi pedig nem visszük el innen. Legyen csak a bácsié. Ugye, Veronka?

Majd újra hátrafordult és azt mondta a papnak:

– Van a Veronkának olyan nagy hozománya, hogy egy grófnőnek is elég lenne, de azt se a tisztelendő úr nem tudja, se ő maga.

Ezen a rejtélyes mondaton úgy elgondolkozott a pap is, Veronka is, hogy észre sem vették volna a hazaérkezésüket. Gyuri tovább is hajtott volna, ha a Visztula kutya rájuk nem ugrik örvendező vinnyogással, s ha a kapuban sírdogáló Adameczné föl nem sikolt:

– Szentséges Szűz Mária, meghallgattad alázatos kérését szolgáló leányodnak!

– Hopp, álljunk meg! Itthon vagyunk. Nyissa ki a kaput, Adameczné.

Adameczné letörülte a könnyeit, keblébe eresztette az olvasóját s ment nyitni a kaput.

– Van-e ebéd, Adameczné? – kérdezte mohón a tisztelendő úr.

– Jaj, dehogy van, dehogy! Kinek főztem volna? Azt hittük mindnyájan, hogy elvesszett a tisztelendő úr. Bizony isten, tüzet se gyújtottam ma. Mert minek? Úgyis eloltottam volna a patakozó könnyeimmel.

– Jól van, jól, Adameczné, tudom, hogy búsult miattam, ösmerem a jó szívét, de most aztán lásson ám valami ebédhez, de gyorsan, kedves öregem, mert mind éhen halunk.

Veronka gyanút fogott az Adameczné szavaitól és vallatóra fogta a bátyját, hogy mi baja volt, végre pedig sírva fakadt, nagy duzzogással kikelve Gyuri ellen is, hogy valamit titkolnak előtte. Végre el kellett neki mindent beszélni, amitől majd megszakadt a kis szíve, elgondolva, milyen veszélyben forgott testvére.

Nagy sürgés-forgás közt főtt ezalatt künn a konyhában az ebéd, volt dolga a két szolgálónak meg a mindenesnek.

– Hamar verd a habot, Hanka! Hozz egy kis sót, Borbála, Hát a liba meg van-e már kopasztva? Ejnye, ti Mátyás lustái! Lódulj, fordulj, egy, kettő, három. Andris, szakíts hamar a kertből egy kis petrezselymet. Oh, istenkém, de sovány nevelőné hozott a kisasszony! Láttátok? No, Adameczné (szólt önmagához), lesz

megint munkád ezt a meszelőrudat kihizlalni! Add ide hé, azt a tepsit! Nem azt, a másikat! Te pedig reszelj, Borbála, egy kis zsemlyét. Hanem az a fiatalúr csinos ám, aki velök jött, hogy hol szedték fel, mire szedték fel, nem bírom eltalálni. Mondtál valamit? Hogy te se? Szamár! Ha én nem tudom, mit tudnál te, csirke. Annyi azonban bizonyos, de magunk közt maradjon, hogy van valami furcsa a kisasszony szemeiben. Van ott valami történet. Görbüljek meg, ha nincs. Csak nem tudom elolvasni.

Sokat locsogott Adameczné, jót is, rosszat is, de főzni csak jót főzött; olyan ebédet tállatott fel nemsokára, hogy még a szerelmesek is jó étvággal ettek belőle. Ebéd után Gyuri lovas embert fogadott, aki levelet vitt Sztolarik törvényszéki elnöknek Besztercére.

»Kedves gyámatyám! (így szólt a levél). Nagy dolgokról értesítem, de csak röviden, részleteket majd előszóval. Atyám örökségét, illetve az esernyőt megtaláltam, némileg Münczné által, némileg a vakesetnél fogva. Jelenleg itt vagyok Glogován, a papnál, kinek a húgát, Veronkát, feleségül kértem. Igen csinos leány, s azonfelül csak úgy juthatok örökségemhez, ha elveszem. Különös körülmények vannak. Küldjön kérem, e lovas ember által két arany karikagyűrűt Huszák Sámuel aranyműves boltjából, és a keresztleveletem, mely az ön gyámi iratai közt megvan. Azt szeretném, hogyha már holnapután megtörténhetnék az első kihirdetés. Maradtam stb.«

Biztatta a lovas embert, hogy siessen.

– Sietnék én, de a ló nem akar.

– Hát nógasd!

– Hja, az Isten nem teremtett sarkantyút a bocskorra!

Rossz lova volt a tót legénynek, hanem az időnek volt nagyon gyors lova. Úgy elfutott egy nap, mint egy perc. Csak megzördül másnap odakünn egy hintó, s ki jön be a tornácon? Hát a törvényszéki elnök, Sztolarik úr.

Hanem biz őneki, akármilyen nagy úr és kedves ember volt is, csak a pap örült meg. Veronka inkább megijedt tőle. Mintha hideg, fagyasztó légáram jött volna be vele. Miért jött ez most ide?

Az elnök pedig elég szíves, elég nyájas volt hozzá.

– Ez az a kis Veronka?

– Ez bizony – mondá Gyuri diadalmasan.

A »bizony« jelezte a diadalmasságot. (Oh istenem, de édes ez a mi nyelvünk!)

Az elnök nagy pacsit csattantott a kis tenyerébe, s ahogy ez már jól áll az ilyen öreg uraknak, megcsípte pajkosan az elhalványodott arcát – de nem bírta az azért piros lenni. Rossz sejtelem nehezedett szívére: Miért jött ez most ide?

Maga Gyuri is meg volt lepelve. A nehezen mozdítható elnök eljövetele legalábbis különösnek látszott.

– Elhozta? – kérdé tapogatózósképpen.

– Ei.

Veronka megkönnyebbült lélegzetet vett. (Gyuri már napközben beavatta, hogy a gyűrűket várja Besztercéről.)

– Adja ide!

– Majd azután – szólt vontatottan az elnök. – *Előbb* beszélnem kell veled.

Előbb kell beszélnie! Tehát olyant akar mondani, amit nem lehetne utóbb (értsd: a gyűrű odaadása után). Veronka a világot érezte süllyedni maga alatt.

Gyuri kedvetlenül emelkedett fel helyéről, Veronka mellől, akinek kezei izgatottan kezdtek ide-oda mozogni a horgoló tűkkel.

– Jöjjön át a szobámba, gyámatyám!

Gyuri szobája az L-re épített parókia végén volt. A hajdani világban, mikor még nem épült volt fel az iskola, ez volt a tanterem (az öreg Adameczné például még itt tanulta az abc-ét). Már az előbbi pap kettéválasztotta a pajtányi szobát egy csinos deszkafallal, vendégszobát csinált az innenső, nagyobb feléből s éléskamrát a másikból.

Veronka csak azt érezte most, hogy végtelenül boldogtalan, s hogy mindenét odaadná e percben, ha hallhatná, hogy mit beszélnek... Hiszen minden, de minden ettől függ. Valami démon, aki nyilván nem járt soha nevelőintézetbe az apácahoz, s nem tanulta meg, hogy hallgatózni illetlen, sarkallni, biztatni kezdte: Szaladj, hamar, Veronka, az éléskamrába, ott majd meghallod, hogy mit beszélnek, ha szép csendesen meglapulva odateszed fülecskéd a vékony falhoz.

Veronka pedig nem kérte magát, ment, rohant. (Hihetetlen, mennyi méz van a gonosz sugallatú démonok nyelvén.) Ez a jól nevelt, finom gyermek képes volt odakuporodni az uborkás hordóra, a zsírödönök és eleséges zsákok közé, s idegeit megfeszítve figyelni minden hangra.

A mélységes csöndet csak szívének dobogása zavarta, meg a gerendáról lecsüngő oldalszalonnák csöpögése. A nagy melegtől ezek is elkezdtek sárgulni, avasodni és olvadni, poty, poty, poty. Pottyant, csöppent a szép, rezedaszínű ruhájára is – de ki törődne most azzal?...

– Denuque hozzájutottál az esernyőhöz, amint mondod – hallatszott tisztán az elnök hangja –, de láttad-e már?

– Minek? – felelte Gyuri. – Az értékhez úgyis csak az esküvő után juthatok.

– Miért nem előbb?

– Mert nem akarom előtálni az esernyő történetét igen sok okból.

– Például?

– Először azért, mert köznevetség tárgya lenne a pap.

– Mit törödsz te a pappal?

– Másodszor, mert gyöngédtelenség lenne Veronka iránt; azt hinné, hogy csak az esernyő miatt akarom elvenni.

– De hisz úgyis megtudja később.

– Sohasem mondom meg neki.

– Van-e még valami okod?

– Van. Az, hogy talán ide se adnák a bankutalványt, hiszen nem névre szóló, mivel bizonyítom, hogy az enyim. Inkább az övék, akiknek a kezében van. S még esetleg a leányt se kapnám meg; ha annyi a vagyon, mint mi hisszük, minden ujóra talál mágnásokat.

Veronka szédült. Elképzelte, hogy így verték a Jézus Krisztus testébe a szögeket... így verték. Nem értett ő sokat ebből a zagyva beszédből, esernyő, bankutalvány, nagy vagyon. Milyen vagyon? De egyet érteni kezdett, hogy ő csak eszköz valami eltalálhatatlan, rejtélyes cél elérésére.

– Jó, jó – kezdé az elnök némi szünet után –, a dolog mindenesetre bonyodalmas ez ideig, de a legnagyobb bonyodalmak talán még ezután jönnek.

– Ej, mi jöhetne? – kérdé bizonytalan hangon Gyuri.

– Ne vágj most közbe, *várd be az ötórai vonatot*. Mindenekelőtt azzal legyünk tisztában, szereted-e a leányt?

Szegény Veronka úgy reszketett a búvóhelyén, mint egy didergő madár. Behunyta a szemét, mint az elítélt a tőkén, kit egy balga ösztön vezet, hogy a lecsapódó pallos nem olyan szörnyű így. Jaj, mit fog felelni?

– Azt hiszem, szeretem – felelte Gyuri bizonytalan hangon. – Olyan csinos! Magának nem tetszik?

– Hogyne, hiszen én sem vagyok kenyérbélből. Hanem az a kérdés, megkérted volna-e, ha nincs az az esernyőhistória? Felelj őszintén!

– Eszembe se jutott volna.

Egy sikoly hallatszott most a szomszéd helyiségből s valami zörgés utána, mint mikor bútort feldöntenek.

Az elnök figyelmessé lett, s a falra mutatva, kérdé:

– Nem tudod, mi van odaát?

– Gondolom, éléskamra.

– Mintha sikoltott volna ott valaki.

– Meglehet, egeret látott valamelyik fehércseléd.

Hát igen. Így néz ki egy tragédia a szomszéd szobából, ha vékony fala van; – ha nincs vékony fala, még úgy se. Egy egeret látott meg valami vászonszemély, vagy egy szív zúzódott össze. Ki tudhatná; a kétségbeesésnek és a kedélyes ijedségnek egy hangja van. Veronka a szívébe tört tövissel futott ki a szabad levegőre, többet már nem akart tudni, csak ki innen, mert megfúl, el, el, ki tudja, hova, akárhova... S ez mind úgy látszik a szomszéd szobából, hogy Adamecné vagy a Hanka egy egérre talált rálépni. Mindegy, akárhogy látszik, hiszen csak egy fél percig látszik, azután elfelejtik, beboronálja a fontos beszélni valójuk.

– Azt mondod, eszedbe sem jutott volna megkérni... Éppen ez az. Nem szabad elhamarkodnod a dolgot a gyűrűvel, még kevésbé az esküvővel. Lássuk előbb a medvét, az esernyőt, illetve a tartalmát, azután lehet beszélni.

Gyuri egykedvűen sodort egy cigarettát, s gondolta magában: Öregszik Sztolarik, hogy annyi hóbertosságot fecseg össze. Igyekezett mégis gyöngéd lenni hozzá.

– Meggondoltam én ezt, kedves gyámatyám, nem lehet itt mást csinálni, csak elvenni a leányt.

Sztolarik felkelt a székéről, odaállt a fiatalember elé s ravasz pislogású szemeit mereven szegezte rá: mintha valami nagy argumentumot akarna elsűtni.

– De hátha Veronka nélkül is hozzájuthatsz az örökségedhez?

Ei nem nyomhatott egy fitymáló mosolyt.

– Hiszen éppen most fejtettem ki – szólt türelmetlenül –, hogy nem lehet, de ha lehetne, se zárnám ki az örökségből, mely félig-meddig *lelet*, mert a gondviselés mintegy szándékosan feléje hömpölygette.

Sztolarik megfordította most a kérdést.

– De hátha Veronka által se juthatsz örökségedhez?

– Az szinte kizártnak látszik.

– Úgy? Akkor hát ide figyelj, Gyurka öcsém, mert most mindjárt bedübörög az az öt órai vonat, amit előbb említettem.

– Igenis, figyelek.

De az esze másutt járt, szórakozottan, türelmetlenül dobolt ujjjaival az asztalon.

– Hát amint ma reggel bemegyek leveled folytán a Huszák aranyműveshez, hogy megvegyem a karikagyűrűket és elküldjem a lovas emberedtől (nem is álmodtam még akkor, hogy magam jövök el), Huszák uram nem volt a boltban, csak a segédje, a Klaniczay József, a nyúlszájú.

Gyuri bólintott a fejével, hogy ösmeri.

– Mondom neki, adjon két aranykarikát. Kérdezi: Kinek lesz? – Messze lesz – felelem. Hová? Glogovára. Csak nem a papkisasszonynak? – De bizony éppen annak. Gyönyörű jószág – mondja. Hát ösmeri. Nagyon jól.

Gyuri abbahagyta a dobolást, megkapta a rémület, felugrott izgatottan.

– A Veronkáról szólt valamit?

– Majd mindjárt megtudod. Szóból szó lett, míg a gyűrűket csomagolta Klaniczay. Honnan ösmeri a papkisasszonyt? Ott voltam tavaly Glogován. Mi az ördögöt keresett maga Glogován? Hát egy ezüstnyelet csináltatott nálunk a község egy ócska esernyőre, melyet ők a templomban őriznek. – Bolondok, nem merték – mondá – idehozni, féltették, hogy ellopják, pedig nem ér két garast; nekem kellett odautaznom, hogy a nyelet felcsináljam rá.

– Hisz ez borzasztó lenne! – kiáltott fel Gyuri elsápadva.

A törvényszéki elnök fölénytel mosolygott.

– Ezért mondtam, hékás, hogy mindenekelőtt jöjjünk tisztába az esernyővel.

– Menjünk azonnal! Keressük fel a plébánost!

Égett a föld a talpa alatt. Oly közel volt már örökségéhez, s most megint elillanóban van előle, mint a lidércfény, mely maga után csalja a vándort.

Könnyű volt a plébánost megtalálni, a galambjait etette a dúcnál.

– Szent atyám – szólítja meg Gyuri, ki a tegnapi vacsora alatt per tu lett leendő sógorával. – Az elnök, ha már itt van, szeretné a híres esernyőtöket meglátni. Lehet?

– Oh, hogyne! – S nyomban rákiáltott Adamecznéra, aki csirkét kopasztott a tornácra: – Hozza ki csak, kedves öregem, a templomkulcsot!

Térült-fordult a vén Adameczné a nagy templomkulccsal, s a pap – elől menve – végigvezette vendégeit a templomon, a hús boltívek alatt, az időbarnította padok közt.

Oh, milyen szépek ezek a szegényes falusi templomok! S mindaz, ami hozzájuk tartozik. A pázsit a templom körül, a piros, zöld és mindenféle templomi zászlók odabent, a padok szélein szíjtartójukban, szép, szelíd asszonyok képeivel, Sancta Barbara, Sancta Rosalia, ora pro nobis! Mennyi szent legenda egy rakáson! A mennyeiek lehozva ide a *fele útra* (mert az ég fele útja a templom), ahol a földiekkel együtt lehetnek. Szemben a főoltár, a gyerekeknek diót osztogató Szent Miklóssal, Glogova *eddig* védőszentjével. (Azért eddigi, mert egy idő óta Szent Péter kezd belenyúlkálni a kenyérébe.) Balról a szenteltvíz-tartónál a Krisztus képe, csinált rózsakoszorúval a töviskorona fölött. Itt imádkozott azon a napon a fiatal pap, mikor Veronkát, mint anyátlan gyermeket, elhozta Billeghi Máté. Minden olyan csendes és főséges, békét, malasztot lehelnek a komor falak, s a tömjén szaga még, mintha el nem illant volna vasárnap óta, egyesülve a kenderhajú glogovai leányok rezedabokrétáinak illatával, itt száll, itt terjeng a felső ablakon belopódzó napfény szikrázó kévéjén himbálózva.

Mindennek van itt története; a vastag, cifra viaszgyertyákat Domanyik Miklósné vette az Istennek – mikor az Isten az urát magához vette; kéz kezét mos, gondolná az ember, de nem úgy van, mert a szép oltárterítőt Gongolyné hímezte, aki aztán később mégis a vízbe fúlt (nem lehet ám az Istent megvesztegetni).

– Erre, erre, nagyságos uram, a sekrestyébe!

Amint beléptek, rögtön szemükbe tűnt, ott volt a kazulák, pluvialék és stólák között a néhai Gregorics Pál vén esernyője, kimosolygott színtelen vörös kelméje ismerősen, csak az ezüst nyele, jaj az ezüst nyele ragyogott idegenül.

Gyuri mereven megdermedve nézte, egy szót se bírt kiejteni. Érezte, hogy a végét küzd ellene. Egy ördög jár utána, aki nógatja: »Csak eredj, eredj az örökséged után« egy másik ördög jár előtte, aki incselkedik vele: »Csak gyere, gyere, erre van.« De van egy harmadik ördög is, a legelevenebb, aki a középső ördögöt is megelőzve ott kujtorog a célnál, és mikor odaérne, gonosz vigyorgással mondja: »Itt a semmi.«

Sztolarik megtartotta hidegvérét, nagy figyelemmel vizsgálta meg az ernyő nyelét, mintha gyönyörködnék a művészi kivitelben.

– Mindig ez a nyele volt? – kérdé.

– Oh, dehogy! Ez tömör ezüstből van, s valóban csinos munka. Nagy mester a besztercei Huszák, az csinálta. Tessék csak jól megnézni azt az ízlést, azt a stílt. Ugye remek egy dolog? Tavaly leptek meg vele a híveim, míg a szklenói fürdőn voltam. A régiről letört volt a csontfogantyú, már alig lehetett használni. Bizonyos Klincok Istvánnak az érdeme; az kezdte a gyűjtést. Oh, vannak még hívő keresztény lelkek.

Azután Gyuri felé fordult.

– Majd megösmertetek ezzel a Klincokkal. Igazán tiszteletre méltó ember.

Gyuri a pokolba szeretne volna küldeni a tiszteletre méltó Klincokat – és lett is volna kivel, mert megint ott volt a háta mögött az első ördög, aki arra bujtogatja: »Eredj az örökség után.«

– De bizonyosan megtartották a régi nyelet is? – kérdé éledő reménységgel.

– Nemigen – felelte a pap –, közönséges fapálcika volt; gondolom, Adameczné kérte el akkoriban a Veronkától.

(Alighanem a középső ördög beszélt a papból. »Adamecznénál van az ernyő nyele.«)

Kíváncsi lett most az elnök is:

– Ki az az Adameczné?

– Az öreg szakácsném, aki imént a kulcsokat hozta.

Sztolarik úr hangosan kezdett kacagni – a könnye is kicsordult, úgy kacagott. A templom falai, kőkövei visszhangozták, az egész templom hahotázni látszott.

Mikor aztán kiértek a templomból, s a pap bevitte a kulcsot, Sztolarik úr kihúzta a selyempapírba göngyölgetett gyűrűket, a markába nyomta Gyurinak, csendes humorral mondván:

– Az előbbi logikád szerint most már az Adamecznét kell nőül vened. Eredj hát, itt a gyűrűk, jegyezd el hamar!

Gyuri nem is felelt a maró tréfára, a bizonytalanság ideges mohóságával rontott be a konyhába, hol Adameczné éppen palacsintát sütött a tűzhely lyukán fölcsapódó lángon.

– Hallja-e, Adameczné, hova tette maga a templomi esernyő régi nyelét?

Adameczné előbb megsütötte a palacsintát, kiborította óvatosan egy fatálra, ahol már nagy garmada volt, csak aztán nézte meg, ki szólott hozzá.

– Hogy a régi nyelet tetszik kérdezni, galambom, tekintetes uram? Hát az úgy volt, beteg lett a Matykó, a kis unokám... éppen tavaly káposztaéréskor, de bizony még előtte volt...

– Mit bánom én, mikor volt!

Adameczné nyugodtan öntött új tésztát a palacsintasütőre.

– Hát igen... hol is hagytam el? A Matykónál. *Szemtől jött neki.*⁸ Mert gyönyörű gyerek ám a Matykó...

Gyuri türelmetlenül toppantott a lábával.

– Hát nem mondja meg, hol van?

– Ahol eszik ni, a kuckóban.

– Az esernyő-nyél?

– Dehogy; a Matykó.

Csakugyan ott kuporgott az öblögető-dézsza mellett, fölfordított szakajtón ülve, egy kékszemű, maszatos képű tót fiúcska, tarka babszemeket csórikálva a kezében, míg a pofácskái meg voltak dagadva az egyszerre begyömöszölt palacsintáktól.

– Mennydörgettét, anyó! Siket maga, vagy mi? – pattant fel az ügyvéd. – Én a régi esernyőnyélről kérdezősködöm.

Adameczné méltatlankodva csóválta a fejét.

– Hiszen arról beszélék... szemmel verték meg, mondom, a Matykót, oda volt a szentem, kis porontyom, arra pedig az egyedüli orvosság, lelkem tekintetes uram, hogy három égő üszköt kell a gyerek ivóvizébe tenni és arról itatni három napig. De uramfia, csak nem használ, csak egyre nem használ, senyved, fogy a kis cseléd napról-napra, majd a szívem hasadt meg, ha ránéztem, mert nagyon gyenge szívem van, azt a tisztelendő úr is elősmeri...

– Inkább én is elősmerem, de térjen már a dologra, az isten szerelméért!

– Ott tartok már, kérem alássan, mert akkoriban csinálták az ezüst nyelet a szent esernyőre, s a kisasszony, a jó lélek, nekem ajándékozta az ócska nyelet. No, mondok, ez éppen jó lesz a Matykónak, ebből a szent fából három üszög, ha ez se használ, akkor besorozzák, akkor az istenke katonája lesz a Matykó.

Elpityeredett a gondolatra, hogy a kis Matykóból isten katonája lehetett volna, elkezdtek folydogálni a könnyei – ezer szerencse, ha a palacsintatésztába nem esett belőlük.

– Adameczné! – kiáltott fel Gyuri az indulattól reszkető hangon. – Csak nem égette talán el az esernyőnyelet?

Elcsudálkozva nézett rá az öregasszony.

– Ej, hát honnan vettem volna egyébként a három üszköt, ha el nem égettem volna?

Gyuri a falnak tántorodott, forogni kezdett vele a konyha, örülten futottak körbe a tányérok, tepsik és fazekak, a takaréktűzhely lyukából óriás lángnyelvet öltögetett rá az a bizonyos harmadik ördög, aki mindig rávigyorog a célnál: »Itt a semmi!«

---

⁸ Hogy t. i. szemtől jött a baja. A nép azt tartja, hogy az irigykedő rábámulás megigézi a gyermeket.

De egyszerre felrázta egy kéz, mely a vállára nehezült: a Sztolarik keze!

– Volt, nincs, azért ugyan ne szontyolodj el, fráter. Így akarta a végzet, punktum. Ezentúl legalább nem kergetsz hiú álmokat, vissza vagy adva a magad erejének. Hidd meg, ez is ér valamit.

VISZIK A KIS VERONKÁT

Hanem iszen hiába vigasztalta Sztolarik. Könnyű prédikálni, hogy a földi javak elvonják az embert a lelkiectől, azért csak jók azok a földi javak.

Mikor az embernek meghal a kedvenc gyereke, mindig akad a családban egy nagy bölcs, aki a fájdalomtól vonagló szívet be akarja gyógyítani, hogy ki tudja, mi lett volna a gyerekből, hátha akasztófán halt volna meg, még tán jobb, hogy most és így múlt ki, hanem azért még soha egy könnyet se szárított fel a bölcsesség. Bizony gyenge portéka ez a fájdalommal szemben.

Sztolarik is összehordott hetet-havat, de Gyuri szívét elszomorította a gondolat, hogy sohase lesz többé domíniuma, angol parkja és a többi, ami azzal jár; az egész világnak és szomorúnak látszott előtte.

Pedig csak a régi volt. Minden úgy folyt tovább, mintha Adameczné el sem égette volna a régi esernyőnyelet. A muzsikáló óra a parókia nappalijában eljutott a római kettesre, mire egy nótát játszott, a szolgálók megterítettek az ebédhez, Adameczné behozta a levest, a tisztelendő úr felkereste a vendégeket, bevezette az ebédlőbe, leültette őket jobbról és balról madame Kriszby mellé, mikor egyszerre csak észrevette, hogy hát a Veronka hol van.

– Éppen azt akartam én is kérdezni – mondá a madame. – Hát nem az urakkal volt?

– Én azt hittem – szólt a pap –, hogy önnel volt.

– Van két órája, hogy nem láttam.

– Mi se.

– Én se.

– Talán a konyhában van?

Madame Kriszby bosszús arccal kelt fel elnöki helyéről, hogy behozza a Veronkát, de csakhamar visszajött vállvonogatva.

– A konyhában se látták.

– No, ez szép multság – fortyant fel a pap, és maga szaladt ki, szétriasztván a cselédeket, hogy hamar keressék meg a kisasszonyt a kert valamelyik lugasában, ahol nyilván regényt olvas elbújva.

Ott künn Adameczné panaszkodott, hogy kipang az étel, minden elromlik.

– Hát tálaljon – parancsolta a plébános –, aki nincs itt, nem ebédel. Olyan nagy urat, mint az elnök, végre is nem lehet várakoztatni, kivált, mert haza akar indulni.

Egymásután hordták be tehát az ételeket, a leves után a ludas-kását, a töltött káposztát, orrával, fülével, kövérjével, a király se eszik különbet, a malacot, a palacsintát, de Veronkának se híre, se hamva. Közül a Hanka jött jelenteni, hogy sehol se találják.

Gyuri úgy ült ott érzéketlenül, mint egy makktúz, csak az arca volt sápadt, mint egy halotté.

– Ej, talán a méhesben aludt el – jegyzé meg a pap –, vagy talán (habozott egy percig, hogy folytassa-e), vagy talán köztetek történt valami?

Gyurira nézett fürkésző tekintettel.

– Köztünk? Nem, semmi – szölt Gyuri fázékonyan.

– Akkor hát szaladj át, Hanka, az új házba, nézd meg a méhesben. Mi pedig igyunk, uraim, ne zavartassuk magunkat. Hiszen gyerek még, kit ide-oda sodor a szeszélye. Talán egy lepke után futott. Ebből a vörösből méltóztassék, elnök úr.

Nem annyira a vendégeit biztatta, mit inkább önmagát, tükön ült, szívét az aggodalom szorongatta, szórakozottan beszélgetett. Az elnök kérdezgette, volt-e valami befolyása az idei korai melegnek az itteni termésre és mennyi?

– Nem tudom.

– Van-e a tisztelendő úrnak több testvére is?

– Volt vagy kettő – felelte a pap.

A visszas feleletek mutatták kedélye nyomottságát, s hogy csak erőszakolt illedelméből ül köztük. Végre megszánta az elnök, és így szólt a feketekávénál:

– Jobb volna, ha tisztelendő úr maga nézne utána a kisasszonynak. Aztán szíveskedjék megparancsolni az én kocsisomnak is, hogy fogjon be, mert sok veréblépés ide Beszterce.

A pap kapva-kapott az alkalmon, madame Kriszby hasonlóan engedelmet kért eltávozhatni, mert oly különös, ami történik, hogy ő is nyugtalankodni kezd.

A két férfi magára maradt. Kínos csend következett. A fali-óra kísértetiesen ketygett közbe.

Gyuri karikára nyílt szemekkel, mereven, mozdulatlanul nézte a kalitkában gubbaszkodó kanári madarat. Az is olyan szomorú volt most.

– Fogass be te is – törte meg végre a csendet az elnök. – Menjünk együtt.

Valami nyöszörgésfélét hallatott erre a Gyuri, nemigen lehetett azt érteni, de mert a fejét is rázta hozzá, hát világos volt, hogy nem szándékozik fogatni.

– Pedig okvetlenül el kell jönnöd. A mi szerepünk lejárt itt.

– Mondom, hogy lehetetlen.

– Miért?

– Hát nem látja, hogy a Veronka elveszett?

– Mit törődöl vele? Hiszen elveszett az esernyőnyél is.

Gyuri bosszúsan ütött szét a könyökével a poharak között.

– Mit bánom én az esernyőnyelet!

– Úgy? Hát neked a leány kell? Hiszen nem ezt mondtad te nekem ebéd előtt.

Gyuri vállat vont.

– Az akkor volt! Akkor még nem tudtam.

– Hát most már tudod?

– Most már tudom – felelte kurtán.

– Oh, oh – szólt az elnök úr csípősen –, mikor gyújthatta meg Ámor ezt a csodálatos tüzet, mert a leány részéről nem valami nagy érdeklődésre mutat irántad az eltűnése.

– Éppen emiatt érzem e percben a pokol minden keserűségét. Oh, gyámatyám, higgye meg, hogy most szinte kicsiségnek tetszik előttem az örökség elpusztulása.

Az elnököt mélyen meghatotta az ifjú fájdalom, mely oly őszinte hangon tört ki.

– Ez már más. Forgós teremtette, hát így beszélj! Akkor hát én is itt maradok. Gyere, keressük a kicsikét mi is, és nézzünk szembe vele, mit akar.

Amint kimentek, nagy zene-bona volt már az udvaron, de a legjobban jajveszékelt Adameczné, a kezeit tördelve.

– Tudtam, tudtam, hogy ez lesz a vége. A mesebeli tündért sem szabad ujjal érinteni, mert szétfoszlik, akárcsak a köd. Oh, édes kis kisasszonyunk! A Jézus menyasszonya volt ő, és halandó ember menyasszonyává tették, hát Jézus magához parancsolta.

Sztolarik hozzá ugrott, megragadta a kezét.

– Mit mond kend? Hallott valamit?

– Most beszéli, kérem alásan, a Gundros tehénpásztor felesége, hogy látta a kisasszonyunkat délelőtt, amint egyenesen a Bjela-Voda felé lépegetett a réteken, kisírt szemekkel. Oh, istenem, hiszen világos.

Egy csomó asszony és gyerek lebzsel a konyhaajtó előtt, kiket az eset híre öszszecsődített. Köztük az egyik szintén látta Veronkát a kertek alatt, de még Gundrosné előtt.

– Szomorú volt-e? – kérde Gyuri.

– Sírt.

– Jaj nekem! – sziszegte kétségbeesve.

– Megkeressük – biztatta az elnök.

– Hol?

– A határban, mert most már bizonyos, hogy ott van, mindjárt megtudjuk, hol.

– Hej, ha az olyan könnyű lenne – sóhajtott fel Gyuri. – Csak a mesékben van hozzá tükör...

– Mindjárt idehozom én az egész határt!

Hitetlenül rázta a fejét, talán megbolondult Sztolarik úr, hogy ide akarja hozatni az egész girbe-gurba határt völgyeivel, erdeivel, pagonyaival, megnézni a Veronkát, merre van. Sztolarik úr pedig csakugyan ilyesmin törte a fejét. A Veronkát elő kell teremteni akárhonnan, a többit aztán megtudjuk őtöle.

- Hol van a tisztelendő úr? – kérdezte a bámészkodóktól.
- A kenderáztatókhoz ment megnézni, hogy nem esett-e be a kisasszony.
- Hát a harangozó hol van?
- Itt vagyok.
- Eredj fel íziben a toronyba, és verd félre a nagy harangot.
- De hiszen nincs tűz!
- Mindegy, ha én parancsolom. Ösmersz-e?

Hogyne ösmerte volna? Mielőtt közjegyző lett, ebben a járásban szolgabíróskodott Sztolarik úr, s már akkor is igen sok mogyorópálca termett Glogován, futott hát Kvapka Pál eszeveszetten, s kisvártatva megszólalt a harang, veszélyhez hívogató tompa kongással, bim, bam, bam...

Szél nem volt. Szállt, szállt a riasztó hang tisztán, öblösen mindenfelé, s a rétek, völgyek, hegyek, mélyedések, erdők és sások önteni kezdték északról, délről, nyugatról és keletről az embereket, akik mind a falu felé futottak. Szinte csodálatos volt, honnan támad egyszerre az a sok ember. Aki megéli végítéletkor a Gábor arkangyal trombitálását, csak az lát majd ehhez foghatót.

Sztolarik meglepődéssel nézte a templomi dombról a lihegve érkező sokaságot.

– No, látod, most már csak a falu közepére kellene állanunk, s a határ minden zugából érkezők hírt adnának Veronkáról. De az is fölösleges. Mert maga Veronka is mindjárt előjön. Hej, harangozó, nézz csak szét az ablakon, nem látod-e valahol a kisasszonyt?

– Igenis látom, ott fut a Srankóék kukoricásföldje mellett.

– Éi! – kiáltott fel Gyuri felvillanyozva, de csakhamar lesújtotta a levont következtetés. – Éi, semmi baja sincs, tehát előlem bujdosott el.

Mérlegelni kezdte, nem volna-e jobb, ha nem élne. Akkor azt hihetné, hogy szerette, sirathatná, mert szerette.

Az elnök rárivallt a harangozóra, aki még mindig rángatta a harang kötelét.

– Hagyd abba már, te számár. Mutasd meg a kezeddel, melyik irányban van a Srankóék kukoricása.

A harangozó a rétek felé mutatott.

– Eredj most már eleibe, Gyuri, és vedd ki tőle szépszerével, mi a baj.

De már akkor ment is a Gyuri, végig a pap kertjén, letért a Magát Józsefék lucernására, megdobbant a szíve, onnan már lehetett látni a Veronkát, zöldes színű fodros ruhájában, kalap sem volt a fején, hanem egy kis piros kendő pongyolán odavetve; most aztán sietve csörtetett végig a Szlávik György füzesei közt, s egyszerre csak eleibe toppant a Gongoly rétvén.

A leányka felsikoltott, amint megpillantotta, egész testében reszketni kezdett.

– Hol van a tűz? – kérdé tompán.

– Ne ijedjen meg, Veronka. Sehol sincs tűz. Gyámatyám verette félre a harangot, hogy magát hazacsalja. Miért ment el?

A leányka arcát elborította a sápadtság, szép piros ajkát harapdálta.

– Azt én tudom – szólt elhalón, csendesen –, hagyjon el kérem... hagyjon el.

Megfordult, mintha újra az erdőbe akarna visszamenni.

– Veronka, az isten szerelméért... ne kínozzon. Mi baja? Mit vétettem?

A lányka ránézett szúrósan, hidegen. Két jégcsap volt a két szeme.

– Hagyjon el – ismételte. – Mit akar tőlem?

Az ifjú hirtelen hozzáugrott, megragadta a kezét. Veronka mindenáron ki akarta rántani, ott huzakodtak szégyenszemre, de csak mégse eresztette el addig, míg erőnek erejével rá nem húzta az ujjára az egyik karikagyűrűt.

– Ezt akarom – mondá esdő tekintettel.

– Ezt akarja? – kacagott fel a leány keserűen. – Én meg ezt akarom, ni!

S ezzel lerántotta a gyűrűt, és messze dobta be a rétbbe, ezernyi ringó, remegő fűszál közé.

Szegény Gyuri a halántékához kapott a két kezével.

– Oh, mit tett velem? Mit tett?

– Ugyan ne játsszék előttem komédiát, Wibra úr. Gyűrűzze fel ne az én szegény ujjamat, hanem az esernyőt... mert az esernyőt akarja ön elvenni és nem engem. Érti-e már?

Gyuri előtt hirtelen világos lett a közbejött bonyodalom háttere.

– Szent isten, maga kihallgatott bennünket.

– Igen, mindent tudok – szólt könnyedén elpirulva. – Hiába tagadná.

– Oh, istenem, semmit sem akarok eltagadni. Hallgasson meg, kérem, hallgasson meg.

Szép csendesen jöttek a réten, Gyuri beszélt, a lányka hallgatott, mialatt a milliárdnyi bogarak, szöcskék élénken zizegtek, suhogtak a fűrengetegben, végezve keresztül-kasul a maguk csodálatos útját. A Gyuri beszélt, elmondta egész életét, apjának történetét, a hagyaték valószínűségét, hogyan jöttek rá, hova rejthette Gregorics, miképpen indult el szárlól-szárla Bábászékig, szóval elmondott mindent. A lányka hallgatta, először mint vádló, néma, keserű szemrehányással a szemeiben, később csak mint bíró, hogy kihámozza az igazságot, majd a történet fejlődése kezdte érdekelni, belemelegedett: nem volt már se vádló, se bíró, csak egy csodálkozó hallgató, ki gyakran szakítja félbe a meglepetés felkiáltásával a fonalat.

Ah, hogy közeledett feléje ez a történet, lassan, de biztosan, már meglátszottak a vonalak, melyek belefódnak az ő életsorsába. Csak tovább, tovább!...

Már jön, jön, dübörögve... már ott tart a Müncz-fiúnál. Müncz süti ki, hogy az esernyő Glogován van. Aztán megszólalt a Mravucsánék vacsoráján az erdészné... jaj, az erdészné fecsegte el, hogy mit hozott Szent Péter az árva leánya feje fölé. Még csak néhány szó, és Veronka mindent tudott, mindent kitalált, mire könnybe lábadtak a szemei.

– Oh, istenem, hiszen a nyelet elégette Adameczné!

– Az isten áldja meg érte, hogy azt tette – mondá vidáman Gyuri, látván a lányka megolvadását –, mert most legalább bebizonyíthatom, hogy az esernyő nélkül is szeretem.

Veronka leoldotta a piros kendőjét, s amint a kezében suhogtatná, hirtelen megcsapta vele a Gyuri vállát, és a könnyein át rámosolygott.

– Hát csakugyan el akar venni még most is?

– Természetesen. Mit mond hozzá?

– Azt, hogy... (Megakadt, különös elfogódás szorította össze a torkát.)

– Hogy?

– Hogy maga nagyon könnyelmű ember és...

– És?

– És hogy... szaladjunk vissza megkeresni a gyűrűmet.

Ezzel megfordult, s nekiszeseledve, mint egy kis csikó, pajkosan futott vissza a Gongoly réjtjére, Gyuri alig győzött utána loholni.

Sokáig keresték a gyűrűt, de hiába. Csakhamar odajött a tisztelendő úr is. (Hallja maga, Gyuri, ne szóljon ám a bátyámnak az esernyő felől. Nem, szívem, sohasem szólok.) A tisztelendő úr jól összeszidta Veronkát. No, te rossz jószág, hát illik az? Hol jártál? Hogy meg voltunk ijedve. Ugye valami lepke után futottál?

– Inkább előle futottam, de megfogott.

– A lepke?

– Ez a csúnya, nagy lepke.

A tisztelendő úr megértvén, amennyit érteni engedtek, maga is a gyűrű kereséséhez látott, de kereshetnék azt akár ítéletnapig, ha híret nem veszi Gongoly uram s oda nem cammog a nagy potrohjával, melyet kevélyen verdesett a dohányzacskó báránykormös sallangja.

Veronka már akkor kétségbe volt esve a gyűrűért.

– No, no – szólta glogovai nábob, megcsóválván fejét, melyen a hosszú ősz haj fésűvel volt hátul fölfogva. – Ne tessék búsulni, kisasszonyka, majd megtalálja Gongoly bátyja. Az bizony megtalálja. Mert módja van annak. A misézés is más, ez is más. Egy óra múlva leborotváttatom a füvet a kaszásokkal.

*

Bár a fű nem volt még kétujjnyi se (hiszen csak két hét előtt hordták be a szénapetrencéket), mégis beállította Gongoly uram a kaszásokat, s az egyik kasza alatt

csakugyan megpendült, előcsillant a kis aranykarika, mely másnap már ott fénylett a Veronka ujján. A gavallér Gongoly rétvéréről fennmaradt azóta a csodálatos esemény emléke, hogy egy esztendőben háromszor kaszálták, amivel minden glogovai ember eldicsekszik, ha a határ minéműségét becsméri az idegenek.

Mit kellene még elmondanom? Bizonyára még nagyon sok az, ami tollam elé torlódik. Van olyan is, ami örök titok; például a Gregorics Pál vagyonáról máig sincs semmi nyom. Benne volt-e az elgondolt bankutalvány az öreg esernyőnyélben, vagy nem, azt senki sem tudja, még a kis Matykó se, aki pedig ivott belőle a három üszög révén. Olyan drága italt császárok se isznak, mint Matykó – ha igaz volt a dolog.

A legenda a glogovai Szent Péter-féle esernyőről mai napig is él azon a környéken. Sztolarik révén ugyan, aki szerette elbeszélni mindenfelé, hogyan ajándékozta meg az öreg Müncz zsidó a kereszténységet egy szent ereklyével, kiszivárgott a meztelen igazság is, de a hit az igazságnál is erősebb s apránként letepergte azt egész alulra. Én bizony nem ásom többé kijebbe. Az eddigéért is bocsánatot kérek. Mert tagadhatatlanul van valami misztikus a dologban. A szent esernyő mérhetetlen áldást és szerencsét hozott mindenkire, még Gyurira is, ki a világ legbájosabb asszonykájához jutott általa, az elbeszélte eseményeket követő harmadik vasárnapon.

Sohase látott még olyan esküvőt Glogova. Veronkának az a szeszélye támadt, hogy a Mravucsánék vacsoráján volt összes vendégeket meg kell hívni; akik ott voltak az első megösmarkedésnél, hadd legyenek ott a lakodalomban is. Besztercéről is sokan voltak, köztük a vőlegény édesanyja fekete ternoruhában, a törvényszéki elnök, az alispán, és tudja isten, kik még. Kopanyicáról eljöttek Urszinyiék, Lehotáról a tisztartó–kisasszonyok (harmonikába szedett rózsaszín szoknyákban), Bábaszékről Münczné (olyan arany fülbevalókkal, mint az öklöm). Annyi bricska, hintó volt akkor egyszerre Glogován, hogy egy hétig lehetett volna gyönyörködni csak a különböző lószerszámokban.

Vecsernye után hamar kitudszkolta az egyházi a parasztokat, de a tisztelendő úr még bent maradt. Persze, mert a násznépet várta.

Jézus Mária, mennyi úri nép – mennyi posztó azokon! Kettesével lépkedtek, egy asszony, egy férfi, egy kisasszony, egy legény. Elöl a menyasszony jött fehér koszorúval, fehér ruhában. (Oh, de gyönyörű volt – kár, hogy valamikor ő is megöregszik.)

De a vőlegény se alávalóbb, érdemes volt megnézni, szakasztott olyan ruhában volt, minőben a királyt festik. Bársony-tokos aranyos kardja csak úgy csörömpölt a templom kövein... Az embernek a lelke emelkedett, ameddig nézte.

Aztán megálltak félkaréjban az oltár körül, az a sok asszony, mindeniknek egy virágbokréta a kezében, s azonfelül drága vizekkel meglocsolva a hajuk. Olyan szagos volt tőlük a templom, mint egy patika. Egy kicsit hús is volt. A tisztartó-kisasszonyok, a nyavalyások, össze-összeborzongtak a tüllben, de egyébként minden szépen ment... csodálatos szépen.

A vőlegény bátran mondta el az igent, hogy szinte zúgott a nagy boltívek alatt, de a menyasszony bizony halkán, csöndesen, mint mikor egy legyecske döng. Szegény úgy elérzékenyedett a végén, hogy sírni kezdett. Azután a keszkenőjét kereste abban a felséges fehér ruhában. De van is abban zseb! Csak egyre nem találta a drága lelkem, utoljára odanyújtotta neki a magáét egy asszonyság, aki háta mögött állott s minduntalan hátraszólt az urához:

– Gombold be a kabátodat, Wladin!

.oOo.